

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pili, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 6 (648)

2008 m. kovo 29 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

*Šiame
numeryje*

8-9 Kun. Pranas
BIELIAUSKAS
Vilniaus
dienoraštis
(1915 - 1919 m.)

7-14

Lietuviškas baras
Nr 19 (27)

PRENUMERUOKITE !!!

2008 METAMS

„Vorutą“

1 mėn.	–	3.00 Lt
3 mėn.	–	9.00 Lt
6 mėn.	–	18.00 Lt
9 mėn.	–	27.00 Lt

Indeksas 0135

„Vorutą“ galima prenumeruoti internetu, adresu: www.post.lt skyrelyje „prenumerata“ pasirinkti laikraštį „Voruta“

Baltarusijos Liaudies Respublikai – 90 metų

1918 m kovo 25 d. paskelbta Minske

Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus sveikinimo žodis, pasakytas Baltarusijos Nepriklausomybės paskelbimo 90-mečio minėjime

Baltarusijos Liaudies Respublikos 90-mečio minėjimo Lietuvos Respublikos seime dalyviai

Gerbiamosios ponios, Gerbiamieji ponai, Džiaugiuosi šiuo susitikimu, kuriame galim pasveikinti Baltarusijos Nacionalinės Respublikos įkūrimo 90-ųjų metinių progą! Lietuva šiemet irgi atšventė savo 90-mečį. Iš tos pačios Pirmojo pasaulinio karo sumaišties kūrėsi mūsų valstybės, tačiau matome, kokie skirtingi jų likimai. Istorikams, matyt, dar teks atsakyti į

klausimą, ar praėjusio šimtmečio pradžioje baltarusiai nebuvo tie prūsai, kurie savo auka suteikė mūsų tautai dar vieną istorinę galimybę. Galimybę, kuria Lietuva sėkmingai pasinaudojo.

Tačiau negalime ir neturime teisės pamiršti, kad Baltarusijos nesėkmė prieš 90 metų buvo ir Lietuvos pralaimėjimas. Nepavydėtina geopolitinė padėtis, kurioje mū-

sų šalis tada atsidūrė, daugiausiai ir susiklostė iš to, kad praradome ramstį, su kuriuo per šimtmečius buvome natūraliai, organiškai suaugę.

Todėl 1918 metų kovo 25-oji Lietuvai yra svarbi data. Svarbi mūsų savivokai, dabarčiai ir ne mažiau svarbi – Lietuvos ir Baltarusijos ateičiai.

Nukelta į 9 p.

Gerbiamam kun. mons. Pranciškui RŪKUI

Nuoširdžiai sveikiname Jus 50 –ųjų kunigystės metinių progą. Kartu su Jumis dėkojame Viešpačiui už Jums suteiktą didelę malonę sulaukti tokio garbingo jubiliejaus.

Meldžiamės dėkodami už Jūsų uolų tarnavimą Dievui ir Bažnyčiai. Švč. Mergelei Marijai užtariant prašome Jums sveikatos ir Dievo globos. Telydi Jus kasdien ištikima Viešpaties meilė, tebūna Dievas Jūsų atrama ir gausiai Jus telaimina.

Kardinolas Audrys Juozas BAČKIS

Kardinolas Audrys Juozas BAČKIS
Vilniaus arkivyskupas metropolitas

Vyskupas Juozas TUNAITIS
Generalvikaras

Dėkokite Viešpačiui,
nes jis geras,
per amžius tveria
jo ištikima meilė

Gatvių pavadinimai Vilniaus rajone

Pastaruoju metu netilo aistros dėl gatvių pavadinimų rašymo lietuvių ir lenkų kalbomis ant pritvirtinamų prie pastatų lentelių. Europos Sąjungos aktai neprieštaruja vietovėse, kuriuose kompaktiškai gyvena tautinė mažuma rašyti vietovardžius, žymėti gatves greta valstybinės ir gyvenančios mažumos kalba. Tiesa, jei tai neprieštaruja tos valstybės teisės aktams. Valstybinės kalbos įstatymas nurodo, kad Lietuvoje viešieji užrašai rašomi tik valstybine kalba.

Vyriausybės atstovas Vilniaus apskrityje, nesulaukdamas teigiamo Vilniaus rajono savivaldybės administracijos sprendimo, kreipėsi į teismą, prašydamas įpareigoti minėtąją administraciją pakeisti kai kurių gyvenviečių gatvių užrašus rusų ir lenkų kalbomis į lietuviškus. Šią jo poziciją palaikė Valstybinė kalbos komisija.

Vilniaus apygardos administracinis teismas patenkino Vyriausybės atstovo prašymą, atmesdamas atsakovo argumentus dėl lėšų trūkumo lentelėms pakeisti, bei nepritarė prašymui kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl nesąsąsios tarp galiojančių teisės aktų išaiškinimo. Šis sprendimas įsigalios po mėnesio, jei per 14 dienų nutarties nebus apskųsta.

Prieš kurį laiką buvusio Vyriausybės atstovo Vilniaus apskrityje G. Jakimavičiaus ieškinį šiuo klausimu nedviprasmiškai palaikė teismų institucijos.

Todėl atskirų savivaldybės seniūnų bandymai, pasikeitus Vyriausybės atstovams, iš naujo, kai kuriose gyvenvietėse rašyti gatvių pavadinimus dviem kalbomis, liko negera praktika. Kadangi dabartinio Vyriausybės atstovo J. Jurkevičiaus priminimo laikytis įstatymo reikalavimo nebuvo paisoma, darytina prielaida, kad tai oficiali Vilniaus rajono savivaldybės vadovų pozicija. Kita vertus, neatmestina, kad, pajutus abejingumą, praktika rašyti gatvių pavadinimus dviem kalbomis, išplistų ir kitose gyvenvietėse. Keisčiausia, kad tos lentelės net tame pačiame

Nukelta į 3 p.

Gediminas Paviržis

Mažoji Lietuva

Šeštasis literatūrinis pavasaris

Elena STANKEVIČIENĖ,

Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė

Literatūrinių apdovanojimų nominantės L. Mickevičienė ir S. Ozgirdaitė (viduryje E. Stankevičienė)

Pagėgių savivaldybės Viešojoje bibliotekoje įvyko šeštoji literatūrinė šventė, skirta Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai, Kovo 11-ajai. Tradicinės šventės metu visuomenei pristatoma Pagėgių krašto literatų sambūrio dalyvių kūryba.

Kasmet lankantys šiuos renginius pastebi, kad krašto literatai išaugo pirmagimio marškinėlius, šiemet net renginio vardas „Poezijos pilnatis - 2008“ nebeatitiko šventės turinio. Organizatoriai nesirijo, nepasitarė su šventės dalyviais ir lankytojais, keisti renginio pavadinimo, nors jis jau ne tik krašto literatų poezijos pristatymas, o naujų vardų, naujų kūrėjų atradimai bei jų darbų atskleidimas ir analizė.

Renginio svečius, dalyvius bei organizatorius pasveikinęs Pagėgių savivaldybės mero pavaduotojas Remigijus Špečkauskas, kovo 8-osios išvakarėse visoms moterims linkėjo, kad kiekviena diena būtų joms kaip šventė, o krašto literatams, susirinkusiems į šeštąjį literatūrinį pavasarį, palinkėjo kūrybinio polėkio garsinant mūsų kraštą, leidžiant kūrybos knygas.

Šiemet pristatyta krašto literatų sambūrio narės bibliotekininkės Salomėjos Ozgirdaitės poezija. Jos eilėraščiai, bibliotekos gražiai įrėsti į knygelę, „Išiklausymai“ akimirksniu buvo „nušluoti“ nuo „Autografų staliuko“. Paprasta ir nuoširdžia kalba autorė prakalbino akmenį, žolę, rudeni, paukštį, meilę, Tėvynę.

Metų atradimu literatai įvardijo Laimutės Mickevičienės, Pagėgių savivaldybės administracijos kalbos ir archyvo tvarkytojos, pirmosios knygos „Pasaulio klaidintojai“ pasirodymą. Ši knyga – netikėta naujiena Pagėgių visuomenei. Paslaptimi laikyta, bibliotekininkų „atrasta“ profesiniame biuletenyje „Ekspresinformacija“, knygėlė sužadino smalsumą, kurį patenkinti pavyks ne iškart. Knygos Pagėgiuose nenusipirksite, o tik pasiskolinsite iš bibliotekos, jei užsirašysite į eilę. Ne vienas vakaro dalyvis, jau perskaitęs Laimutės knygą, įvardijo ją „pasiutusia, padykusia“ knyga. Kaip teigė pati autorė, ji niekam neprasitarė apie knygos rašymą, išleidimą savo lėšomis, nes manė, kad jos kūryba nelabai kam ir reikalinga. Juk šiandien žmonės gyvena nelengvu laiku, kažin ar randa laiko knygai, juo labiau kad ši knyga skirta paaugliams, nors ir suaugę skaitytojai ras joje aktualių ir linksmų dalykelių. Pagrindiniai veikėjai velniškai klaidina mažo pasienio miestelio Panemunės gyventojus bei siekia suklaidinti net viso pasaulio žmoniją, ar pavyks...? Šią smagią knygą puikiai iliustravo Lina Ambarcumian, taip pat literatų sambūrio narė. Knyga „Pasaulio klaidintojai“ Pagėgių krašto raštijos padangėje prasmingas ir svarbus įvykis. Autorė džiaugėsi ir didžiavosi, kad jos mylima, gražiausia pasaulio vieta Panemunė pranoksta visus paryžius bei

Moteris ir literatus sveikina Pagėgių savivaldybės mero pavaduotojas R. Špečkauskas

VŠĮ Natkiškių kultūros centro gitaros studijos atlikėjos Laimutė ir Kristina bei vadovas Valdas Armonas

Šventės akimirka

maljorkas, kad šios meilės dėka ir gimė jos knyga, kad ji pati pagaliau įsiliejo į Pagėgių krašto literatų sambūrį.

Stasė Valužienė, nuolatinė ir reikli literatūrinių naujienų recenzentė, apibendrinama vakaro viešnių kūrybą džiaugėsi, kad kasmet ši šventė brandesnė, o literatų kūryba pristatoma jau ir kitais žanrais, ne vien poezija.

Vakaro kulminacija – pirmąjį kartą įteikti Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos literatūriniai apdovanojimai. Net trims autoriams įteiktos statulėlės – S. Ozgirdaitei - „Vieversio“ statulėlė nominacijoje „Literatūrinis debiutas“, L. Mickevičienei - „Po mūzos sparnu“ nominacijoje „Už pirmąją knygą“ bei „Šilokarčemos“ korespondentui S. Bielskiui – „Bičiulystė“

nominacijoje „Už žiniasklaidos dėmesį Pagėgių krašto literatams ir bibliotekai“. Pasidžiaugta, kad per 2007 m. „Šilokarčema“ net 43 kartus pagėgiškius informavo apie bibliotekos ir literatų veiklą, laikraščio puslapis Pagėgiams pateikė išsamią medžiagą apie renginius, projektus bei krašto raštijai nusipelnčius žmones.

Vakaro metu skambėjo VŠĮ Natkiškių kultūros centro Gitaros studijos solisčių Kristinos ir Laimutės bei vadovo Valdo Armono atliekamos dainos.

Tauri ir pagarbi šeštoji literatų šventė pasitiko Kovo 11-ąją, pasitiko ir Lietuvos, Tėvynės mūsų, pavasarį...

Astos Andriulienės nuotr.

2008 m. literatūriniai apdovanojimai ir Pagėgių krašto literatų kūrybos kraitė

Mažoji Lietuva. Laukia įdomūs metai

Šiais mokslo metais 24-iose Karaliaučiaus krašto mokyklose veikia lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvai, kuriuos lanko apie tūkstantis moksleivių. Mokytojų darbą šiame krašte koordinuoja lietuvių kalbos mokytojų asociacija, vadovaujama pirmininko Alekso Bartniko.

Per dvylika asociacijos gyvavimo metų buvo kuriamos tradicijos, ieškoma įvairių darbo formų. Kasmet organizuojami seminarai, konferencijos mokytojams, olimpiados, festivaliai, viktorinos bei vasaros stovyklos mokiniams.

Du kartus susirinkusi į posėdį Mokytojų asociacijos koordinacinė taryba aptarė aktualius klausimus, renginius ir patvirtino 2008 metų darbo planą.

Karaliaučiaus krašte pažymimos valstybinės, tautinės ir kitos Lietuvos šventės. Šiemet buvo paminėtos 90-osios Lietuvos valstybės atkūrimo metinės, bus pažymėta rašytojo, filosofo, visuomenės veikėjo Vydušo 140-osios gimimo metinės. Artėja lietuvių grožinės literatūros pradininko, poemos „Metai“ autoriaus, Kristijono Donelaičio 300-osios gimimo metinės. Tolminkiemyje (Čistyje prudy). K. Donelaičio memorialiniame muziejuje bus organizuojama talka-šventė, folklorinių ansamblių bei kitų atlikėjų pasirodymas, o rudenį – Tarpautinė jaunimo konferencija „K. Donelaičio skaitymai“.

Tradiciškai jau tapo Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) moksleivių lietuvių kalbos olimpiada. Ji organizuojama Įsrutyje (Černiachovske), Kaliningrado srities socialinėje pedagoginėje kolegijoje. Šiemet tai jau bus 8-oji moksleivių ir 2-oji jaunimo olimpiada.

Septintąjį kartą vyks Karaliaučiaus krašto Vaikų muzikos festivalis „Skambėk, skambėk lietuviška dainele“, kurio organizatorius Algirdas Karmilavičius.

Kaliningrado socialinės pedagoginės kolegijos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Irena Kiudulienė paruošė ir posėdžiui pateikė Karaliaučiaus krašto lietuvių kalbos bei etnokultūros fakultatyvų bendrąją programą. Jos tikslas – sudaryti sąlygas moksleiviams įgyti komunikavimo lietuvių kalba įgūdžius, supažindinti su Lietuvos istorija, kultūra, papročiais, tradicijomis, žadinti norą bendrauti lietuvių kalba, išmokti ją kaip protėvių ir artimiausių kaimynų kalbą.

Buvo numatyti renginiai Karaliaučiaus krašte dirbantiems mokytojams ir moksleiviams. Kasmet organizuojamas seminaras-išvyka Kaliningrado srities švietimo įstaigų darbuotojams į Vilnių. Jo tikslas – susipažinti su šiuolaikine Lietuvos švietimo sistema.

Visų šių planų negalima būtų įgyvendinti be nuolatinių rėmėjų. Tai Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Čikagos Mažosios Lietuvos lietuvių draugija ir Mažosios Lietuvos fondas.

Mokytojų, dirbančių Karaliaučiaus krašte, ir moksleivių, besimokančių lietuvių kalbos, tikrai laukia turiningi metai, turtingi įdomių bei gausių renginių.

*Emilija Algaudė BUKONTIENĖ
Kraupiškio (Uljanovo) vidurinės
mokyklos mokytoja*

Gatvių pavadinimai Vilniaus rajone

Atkelta iš 1 p.

miestelyje būna kitos formos, parašytos kitu šriftu, arba nekokybišku užrašu. Juk, jeigu rašome naujai gatvių pavadinimus, ką iš esmės jau senai reikėjo padaryti (teisintis lėšų stoka – nerimta), būtinai reikia sutvarkyti visą su tuo susijusią informaciją: atnaujinti, prisilaikant standartų, pastatų numeraciją, pakeisti iki šiol nuo tarybinių laikų dar tebekabančius aprūdijusius gatvių pavadinimus, kai kur net ir rusiškus.

Blogiausia, kad dėl ambicijų karo kenčia bendroji tvarka. Juk nekokybiški gatvių pavadinimai, namų numeracija, neiš-

nešti gatvių pavadinimai prieš sankryžas rodo ne tik žemą kultūrą, nepagarbą atvykstantiems svečiams, bet apsunkina ir specialiųjų tarnybų - gaisrinių, greitosios medicinos pagalbos, policijos, pašto - darbą.

Tikiu, kad valstybinės institucijos sudrums galiojančius teisinius aktus ir, vadovaujantis jais, bus įvesta tvarka. Na, o kol to nėra, būtina laikytis teismų sprendimų.

Gediminas PAVIR • IS

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2008 metais

Tęsinys. Pradžia Nr. 3

1613 IV 17 Priekulėje mirė kunigas Frydrichas **Masalskis**, vienas iš J. Bretkūno Biblijos vertimo koreguotojų.

Gimė apie 1558 m. Lietuvoje. (*MLE, 2, 745)

1993 IV 17 Klaipėdoje mirė kun. Kurtas **Moras**, 1978 V 9 Tauragėje išventintas kunigu diakonu.

Gimė 1936 XI 27 Laukžemiuose (Klaipėdos aps.). Palaidotas Anaičių kapinėse. (*MLE, 3, 162)

1833 IV 23 Šaipiuose (Klaipėdos aps.) gimė Jonas **Pipiras**, religinės literatūros rengėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo Nidoje, Tauragėje, Klaipėdoje. Išleido keletą liuteroniškų giesmynų, lietuvių kalbos vadovėlį (1899), parašė pamokslus „Mišios“ (1913).

Mirė 1912 III 29 Klaipėdoje, palaidotas Skaisgiriuose. (*MLE, 3, 603-604)

2003 IV 25 Tauragėje staiga mirė LELB vyskupas Jonas Viktoras **Kalvanas** jaunesnysis, palaidotas Joniškės kapinėse šalia tėvo vyskupo J.V. Kalvano.

Gimė 1948 VIII 2 Tauragėje. (*MLE, 1, 707)

2008 gegužė

1903 V 1 Labguvoje mirė Jurgis **Mikšas**, spaudos darbuotojas. Mokėsi Tilžės gimnazijoje, tarnavo valdiškose įstaigose. Redagavo „Aušrą“, leido „Nemuno sargą“.

Gimė 1862? III 18 Virkytuose (Šilutės aps.). (*MLE, 3, 111)

1833 V 5 gimė Friedrichas Vilhelmas **Zybertas (Siebertas)**, Maž. Lietuvos poligrafijos veikėjas. Jo įkurta spaustuvė veikė Šilutėje (1861-1922) ir Klaipėdoje (1865-1944).

Mirė 1900 III 12 Klaipėdoje.

2003 V 10 Bitėnų kapinaitėse pašventintas akmeninis paminklas – simbolinis altorius su atversta knyga - kunigui, poetui Kristijonui **Donelaičiui**.

1948 V 14 po karų įregistruota **Katyčių** ev. liuteronų parapija. 1958 III 22 po ilgesnės pertraukos (buvo įrengtas kino teatras) vėl laikomos pamaldos bažnyčioje (1734). 1994 V 28 restauruota bažnyčia naujai pašventinta. **Parapija įsteigta 1568 m.**

1843 V 17 Gaištautuose (Ragainės aps.) gimė Vilius **Bruožis**, literatas. Baigė Karaliaučiaus universitetą, dirbo gydytoju. Paskelbė antigermaniškų eilėraščių, publicistinių straipsnių.

Mirė 1909 VII 6 Tilžėje. (*MLE, 1, 212-213)

1563 V 21 Ragainėje mirė Martynas **Mažvydas**, pirmosios lietuviškos knygos „Katekizmo prasti žodžiai“ (1547) parengėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo Ragainėje. Dar išleido „Giesmę šv. Ambraziejaus“ (1549), „Formą krikštymo“ (1559), parengė giesmyną „Giesmės krikščioniškos“ (d. 1 išl. 1566, d. 2 – 1570) ir maldyną „Parafrazis“ (1574?). 1998 II 19 Ragainėje (dabar Neman) prie buv. bažnyčios pritvirtinta memorialinė lenta M. Mažvydui.

Gimė apie 1520 m. Žemaitijoje (spėjama, kad Švėkšnos-Gardamo (2007 m. pastatytas koplytstulpis) - Žemaičių Naumiesčio (2007 m. t. p. pastatytas koplytstulpis) areale) (Šilutės raj.). (*MLE, 2, 824-826)

1843 V 21 pašventinta dabartinė **Tauragės** ev. liuteronų bažnyčia.

1813 V 22 Priekulėje mirė Danielius Gotlibas **Zetegastas**, išleidęs bitinin-kystės vadovėlį „Naudingos bičių knygelės“ (1801). Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo Priekulėje.

Gimė 1741 IX 16 Bartuose.

1793 V 29 Narkyčiuose (Įsruties aps.) gimė Karolis Augustas **Jordanas**, Tilžės superintendentas, vokiečių spaudoje paskelbęs darbų lietuvių etnografijos, mitologijos, kalbos klausimais, išvertęs F. Šilerio eilėraštį „Dauboj tarp kerdžių vargdienų“. Baigė Karaliaučiaus universitetą, mokytojavo, kunigavo.

Mirė 1871 VIII 9 Ragainėje. (*MLE, 1, 653)

1993 V 31 pašventinta **Natkiškių** ev. liuteronų bažnyčia, įrengta buv. klebonijoje. 1903 IX 4 padėtas bažnyčios kertinis akmuo, 1904 XI 29 pašventintos didingos neogotikinės bažnyčios bokštas 1944 m. numuštas, o po karo pastatas visiškai nugriautas.

2008 birželis

1773 VI 5 Žabynuose (Darkiemio aps.) gimė Johanas Frydrichas **Glogau**, Maž. Lietuvos raštijos veikėjas, ev. liuteronų kunigas. Išleido knygelę apie M. Liuterio gyvenimą (1818, 1882).

Mirė 1831 XI 12 Papelkiuose. (*MLE, 1, 507)

1753 VI (VII?) 9 Mielkiemyje mirė Petras Gotlibas **Milkus**, poetas, vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo. Išvertė dalį 1735 m. Biblijos, sueilavo keliolika giesmių (išsp. 1753 m. giesmyne).

Gimė 1693 m. Tilžėje. (*MLE, 1, 117)

1928 VI 11 Bliūdžiuose (Nemunėlio Radviliškio apyl.) gimė Erikas **Laiconas**, 1998 V 21 Žeimelyje išventintas kunigu diakonu.

1968 VI 16 Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia priimta į Pasaulinę Liuteronų Sąjungą.

1948 VI 19 **Bažnyčios turto nacionalizacija**, LSSR Aukščiausiosios tarybos įsakas dėl kulto pastatų nacionalizacijos.

1898 VI 20 Rudminuose (Pilkalnio aps.) gimė Augustas Albertas **Puskepalaitis**, Maž. Lietuvos kultūros veikėjas, spaustuvininkas.

Mirė 1979 VIII 20? Bostone. (*MLE, 3, 812)

1988 VI 22 Braunšveige (Vokietija) mirė kun. Adomas **Gelžinius**, buvęs Kretingos klebonas ir lietuvių ev. liuteronų senjoras, LELB Konsistorijos viceprezidentas.

Gimė 1902 IV 19 Lamsočiuose (Šilutės aps.). (*MLE, 1, 444-445)

1753 VI 30 Narkyčiuose (Įsruties aps.) gimė Jonas Gotfridas **Jordanas**, raštijos veikėjas, išsaugojo K. Donelaičio poemos „Metai“ rankraštį, redagavo Liudviko Rėzos Bibliją (1816), užrašinėjo lietuviškas dainas. Baigė Karaliaučiaus universitetą, kunigavo.

Parengė Birutė Žemaitaitytė

Tęsinys kitame numeryje

Algirdas Žemaitaitis

Vasario 16-osios akto signatarai

Lietuvos Nepriklausomybės akto signataro Petro Klimo gyvenimas ir veikla

Vilma BUKAITĖ, VILNIUS

Tėsinys. Pradžią Nr. 1

O kitą dieną, vasario 16-ąją, visi Lietuvos Tarybos nariai susirinko Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpiti Centro komitete (dabar Pilies g. 26), jo pirmininko A. Smetonos kabinete. Tarybai pirmininkavęs J. Basanavičius perskaitė Lietuvos Nepriklausomybės Akto tekstą ir visi dvidešimt vyrų abėcėlės tvarka po juo pasirašė. Štai kaip P. Klimas atsiminimuose apibūdino šį dokumentą: „To pagrindinio akto tekstas, kurį mes nustatėme solidarumo vedami, skyrėsi nuo visų ligi tol aplinkybių sužalotų pareiškimų. Jis buvo trumpas ir griežtai principinis, kitaip tariant, amžinas, prieš kurį gali reikštis tik atviri ar užsimaskavę priešai“²³. Signataro dienoraštyje atsirado įrašas: „16. II. Šiandien <...> Lietuvių Komiteto bute mažam kambarėly susikimšusi Taryba „paskelbė“ vienu balsu Lietuvos nepriklausomybę. Tai yra susijungusios Tarybos vaisius. Tai yra ir pamatinės reikšmės aktas Lietuvos istorijoje“²⁴.

„Lietuvos aidą“ redakcija vasario 16-osios d. vakare kreipėsi į karo cenzūros darbuotojus ketindama išleisti specialiai šiai datai skirtą numerį su akto tekstu ir keliais straipsniais Lietuvos politinių siekių tematika. P. Klimui pasirinkus vasario 18-ąją, nelaukiant cenzūros sprendimo, keli šimtai „Lietuvos aidą“ egzempliorių buvo išspausdinti ir paslėpti. Jo įtarimai pasitvirtino: akto viešinimas buvo visiškai uždraustas, o straipsniai labai išbraukti. Tačiau dalis laikraščio numerių ir slapčia išleistų proklamacijų su akto tekstu vėliau išplito po Lietuvą pranešdami žmonėms apie valstybingumo paskelbimą.

Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpiti leistą ir P. Klimo redaguotą iš pradžių du kartus per savaitę ėjusį laikraštį Vilniaus lietuvių politikai sumanė panaudoti kaip būdą, tegu ir atsargiai, paskleisti savo idėjas tautai. Be to, trūko spaudos ne tik šiam tikslui – lietuvių kalba ėjo vien okupacinės valdžios įrankis „Dabartis“, kurioje daugiausia spausdinti jos nutarimai. Kai buvo išrinkta Lietuvos Taryba, darbas „Lietuvos aide“ iš P. Klimo pareikalavo labai daug jėgų, nes dažnam numeriui nemažai rašydavo ir pats, be to, kontroliavo visos negausios redakcijos darbą ir turėjo nuolat rūpintis kaip pergudrauti cenzorius.

Redakcijos personalas susidėjo tik iš trijų žmonių, dalį tekstų parašydavo jos bendradarbiai. Naktį prieš pasirodant numeriui P. Klimas budėdavo M. Kuktos spaustuvėje ir ten cenzūros išbrauktas signalinio egzemplioriaus vietas išimdavo iš galutinio laikraščio varianto bei parengdavo paskutinę korektūrą. „Lietuvos aidas“ iškart tapo Tarybos talkininku. Net pasirodžius naujiems lietuvių periodiniams leidiniams ir pirmajam faktiniam redaktoriui pasitraukus, jis liko tose „vėžėse“, į kurias buvo įstatytas P. Klimas – ne politinės srovės, o valstybės laikraštis.

Nuo 1917 m. pb. P. Klimas kartu su A. Janulaičiu, K. Bizausku, M. Biržiška ir A. Smetona dirbo Lietuvių mokslo draugijos „Vadovėlių“ komisijoje ir jai vadovavo nuo 1918 m. vid. 1918 m. spalį jo perskaitytoje komisijos ataskaitoje paminėti jau 56 išleisti rengiami vadovėliai. Nors joje užsimenama, kad „toks platus darbas, varant visose srityse pirmąsias vagas, reikalauja milžiniško redakcijos ir finansų pajėgų įtempimo“²⁵, dabar sunku suvokti tuometinį komisijos krūvį ir darbo aplinkybes. P. Klimas derino darbą prie vadovėlių su veikla Lietuvos Taryboje, įsipareigojimais Lietuvių draugijoje nukentėjusiems nuo karo

šelpiti ir jau minėtu „Lietuvos aidą“ redagavimu. Labai daug dirbo atrinkdamas vadovėliams (dažniausiai – skirtiems vidurinėms mokykloms) tinkamus rankraščius. Dar ir redaguodavo atsiųstųjų vadovėlių tekstus bei rengė savuosius: „Lietuvos senybės bruožai“, „Lietuvos žemės valdymo istorija“, „Skaitymai lietuvių kalbos pamokoms“. Jo redaguoti ir parašyti vadovėliai Lietuvos Respublikoje pakartotinai leisti net keletu laidų. P. Klimas, vadovaudamasis ankstesniais Jono Jablonskio siūlymais redaguodamas vadovėlius, daug prisidėjo

jo 30 d. kancleris G. von Hertlingas atsistatydino. Tačiau žlungant Vokietijai pajusti palengvėjimą Lietuvoje buvo sunku – pakrikusi vokiečių kariuomenė dar labiau prislėgė kraštą savo dažnomis rekvizicijomis. P. Klimas, kaip Lietuvos Valstybės Tarybos sekretorius, su kolegomis turėjo atakuoti ir aukščiausias Vokietijos ir vietos okupacinės valdžios institucijas protestuodami ir reikalaudami pažaboti savivalę.

Spalio 20 d. Tarybos prezidiumą priėmė naujasis kancleris Maxas von Badenas. Jo pasisakymas atvėrė naujus vartus Tarybos

Paryžiaus taikos konferencijoje narių. Tai buvo jo pirmoji didelė kelionė į Vakarus.

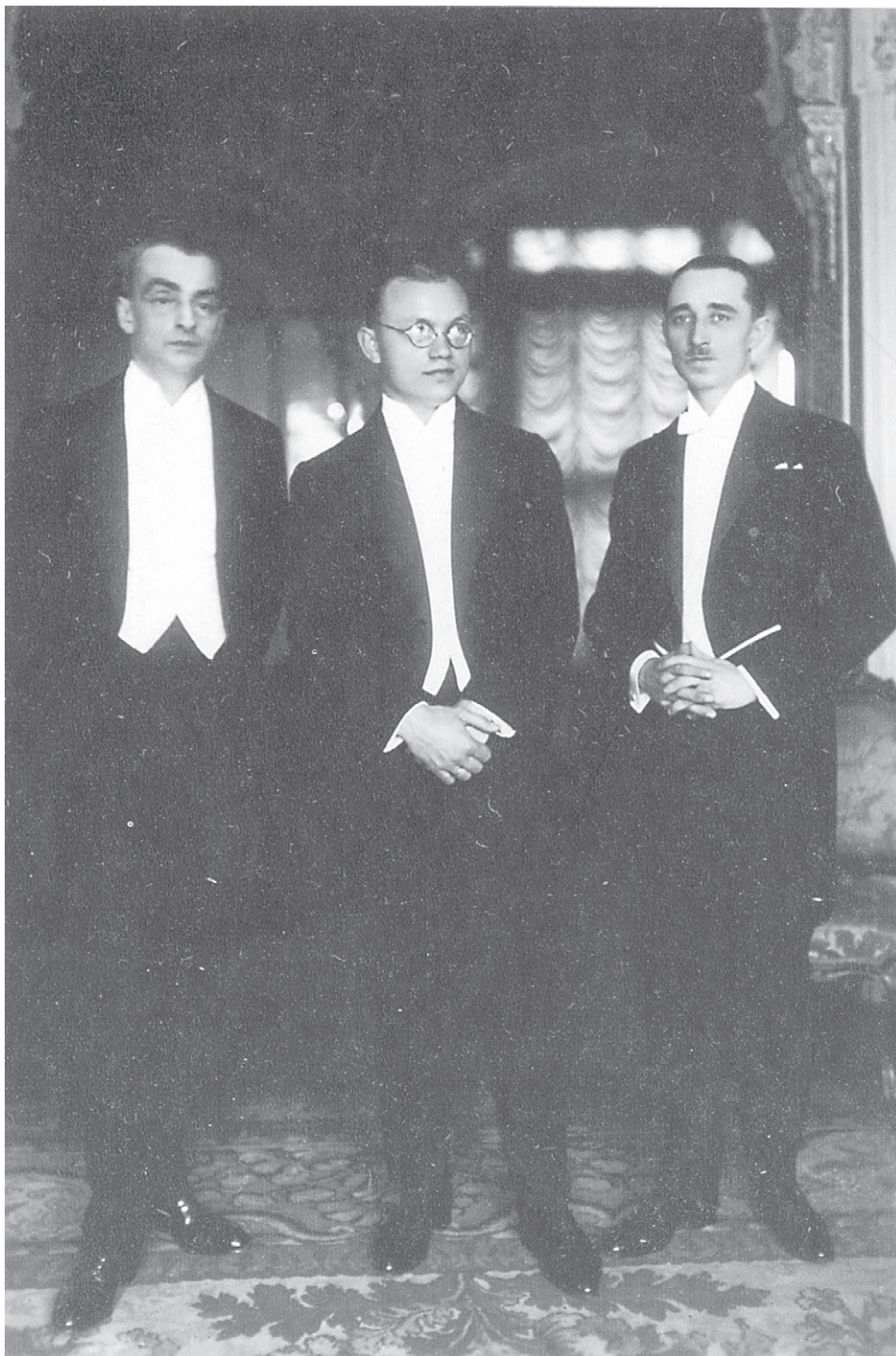
Nepriklausomoje Lietuvoje ir jos diplomatinėse atstovybėse

Paryžių P. Klimas pasiekė 1919 m. kovo 7 d. Jis buvo paskirtas Lietuvių delegacijos, kuriai pirmininkavo A. Voldemaras, sekretoriumi. Jis rūpinosi visa delegacijos raštvedyba. Pats P. Klimas apie savo pareigas rašė: „Man dabar tenka daryti įvairūs raštai ir valstybes ir konferencijas, reikia išrūpinti jų išvertimas, reikia vesti visi posėdžių protokolai, redaguoti propagandos literatūrą ir vesti spaudos biurą, šnekėti su korespondentais ir gaminti jiems informacinę medžiagą, pagalios palaikyti ryšius su mūsų valdžia ir diplomatais“²⁸. Ir tada, ir vėliau P. Klimas skatino Lietuvos valstybę bendradarbiauti su kitomis dviem Baltijos šalimis. Delegacija siekė Lietuvos tarptautinio pripažinimo bei dalyvavimo derybose kaip pilnateisė Europos valstybė. Deja, jai, kaip ir kitų dviejų Baltijos valstybių atstovams, to pasiekti nepavyko, tad teliko veikti neoficialiai.

1919 m. rudenį P. Klimas parvyko iš Prancūzijos jau į kitą Lietuvos sostinę – Kauną. Vilniaus kraštas ir Lietuvos sostinė numatytasis miestas buvo užimti lenkų. Spalio 24 d. jis paskirtas Užsienio reikalų ministerijos valdytoju, o gruodžio 15 d. – viceministru. Ministerijoje P. Klimas iškart tapo viena iš pačių svarbiausių figūrų, be kurios pritarimo nebūdavo priimamas joks svarbesnis sprendimas. Iki paskyrimo į diplomatinę tarnybą 1923 m. rudenį jis buvo antrasis asmuo ministerijoje. Ir jam išvykus į Lietuvos atstovybes užsienyje ministerijos vadovai dažnai teiraudavosi jo nuomonės apie sudėtingus tarptautinės arba painesnius Lietuvos užsienio politikos klausimus. Tai nestebina: nuo dviejų žmonių Lietuvos užsienio reikalų ministerija ilgainiui išaugo iki 218 etatų (kartu su diplomatais) 1940 m.²⁹ Visą tą laiką joje dirbo P. Klimas.

P. Klimas dalyvavo delegacijoje, pasirašiusioje sutartį dėl karo metu pasitraukusiųjų į carinės Rusijos gilumą grąžinimo, o 1920 m. liepos 12 d. – taikos sutartį su Sovietų Rusija. Jo vaidmuo buvo itin svarbus mėginant spręsti Lietuvos ir Lenkijos sienų klausimus bei prijungiant Klaipėdos kraštą. Dalyvavo Tautų Sąjungos taryboje, Briuselyje 1921 m. balandžio-rugsėjo mėnesį vykusiose derybose dėl Lietuvos ir Lenkijos ribų bei santykių nustatymo. Tų pačių metų gruodžio 24 d., vykdydamas užsienio reikalų ministro pareigas, Lietuvos vyriausybės vardu atmetė šių derybų pirmininko belgų politiko Paulio Hymanso pasiūlytą Lenkijai palankų kompromisinį projektą. P. Klimas dirbo 1922 m. rudenį Klaipėdos krašto priskyrimo Lietuvai siekusioje ir 1924 m. pavasarį Klaipėdos konvencijos projektą svarsčiusioje delegacijoje. Užsienio reikalų viceministru buvo pavaldi ir Lietuvos telegramų agentūra Elta. Kai jos vadovo nebūdavo, pavaduodavo pats P. Klimas.

Jo darbo Užsienio reikalų ministerijoje metais Lietuva sulaukė tarptautinio pripažinimo: *de jure* ją pripažino Anglija, Prancūzija, JAV, Vokietija, Italija, Latvija, Estija, Skandinavijos ir Beneliukso valstybės.

Lietuvos pasiuntinybės Paryžiuje darbuotojai. Iš kairės: O. Milašius, P. Klimas. S. Girdvainis. Paryžius, apie 1925 m. LNB

prie lietuviškos rašybos, kai kuriais atvejais – ir prie sąvokų bei terminų suvienodinimo.

Kai pavadinimą 1918 m. liepos 11 d. iš „Lietuvos Tarybos“ į „Lietuvos Valstybės Tarybą“ pakeitusią instituciją, bandžiusią nuo Vokietijos apsaugoti kviestiniu monarchu, ištiko krizė, P. Klimui vėl teko taisytojo vaidmuo. Šįkart iš tų pačių keturių, kaip ir sausio mėnesį, pasitraukusiųjų tegrįžo tik M. Biržiška.

Anot P. Klimo, „paskutinis mirštančios galybės suurgimas“ buvo 1918 m. rugsėjo 14 d. Vokietijos kanclerio Georgo von Hertlingo raštas Tarybai, kuriame pabrėžta, kad okupantė kovo 23 d. pripažino Lietuvos nepriklausomybę tik pagal gruodžio 11-osios d. memorandumo tekstą ir jai privalu sudaryti žadėtąsias konvencijas²⁶. Jau rugsė-

darbui: „Vokietijos Reichas nori pavesti pačiai lietuvių tautai nustatyti savo konstituciją ir savo santykius su kaimyninėmis valstybėmis“²⁷.

P. Klimas dalyvavo derybose dėl pirmosios Lietuvos savo Vyriausybės sudarymo. Kai lapkričio 11 d. pradėjo darbą Augustino Voldemaro vadovaujamas Ministrų kabinetas, tą pačią dieną signataras buvo paskirtas antruoju Užsienio reikalų ministerijos darbuotoju – generaliniu sekretoriumi. Tiesą sakant, tuomet jis ir net trejas pareigas kabinete ėjęs A. Voldemaras ir tesudarė Užsienio reikalų ministeriją. Taip pat nuo lapkričio 26 d. dirbo Lietuvos Valstybės Tarybos redakcijos komisijoje, redagavusioje visus institucijos priimtus įstatymus. Prieš Kalėdas P. Klimas išvyko į Paryžių bei prisidėjo prie kitų Lietuvos delegacijos

Vasario 16-osios akto signatarai

Donatas Malinauskas Vilniuje

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Šeduva

Tęsinys. Pradžia Nr. 1

Svarbiausias konferencijos uždavinys buvo išrinkti Lietuvos Tarybą 20 asmenų su kooptacijos teise ir rezervavimu nuo penkių iki šešių vietų tautinėms mažumoms. Į tarybą išrinkti: dr. Jonas Basanavičius iš Vilniaus, gimnazijos mokytojas Kazys Bizauskas iš Panevėžio, gimnazijos direktorius Mykolas Biržiška iš Vilniaus, gimnazijos direktorius Pranas Dovydaitis, Saliamonas Banaitis iš Kauno, inž. Steponas Kairys iš Vilniaus, Petras Klimas iš Vilniaus, agronomas D. Malinauskas iš Vilniaus, dekanas Vladas Mironas iš Daugų, dvarininkas Stasys Narutavičius iš Brevikių, kun. Alfonsas Petrulis iš Pivašiūnų, rektorius dr. Jurgis Šaulys, kun. prof. Kazys Šaulys, Jokūbas Šernas iš Anykščių, Antanas Smetona iš Vilniaus, dvarininkas Jonas Smilgevičius iš Užvenčio, kun. Justinas Staugaitis iš Panemunės, agronomas Aleksandras Stulginskis iš Vilniaus, bankininkas Jonas Vailokaitis iš Pilviškių, advokatas Jonas Vileišis iš Vilniaus.

Kaip matome, tarybą sudarė žmonės, plačiai žinomi lietuvių politiniame ir visuomeniniame gyvenime. Nenuostabu, kad tarybos bendradarbiavimas su vokiečių okupacine valdžia nebuvo lengvas. Taryba savo veikimui turėjo maža laisvės.

Okupantai su nepasitikėjimu žiūrėjo į ją ir posėdžiuose dalyvaudavo vokiečių okupacijos valdžios atstovai, kurių žodis daugiau reišė negu visi tarybos nutarimai. Vokiečių akyse taryba buvo tiktai patariamasis organas prie vokiečių okupacinės valdžios, o taryba stengėsi veikti kaip tikra krašto atstovybė ir kiek galėdama, nors raštu, gynė jo reikalus. Tačiau dėl okupacinės valdžios užsispyrimo nedaug galėjo ji padaryti Lietuvos gyventojų sunkiam padėjimui palengvinti. Vos kai kuriuos palengvinimus dėl rekvizicijų, priverstinių darbų, miško naikinimo ir kt. jai pasisekė praves-ti. Beje, pažymėtina, kad vienas svarbių žygių tuo momentu buvo pirmo karo metu tikrai lietuviško dienraščio „Lietuvos Aido“ išleidimas.

Svarbiausias tarybos darbas buvo politinis. Vokiečiams rūpėjo greičiausiai išgauti nutarimą dėl Lietuvos sujungimo su Vokietija. Kaip matėme, lietuvių konferencija tą klausimą palietė taip atsargiai, kad vokiečiai negalėjo būti patenkinti.

Laisvas apsisprendimas, nepriklausomybė, demokratiški pagrindai, seimas - keisti atrodė galybe apakusiems vokiečiams reikalavimai, kuriuos kėlė prislėgta, bejėgė, jų nuomone, tauta. Tačiau ir taryba kiekviena proga kartojo tuos pačius reikalavimus. Vokiečiams reikėjo savo užgrobimo planams pridengti fiktyvaus Lietuvos nepriklausomybės pareiškimo, kokį davė Kuržemio ir Baltijos landesratai be jokio svyravimo. O Lietuvos Tarybos politikai rūpinosi, kad neišvengiamas tuomet ryšys su Vokietija būtų kuo silpniausias, o nepriklausomybės teisės kuo plačiausios. Dabar gal kas smerkia tarybos derėjimosi dėl šio kio ar tokio ryšio su Vokietija, bet tada, karo laimei dar didžiu klausimu esant, antroji išeitis - nieko neveikti - irgi nieko gero nerodė.

Vokiečiai vis tiek būtų radę būdą tokiam „lietuvių valios pareiškimui“ gauti, kuris visai atitiktų jų norus. Ypač, kad Lietuvai grėsė pavojus iš Lenkijos būti įterptai į Lenkų karalystės ribas. Ieškodama savo moralinio padėjimo sustiprinimo, taryba

darė pastangų susižinoti su užsienių lietu-viais ir pagaliau gavo tam progos.

Stokholmo konferencijoje 1917 m. spalio 18-20 d., dalyvaujant ir tarybos įgalioti-niui, apsvarstyti Vilniaus lietuvių konferen-cijos ir tarybos nutarimai bei žygiai, ku-riems pritarta. Taip pat pasitikėjimą tary-bai išreiškė ir lapkričio 6 d. lietuvių konfe-rencija Berne.

Netrukus iškilo įvykiai, kurie Lietuvos apsisprendimo klausimą dėjo į dienos tvar-ką. Apie tai sutiko papasakoti vienas to lai-ko aktingųjų veikėjų, Lietuvos Tarybos nar-ys D. Malinauskas.

„Tarp Lietuvos Tarybos ir vokiečių oku-pacinės valdžios Oberosto buvo nuolatinių susidūrimų, kurie visiškai suprantami esant skirtingoms jėgoms, - pradeda savo pasa-kojimą p. D. Malinauskas. - Jie nueidavo lig tol, kad pats tarybos likimas pakibdavo ore, kai mes nenorėdavom nusileisti Oberostui. Bet dirbti tada buvo smagu. Bu-vo be galo daug entuziazmo, pasiryžimo, kurs suteikdavo jėgų pakelti visas krizes. Malonu prisiminti tą didelį tarpusavio pa-sitikėjimą ir vienybę, vyravusią taryboj, nors ten ir visų pažiūrų žmonės buvo. Visa pra-nešė noras išvesti Lietuvą į naujo, laisvo gy-venimo kelią. Drauge rūpėjo ir greičiau pa-lengvinti Lietuvos gyventojų padėjimas ir apginti juos nuo okupantų saualės. To ga-lėjo pasiekti tiktai praplėtus tarybos kom-petenciją kraštui valdyti ir išgavus iš Vo-kietijos Lietuvos pripažinimą savarankiš-ku valstybiniu vienetu. Ta linkme ir ėjo ta-rybos politinis darbas. Tarybai pavyko už-megzti santykius su Vokietijos Reichstago grupėmis ir ten rasti pritarimo savo sieki-mams. Vokiečiuose atsirado įtakingų drau-gų, kurių tarpe minėtinas a. a. Erchergeris, vienas įžymiausiųjų Reichstago centro (ka-talikų) partijos vadų. Su juo santykius pa-laikėme per vieną profesorių, tarnavusį pa-prastu kareiviu Vilniuje, Vokiečių Raudo-najame Kryžiuje. Reichstage, Erchergerio dėka buvo iškelta ir smarkiai sukritikuota vokiečių karo valdžios politika Lietuvoj. Dėl tos kritikos turėjo pasitraukti Oberosto šefas kunigaikštis Isenburg-Birstein’as. Reichstago dauguma pažadėjo į Berlyną nu-vykusiai Lietuvos delegacijai paremti Lie-tuvos nepriklausomybės idėją, jei lietuviai sutiks sudaryti tam tikrų konvencijų su Vo-kietija. Tačiau, kiek lengva buvo tartis su Reichstago politikais, tiek sunku buvo su-sikalbėti su karo valdžia, o juk žinome, kad karo metu Vokietijos politika faktinai bu-vo karo vadovybės vedama. Ir į Lietuvos klausimą karo vadovybė žiūrėjo, kaip į Vo-kietijos sienų sureguliovimo klausimą, o tai reiškė pirmoj vietoj Lietuvos prijungimą prie Vokietijos be jokių kalbų ir sąlygų. O prasidėjus taikos deryboms Lietuvos Bras-toje, karo partijos balsas buvo lemiamas.

Tokiomis sąlygomis padarytas kai ku-ris nusileidimas vokiečiams pateisinamas susirūpinimu, kad bus sudaryta su Rusija taika, o Lietuva nepriklausomybės užtikri-nimo negausianti. Tai buvo gruodžio 11 d. aktas, kuriuo pareiškama apie Lietuvos ne-priklausomos valstybės atstatymą su sosti-ne Vilniumi, bet pasižadama, kad ta valsty-bė bus sąjungoj su Vokietija. Tačiau vokie-čiai, nežiūrint duotų derybose su Oberostu pasižadėjimų, neleido viešai Lietuvos ne-priklausomybės skelbti, o tarybos nutari-mu apie Lietuvos valstybės atstatymą ope-ravo Lietuvos Brastos taikos derybose kaip įrodymu jau įvykusio Lietuvos apsispren-

dimo. Tuo tarpu apie nepriklausomybės pripažinimą vokiečiai tylėjo ir Lietuvos de-legatų į taikos derybas neleido. Dar mažiau kalbos galėjo būti apie vokiečių kariuome-nės pasitraukimą ir perdavimą valdžios ta-rybai, ko taryba reikalavo. Buvo aišku, kad vokiečiai apgaudinėja ir 1917 m. gruodžio 11 d. aktą nori pavartoti grynai aneksijai. Pačioj taryboj kilo nuomonių skirtumų. Svarbu buvo panaikinti tą aktą. Pasiremiant akto neaiškumais, kuriuos vokiečiai ir sten-gėsi panaudoti, buvo iškeltas klausimas tam aktui papildyti pridedant straipsnį apie Stei-giamąjį seimą, kuris nustatytų santykius su kitomis valstybėmis. Tas pasiūlymas tary-boj ir gavo tik 12 balsų iš 20, o keturi tary-bos nariai (J. Vileišis, St. Kairys, S. Naru-tavičius ir M. Biržiška) iš tarybos išėjo. Jie išėjo ne tiek protestuodami prieš tarybos daugumą, kiek prieš vokiečių politiką.

Gruodžio 11 d. akto papildymas buvo kompromisinis, kelias tarp to akto ir kito teksto, kuriame Lietuvos nepriklausomy-bės atstatymas nebuvo jungiamas su Lietu-vos-Vokietijos santykiais. Bet vokiečiai ir to kompromiso priimti nenorėjo. Tuo tar-pu derybos Lietuvos Brastoje nutrūko ir vi-sas padėjimas pakitėjo. Vokiečių imperia-listiški siekimai dar padidėjo ir jie užėmė naujus žemės plotus. Rodos, dar labiau rei-kėjo bijoti jų galybės ir jai nusilenkti. Ta-čiau taryba visai priešingai pasielgė ir nusi-statė griežtai eiti savo keliais panaikindama net aukščiau minėtą kompromisą. Čia žymėtinas yra tarybos nutarimas, kuriuo panaikinami visi anksčiau duotieji pasiža-dėjimai tuo atveju, jei tas kompromisas ne-bus vokiečių priimtas ir Vokietija Lietuvos nepriklausomybės nepripažins. Į pasiūstą paklausimą vokiečiai tik atsakė, kad Vo-kietija Lietuvą pripažinsianti, bet kada - jo-kių pažadų neduoda. Taryba tuo būdu gavo laisvas rankas.

Dabar rūpėjo atstatyti taryboj vienybę. Pradėta tartis su išėjusiais 4 nariais dėl ben-dros Lietuvos nepriklausomybės paskelbi-mo formulos. Labai daug ginčų iškėlė žodis „galutinai“ sakiny apie valstybės pamatų ir santykių su kitomis valstybėmis nustatymą. Opozicionieriai priešinosi tam žodžiui, mo-tyvuodami, kad ne tik galutinai, bet ir ben-drai tų pamatų ir santykių niekas kitas nu-statyti neturi, kaip tiktai Steigiamasis Sei-mas. Pagaliau, susitarta ir Vilniuj, Didžiojoj gatvėj, Šralio namuose 1918 m. vasario 16 d. 1,30 val. dienos pasirašytas Lietuvos Ne-priklausomybės atstatymo aktas. Pasirašė-me visi 20 tarybos narių abėcėlės tvarka.

Negana dar pasirašymo, reikėjo nepri-klausomybės paskelbimo aktą viešai pa-skelbti. Vos tik įvyko pasirašymas, tekstą nusiuntėme į „Lietuvos Aidą“ ir spaus-tvėj jį surinko. Korektūros nuotrauką nu-siuntė į „Pres sestelle“, o mašiną paleido. Gavę korektūrą vokiečiai tuoį „Lietuvos Ai-do“ numerį konfiskavo, bet apie 70 egzem-pliorių pasisekė paslėpti. Tuo tarpu ištiki-mas tarybos draugas, jau minėtas kareivis profesorius, nuvežė akto tekstą į Berlyną Erchergeriui, o jis perdavė kai kurioms vo-kiečių didesniųjų laikraščių redakcijoms. Ir didelis buvo okupacinės valdžios nuste-bimas, kad griežtai uždraustasis vietos spau-doj dokumentas pasirodė keliuose Berly-no dienraščiuose. Bet Vokietijos valdžia irgi greit susigriebė ir uždraudė tolimesnį akto skelbimą ir jo komentavimą. Kai kurie vo-kiečių laikraščiai, ypač kanclerio organas „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“, smar-

kiai puolė tarybą už revoliucinį žygį, kad ji drįsusi „muzikų tautai“ skelbti nepriklau-somybę. Tikrai vasario 16 d. aktas buvo re-voliucinis žygis, buvo drąsiai tartas laisvės žodis, tautos noro pareiškimas ir didis vie-nybės aktas, sujungęs visus lietuvių tautos vadus Lietuvos gerovės vardan. Lietuva ta-da negalėjo apie tą svarbųjį aktą sužinoti ir sunku buvo tikėti, kad nedidelis lietuvių veikėjų būrelis, priešų apsuptas, galėtų iš-drįsti tokiam žygiui. Tuo būdu vasario 16 d. aktas nebuvo kieno nors malonės aktu, nepriklausomybės dovanojimo aktu, bet juo mes patys sau laisvę paėmėme, tik patys sau dėkingi už jį būdami. Tiesa, apie akto įgyvendinimą tada negalėjo būti kalbos, bet gimė galinga viltis, buvo rastas tikrasis pa-grindas, tikrasis žodis. Ir neilgai reikėjo laukti - viltis neapvyklė: žodis virto kūnu“⁸.

Glavlitas ir toliau rašo mūsų istoriją

Jeigu šį ilgą pacituotą J. Paleckio tekstą ir jame esančias D. Malinausko mintis su-dėtume į gerokai sutrumpintą kratinį, tai gautume nekorektiškus P. Klimo atsimini-mus, kuriuos jis priskiria tik J. Paleckiui. Nesinori tikėti, kad sukūręs tokį kalambū-rą užmiršo, kad citavo D. Malinauską. Vis dėlto kažkieno ranka iš glavlito lytėjo vadi-namus P. Klimo atsiminimus. Dėl aišku-mo reikia pacituoti šį minčių kratinį: „Bet sunku buvo kalbėti su vokiečių karo val-džia, kuri jautėsi tada visagalė ir suprasda-vo tik kardų ir patrankų kalbą. Maža kas žinojo apie lietuvių veikėjų saujelės rūpestį iškovoti Lietuvai laisvės saulę. O tas pat-riotų būrelis nerimo ir neleido galingam vokiečiui jų buvimo užmiršti. Jis buvo ga-lingas dvasia ir tvirtas savo vieningumu. Bendras didis tikslas visus sujungė į vieną. [...] Lietuvos Tarybos politikai rūpinosi, kad neišvengiamas tuomet ryšys su Vokietija būtų kuo silpniausias, o nepriklausomybės teisės kuo plačiausios. Dabar gal kas smer-kia Tarybos derėjimąsi dėl šio kio ar tokio ryšio su Vokietija, bet tada, karo laimei dar didžiu klausimu esant, antroji išeitis – nie-ko neveikti irgi nieko gero nerodė, ypač kad Lietuvai grėsė pavojus iš Lenkijos būti įterp-tai į Lenkų karalystės ribas. [...] Tikrai va-sario 16 d. aktas buvo revoliucinis žygis, buvo drąsiai tartas laisvės žodis, tautos no-ro pareiškimas ir didis vienybės aktas, su-jungęs visus lietuvių tautos vadus Lietuvos gerovės vardan. [...] Vasario 16 d. aktas ne-buvo kieno nors malonės aktas, nepriklau-somybės dovanojimo aktas, bet juo mes pa-tys sau laisvę paėmėme. [...] Apie akto įgyvendinimą tada negalėjo būti kalbos, bet gimė galinga viltis, buvo rastas tikrasis žo-dis. Jo ilgai nereikėjo laukti – viltis neap-vylė, žodis virto kūnu“.

Nekyla abejonių, kad P. Klimo atsimini-mai atsirado padedant glavlitui ir kitoms so-vietinėms institucijoms. Kai girdžiu iškilius istorikus, cituojančius P. Klimo atsimini-mus, visada pagalvoju, kad jaunoji karta turi žinoti, kieno ranka lytėjo minimuosius teks-tus. Ir kodėl tai nutyli Č. Laurinavičius, R. Lopata... Skaitant P. Klimo atsiminimus iš-kyla ir daugiau klausimų, nereikia būti nai-viems ir tikėti tuo, kad cenzoriaus iš glavlito ranka tepalytėjo tik 121-ąjį teksto puslapį.

¹ 1928 m. Vasario 16 10 metų Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuvėms paminėti. Redagavo A.Marcinkevičius Kaunas 1928 / /surinko P.Jurgelevičius Mintys apie laisvę ir nepriklausomybę. P.247.

² 1928 m. Vasario 16 10 metų Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuvėms paminėti. Redagavo A.Marcinkevičius Kaunas 1928 / /surinko P.Jurgelevičius Mintys apie laisvę ir nepriklausomybę. P.255 – 256.

³ Vincas Mykolaitis Putinas. Literatūros sąjūdis Vilniuje po spau-dos gražinimo. Raštai T.X psl. 559

⁴ Gabrielė Petkevičaitė – Bitė Pasikalbėjimai Vilnius Vaga T. IV psl.409.

⁵ Sigitas JEGELEVIČIUS Vasario 16-osios Akto signatarai (internetinis straipsnis)

⁶ Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas 1917-1922 m. / parengė B. Kulnytė, M. Matulytė. – Vilnius, 1998. – 176 p.

⁷ Jonas Vileišis Trumpos pašnekėlės. Vilniaus žinios . 1907. Nr. 153 (762)

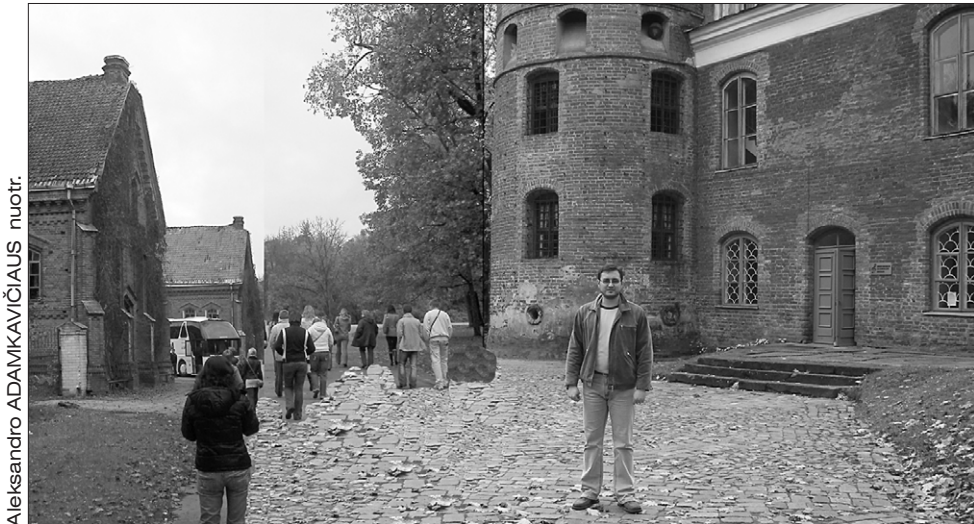
⁸ 1928 m. Vasario 16 10 metų Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuvėms paminėti. Redagavo A.Marcinkevičius Kaunas 1928 / /J.Paleckis Kaip gimė laisvės žodis p.59-65

Užsienio lietuvių rėmimo centras – tavo kelias į Tėvynę

„Vorutos“ pokalbis su Užsienio lietuvių rėmimo centro direktoriaus pavaduotoja Aldona KODYTE

Tęsinys. Pradžią Nr. 5

Turėjome projektą su Maskvos Jurgio Baltrušaičio vardo lietuvių etninės kultūros bendrojo lavinimo mokykla, kurios moksleiviai buvo atvykę čia, mes juos supažindinome su mūsų aukštosiomis mokyklomis, parodėme jiems Vilnių, Mažvydo biblioteką, pabuvojo me lietuviškose mokyklose. Taip pat priimate Lydos lituanistines Salininkų, Krasnavo, mokyklų vyresnių klasių moksleivius, kurie nors šiek tiek turėtų pažinti Lietuvą. Yra Vilniaus lituanistikos centras, kuris organizuoja ir rūpinasi žiemos ir vasaros kursais. Šias metais studentams bus sunkiau, kadangi brangs vizos ir galbūt mokesčiai universitete. Pedagoginis universitetas ir kiti yra pasirašę bendradarbiavimo bei studentų mainų sutartis, tad šiais metais šefuosime tik lituanistinių universitetų. Minskas turi labai stiprią lituanistinę mokyklą, kurią lanko klausytojai jau baigę aukštąją mokyklą norėdami patobulinti lietuvių kalbą. Kai kurie ketina susieti savo gyvenimą su Lietuva, kai kas turi verslą ir t.t., tai priklauso nuo žmogaus interesų, svarbiausia, kad jie domisi ir yra lietuvių kilmės. Dar turime tokias programas kaip „Tautinės savimonės ugdymas“, „Tautiškumo ugdymas per meną“. Tarkime, „Tautinės savimonės ugdymas“. Mes lankėmės Prezidentūroje, Seime, Lietuvos genocido centre. „Tautiškumo ugdymas per

Aleksandro ADAMKAVIČIAUS nuotr.

Projektas „Pažink Lietuvą“. Raudondvaris

meną“ - mūsų studentai mokėsi Dailės akademijoje, parengė savo ekspozicijas, parėmė, dalyvavome. Lankomės teatruose, kur geriausiai susipažįstama su lietuvių kultūra. Mūsų programą remia Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. Iš tiesų mes jiems esame labai dėkingi, kadangi ta parama yra labai reikalinga. Studentai viską daro patys, mes niekada nesamdome gidų. Studentai patys pristato kiekvienas savo kraštą – „Senosios Lietuvos keliais“. Baltarusijoje yra studentų grupė, kuri pa-

rengė projektą. Mes jiems padėjome, galėjome apsilankyti Lydoje, kur vyko Jogailos vestuvės, galėjome aplankyti Naugarduko pilį, eiles lietuviškai paskaityti. Labai didelį įspūdį paliko Miro pilis, ji yra gražiai tvarkoma, taip pat Vytautinė pilis. Naudinga, ypač jaunimui, pasižiūrėti, kas buvo, ką turėjo Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Pasidžiaugėme atstatomais Radvilų rūmais. Kol kas atstatyti tik bokštai, bet labai gražiai sutvarkyti parkai. Latvijos lietuviai pristatė projektą „Juotvingių keliais“, pa-

simokėme, kaip sutvarkyti sodybas, kapines, aplankėme savanorių kapus. Tai skirtingi projektai, pažinimas.

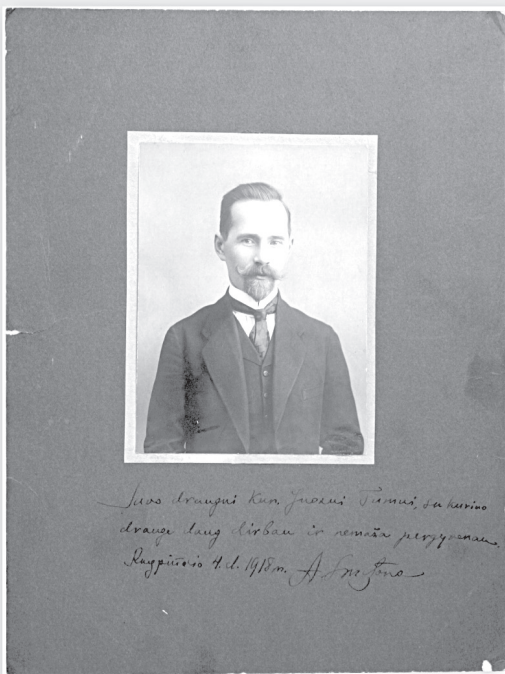
Švietimo ir mokslo mininterija moka stipendijas, kurias mes vadiname pašalpomis. Tai studijų ir socialines pašalpas. Yra nustatyti studijų ir socialinės pašalpos kriterijai. Mes neturime kitų pajamų, tad remiame Vyriausybės lėšomis. Viskas priklauso nuo mokymosi.

Aš esu užsienio lietuvis, atvykau į Lietuvą ir įstojau į universitetą, noriu gauti stipendiją, kokių reikia dokumentų?

Du kartus per metus yra skelbiami konkursai – rugsėjo 1 ir vasario 1 d. Atvykęs užsienio lietuvis, jei jo kilmė yra įrodyta, kreipiasi į mus, pateikia prašymą. Prie prašymo pridedama pažyma iš universiteto, kad jis yra priimtas, jei jis yra primakursis, dar prideda savo brandos atestatą, kuris jau yra pripažintas mūsų kokybės centro, užpildo specialią anketą apie šeimos sudėtį, tėvų pajamas. Jei šeima daugiavaikė ir daug vaikų mokosi, jei kuris iš tėvų yra neigalus, žuvęs arba miręs, visada skiriama socialinė pašalpa, taip pat kai sunki materialinė padėtis. Mums tada parašo bendruomenė, nesvarbu, kad jie turi du ar vieną vaiką, bet jei šeima materialiai yra skurdi ir negali išlaikyti savo vaiko, nes Vilnius juk yra brangus miestas, tada paremiame.

Nukelta į 1p.

Muziejus laikraštyje (Nr. 13)

A. Smetona. Fotografuota A. Jurašaičio Vilniuje, XX a. pradžioje.

Antano Smetonos fotoportretas

Trakų istorijos muziejaus fonotuotraukų rinkinyje yra įdomus žymaus politiko ir visuomenės veikėjo, pirmojo Lietuvos prezidento Antano Smetonos (1874-1944) portretas. A. Smetona baigė Taujėnų pradinę mokyklą, mokėsi Mintaujos (Latvija) gimnazijoje, iš kurios buvo pašalintas už tautinius reikalavimus. 1897 m. baigė Peterburgo gimnaziją, įstojo į Peterburgo universiteto teisės fakultetą, du kartus buvo iš jo šalintas, suimtas, trumpai kalintas. 1902 m. baigė universitetą, dirbo Vilniaus Žemės banke. 1905 m. dalyvavo Lietuvių suvažiavime. 1917 m. rugsėjo 18-22 d. dalyvavo Lietuvių konferencijoje Vilniuje, kur buvo išrinktas Lietuvos Tarybos, vėliau Valstybės tarybos pirmininku (1917-1919 m.). 1918 m. vasario 16 d. pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės aktą. 1919-1920 m. buvo pirmasis Lietuvos valstybės prezidentas.

Fotonuotrauka daryta dar prieš I pasaulinį karą. Jos autorius – Vilniaus fotografas Aleksandras Jurašaitis (1859-1915). A. Jurašaitis, kilęs nuo Telšių, Rusijos armijos atargos karininkas, nuo 1894 m. gyveno Bielske (dab. Baltarusija), o 1902 m. persikėlė į Vilnių ir atidarė fotoateljė Gedimino (tuomet šv. Jurgio) prospekto ir Totorių gatvės kampe. Vilniuje A. Jurašaitis įsitraukė ir į lietuvišką veiklą. Jo fotoateljė buvo savotiška lietuvių inteligentų susitikimų vieta. A. Jurašaitis fotografavo Joną Basanavičių, Joną Jablonskį, Mykolą Biržišką, Juliją Žemaitę, Petrą Vileišį, kunigą Juozą Tumą-Vaižgantą ir daugelį kitų žymių lietuvių veikėjų. Po lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo (1904 m.), Aleksandras Jurašaitis 1906 m. išsirutino leidimą ir šalia fotoateljė įsteigė cinkografijos dirbtuves, kur gamino klišės visų, Vilniuje tuomet leistų lietuviškų laikraščių („Vilniaus žinių“, „Lietuvos ūkininko“, „Lietuvos bitininko“, „Naujosios gadynės“, o taip pat ir A. Smetonos redaguotos „Vilties“) spausdinimui. Beje, A. Jurašaitis buvo tuomet bene vienintelis Vilniaus

lietuvis fotografas, kuris nelenkino savo pavardės. Ir Antano Smetonos portreto apačioje yra išspaudas lietuviškai - „Jurašaitis Vilniuje“.

A. Smetonos portretas, kaip XX a. pradžioje buvo įprasta, priklijuotas ant pasporto – kieto kartono lakšto. Apačioje - paties Antano Smetonos ranka užrašyta - „Savo draugui Kun. Juozui Tumui, su kuriuo drauge daug dirbau ir nemaža pergyvenau, Rugpjūčio 4 d. 1918 m. A. Smetona“. A. Smetona ir kunigas, rašytojas J. Tumas-Vaižgantas (1869-1933) pirmą kartą susitiko dar Mintaujoje (dab. Jelgavoje, Latvija), kur būsimasis prezidentas mokėsi gimnazijoje, o ką tik Kauno seminariją baigęs vikaras, sakė lietuviškus pamokslus vietos bažnyčioje. O 1907 m. Vilniuje jie kartu įkūrė bendrovę „Smetona, Tumas ir k-ja“, leidusią lietuvišką laikraštį „Viltis“. Jų bendradarbiavimas truko iki 1911 metų, kai, reikalaujant tuometiniam Vilniaus vyskupijos valdytoji K. Michalkevičiui, kunigas J. Tumas buvo atšauktas į Žemaitiją, o 1914 m. išvyko į Rygą, vėliau į Peterburgą. Ten jis irgi aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje, buvo Nukentėjusiems nuo karo šelpiti komiteto narys (A. Smetona tuo pat metu buvo vokiečių kariuomenės okupuotoje Lietuvoje likusios komiteto dalies pirmininkas), vienas Tautos pažangos partijos kūrėjų (vėliau šiai partijai priklausė ir A. Smetona). Į Lietuvą kunigas J. Tumas grįžo tik 1918 metų gegužę.

Kad ir kaip būtų keista, portretą sunku tiksliai datuoti. Įrašas nuotraukoje datuotas 1918 metų rugpjūčio mėn., tačiau fotografas A. Jurašaitis mirė dar 1915 metų rudenį. Sprendžiant iš išvaizdos, A. Smetonai nuotraukoje yra apie 40 metų, taigi fotografuota, greičiausiai, prieš pat prasidedant Pirmajam pasauliniam karui.

Muziejininkas Vytautas Tenešis

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje (Nr. 12)

Žiedai, rasti laidojimo paminkluose. Foto V. Neliubinas

Žiedai, rasti laidojimo paminkluose

Puoštis žmonės mėgo visais laikais. Papuošalai nuo pat senovės rodė žmonių priklausomybę vienam ar kitam socialiniam sluoksniui. Viena iš įdomiausių papuošalų grupių yra žiedai. Į Trakų istorijos muziejų dauguma jų pateko iš archeologinių tyrimų.

Vienas populiariausių žiedų tipų geležies amžiuje - įvijiniai žiedai. Tokiais papuošalais puošėsi tiek vyrai, tiek moterys, tiek vaikai. Šio tipo žiedai dažniausiai aptinkami IV a. - XII a. laidojimo paminkluose. Jie gaminti iš žalvarinės pusapvalės ar trikampio skerspjūvio vielos. Neretai tokio tipo žiedai turėdavo ornamentą. Vienas eksponuojamų žiedų aptiktas Viešvilės kapinyne (Jurbarko r.). Skalvių genčiai priskirtame laidojimo paminkle rastas papuošalas yra suplotais galais. Pastarasis puoštas zigzagų formos įkartinėmis. Jo skersmuo 2,2 cm, datuojamas X a. - XI a. Kitas žiedas taip pat su septyniomis apvijomis rastas Kurmaičių kapinyne (Kretingos r.). Šis žiedas yra užriestas galais. Jo skersmuo yra 2,4 cm, papuošalas turėtų būti datuojamas IV a.

Kur kas daugiau eksponatų yra iš XIV a. - XVII a. laikotarpio. Žiedai - bene gausiausia senkapių įkapių grupė. Muziejaus fonduose esantys juostiniai žiedai yra kelių variantų. Vienas jų puoštas dvejomis išilgomis įspausdomis ar įrėžtomis linijomis. Galbūt tai simbolizuoja Švč. Trejybę. Pastarasis rastas Jauneikių kapinyne (Joniškio r.). Žiedo skersmuo - 2,2 cm.

Kitam potipiui priskiriamas žiedas su kriptograma IHS ("Jėzus, žmonių Išganytojas", lot. Iesus, hominum Salvator). Jis rastas atsitiktinai suardytuose Židikų (Mažeikių r.) laidojimo paminklo kapuose. Iš vario lydinio padarytas žiedas puoštas minėta kriptograma bei abejose jos pusėse į lapelį panašiu simboliu. Ornamentas darytas įspaudimo būdu. Žiedo skersmuo - 2,1 cm.

Taip pat eksponuojamas žiedas iš vario lydinio su praplatinta priekine dalimi, kuri puošta įspausdomais brūkšneliais, simbolizuojančiais spindulius ar žvaigždes. Šis žiedas rastas Jauneikių kapinyne (Joniškio r.), jo skersmuo - 2,3 cm.

Neretai senkapiuose aptinkami žiedai su duobutėmis. Šio tipo žiedų lankelis yra uždaras. Tokių papuošalų priekinė dalis praplatinta ir

profiluota. Ji padalyta į tris dalis. Viduriniojoje ovalo formos dalyje įrėžta duobutė, nors dažniausiai senkapiuose pastatiko su penkiomis. Dveiose kraštinėse dalyse įrėžta po aštuonias duobutes. Žiedo iš vario lydinio, skersmuo yra 2,5 cm, ir pagal analogus datuojamas XVI - XVII a., rastas Židikų kapinyne.

Dar viena muziejuje saugomų žiedų grupė - taip vadinamieji signetiniai žiedai. Jų lankelis uždaras, o akis - paplatinta priekinė plokščia dalis. Tai įdomus žiedų tipas. Įspaudžiama į vašką ar laką žiedo akis, kuri paprastai būdavo išraižoma atitinkamais ornamentais, atstodavo juridiniame ar komerciniame akte antspaudą ar parašą. Eksponuojami du tokie vario lydinio žiedai, datuojami XV a. - XVII a. Vienas jų rastas Jauneikių kapinyne (Joniškio r.) ir yra 2,5 cm skersmens. Žiedo akyje įrėžtas, manyčiau, paukštis, o lankelis vietomis puoštas horizontaliais brūkšneliais. Kitame žiede, iš Židikų kapinyne, labiausiai tikėtina, kad pavaizduotas irgi paukštis. Jo skersmuo yra 2,3 cm.

Bene įspūdingiausi muziejaus fonduose yra sidabriniai žiedai, aptikti Alantos apylinkėse (Molėtų r.). Jie datuojami XIII - XIV a. Tai keturi žiedai su pinta priekine dalimi, kuri būdavo prilituojama prie lankelio užkeistais galais. Žiedai pinti iš 2-5 temptų sidabro vielų bei filigraninio siūlo. Skersmuo yra 1,2-2,5 cm. Pastarieji žiedai sveria - 20,22 g; 17,42 g; 9,71 g ir 8,09 g.

Tokio tipo žiedų kiek gausiau rasta Kernavės XIII a. - XIV a. kapinyne (Širvintų r.). Tačiau dėl aptariamųjų žiedų masyvumo bei sudėtingos vielos pynimo technikos, galima teigti, kad šie muziejuje saugomi žiedai yra unikalus. Minėtos litavimo, vielos tempimo ir pynimo technologijos LDK juvelyras jau buvo žinomos XIII a. - XIV a. Be to, remiantis tokio tipo žiedų lokalizacijomis, galima teigti, kad tai vietinių juvelyrų darbas.

Medininkų pilies skyriaus vedėjas Donatas Žukauskas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

„VORUTOS“
KULTŪROS PRIEDAS
RYTŲ LIETUVAI

2008 03 15 Nr 19 (27)

Lietuviškas baras

Vilniaus mokytojų namai. Susipažinkime

Vilniaus mokytojų namai – daugelį metų Vilnijos kraštą garsinanti kultūros ir žinių šventovė. Susipažinkime su šia svarbia įstaiga ir su Juozu Žitkausku - Vilniaus mokytojų namų projektų vadovu, kuris sako: „esu tikras džukas, kilęs iš Lazdijų rajono paties gražiausio pasaulyje miestelio – Kapčiamiesčio. Ne tik man, bet ir daugeliui sava tėviškė pati gražiausia, mieliausia. Jeigu koks folkloro ansamblis prasčiau uždainuoja, tada širdyje gėriuosi, kad mano tėviškės dainininkai gražiau traukia dainas. O kai važiuoju keliu nuo Vilniaus į Šalčininkus, mane svaigina gražūs miškai...“.

Kuo kasdien „verčia“ domėtis pareigybės?

Domiuosi tuo, kas yra kultūringa, gražu. O ar gali būti kitaip dirbant kultūrinį, švietėjišką darbą? Juk turi neapkausti, suvokti kas, kur ir kada vyksta. O žinoti to „vykimo“ priežastis. Jeigu konkrečiai, tai labai sunku trumpai ir dar drūtai sudėlioti, kuo aš domiuosi. Viena vertus, atrodo, kad labai daug kuo, o antra vertus – mažai... Nesu visiškai apolitiškas.

Žinoma, pagrindinė mano domėjimosi sritis – kultūros reiškiniai, gal, daugiausiai, literatūra, dainuojamoji poezija. Iš to duoną valgau. Tose pačiose srityse dirbuojasi mano kolegos, bičiuliai. Norisi (ir reikia) žinoti ką jie veikia, ką pasiūlo žmonėms. Pagaliau, tai man įdomiausia, labiausiai šiuos dalykus suprantu.

Gyvenime irgi turėjau visokių pomėgių. Atsitraukęs nuo darbo stalo, mielai kiekvieną dieną lėkčiau į mišką grybauti. Ir nepavargčiau. Tačiau pagrindinis mano pomėgis – knyga. Nuo pat ankstyvos vaikystės, kai dar skaityti nemokėjau. Man tai geriausias poilsis, kurio metu ir pailsiu, ir žinių pasisemiu. Didžiausia šventė, kai galiu ištisą savaitgalį „praskaityti“. Iki praėjusių metų Vilniaus mokytojų namuose rengiau literatūros šventę „Knygų pavasaris“. Tai man buvo pats mieliausias renginys. Su juo padvelkdavo tikrasis pavasaris.

Vilniaus mokytojų namai – vienas iš svarbiausių, įvairiausių kultūros židinių Vilniuje.

Vilniaus mokytojų namai, kuriuose dirbu nuo 1997 m. gegužės, sujungia įvairių interesų, amžiaus, pomėgių žmonių grupes. Čia nuo ryto iki vėlaus vakaro pilna žmonių bei įvairiausių balsų. Ypač rugsėjo – gegužės mėnesiais. Vasarą net per tylu būna, ausyse spengia, kada aplinkui viešpatuoja ramuma. Tačiau toje balsų kakofonijoje nepasimeti, nepavargsti, nes čia slypi aura. Dažnas naujokas atėjęs dirbti į Mokytojų namus, sako, kad čia geras kolektyvas, tokio niekur kitur neteko sutikti. Bėgant laikui pasikeičia kolektyvas, o naujokai kalba tą patį. Galvoju, kodėl? Ar tik ir nebus „kalta“ kažkur giliai pasislėpusi ta aura? Beje, teko nemažai prisidėti prie knygų apie Mokytojų namus „Ženklas kelyje: Vilniaus mokytojų namai“, ruošti jai mūsų veiklos apžvalgą nuo 1946 m. iki šių dienų. Pasirodo, kad ir tuo metu čia dirbė ar meno saviveikloje dalyvavę žmonės jautė tą patį gerumą. Esu įsitikinęs, kad daug kas priklausė ir nuo įstaigos vadovų. Juk jie nemažą dalį tos geros dvasios formuoja. Kaip ir gaires veiklai. Dabartinė Mokytojų namų direktorė Zita Žepnickienė yra pavyzdys tikros kultūros darbuotojos, neskaiciuojančios nei savo asmeninio laiko, nei idėjų. Jos, be abejo ir buvusio direktoriaus D. Timuko dėka šiandien Vilniaus mokytojų namai yra tokie, kokie yra. Tai svarbiausia pastarųjų metų veikla Lietuvoje ir užsienyje.

Beveik visa mano veikla susieta su Vilniaus mokytojų namais. Ypač pastaraisiais metais. Iki šių metų pabaigos trejiems me-

5 tarptautinio dainuojamosios poezijos festivalio „Tai - aš“ organizavimo komanda: (iš kairės) - Ernesta Krušnaitė, Juozas Žitkauskas, Justina Baliūnaitė, Gytis Valatka ir Simona Griškutė

tams buvau grįžęs į Vilniaus apskrities kultūros centrą (anksčiau besivadinusį Rytų Lietuvos kultūrinės veiklos centru). Taigi Mokytojų namuose šiek tiek tenka kabinti ir „užsienietiškos“ veiklos, ypač rengiant Tarptautinį dainuojamosios poezijos festivalį „Tai - aš“. Mes čia visi dirbame kolektyviai, tad prisiimti vienokio ar kitokio projekto rezultatus būtų per daug savanaudiška.

Žinoma, džiaugiuosi, kad per paskutiniuosius metus pavyko Tarptautinį dainuojamosios poezijos festivalį „Tai - aš“ „įstatyti“ į reikiamas tarptautines vėžes, pamažu apie jį sužino vis daugiau Europos žmonių. O tai mums, kartu ir man, yra labai džiugu. Pagaliau pats festivalis jau antri metai pervažiuoja Lietuvos bei Latvijos sienas. Ten irgi skamba mūsų atvežtų ir vietos bardų dainos.

Pastaroju metu dažniau ne kaip svečias, o kaip įvairių kultūros projektų dalyvis lankausi savo gimtajame Lazdijų rajone. Malonu, kaip bent mažyte dalimi gali prisidėti prie savo tėviškės kultūrinio gyvenimo.

Į sudėtingą darbo veiklą ir darną eita ne vienerius metus... Ką slepia patirtis?

Viešojo kultūrinė veikla prasidėjo dar mokykloje. 1987 m. kovo 5 d. rajono laikraštyje „Džukų žinios“ buvo išspausdinta mano pirmoji žinutė. Nuo tada ir prasidėjo aktyvus bendradarbiavimas su įvairiais laikraščiais. Vėliau susidomėjau išeivijos poeto, žurnalisto Vinco Kazoko, kilusio iš mano tėviškės ir gyvenusio Australijoje, gyvenimu bei kūryba. Taigi prie žurnalistikos prisidėjo kraštotyrinė – literatūrinė veikla. Mokykloje įkūriau V. Kazoko memorialinę kambarį. Manau, tai vienas iš kūrybiškiausių ir gyvybiškiausių mano gyvenimo

etapų. Dar vėliau, jau baigdamas Kapčiamiesčio vidurinę mokyklą, ėmiausi režisuoti, dažniausiai savo paties sukurtus spektaklius, intermedijas pačioje mokykloje bei kultūros namuose. Viskas buvo be galo įdomu, viską stengiausi aprėpti, kitą kartą labiau pirmenybę teikdamas viešajai veiklai, o ne tiesioginei – pamokų ruošimui.

Atvykęs į Vilnių studijuoti kultūros vadybos mokslų, toliau bendradarbiau su keliais laikraščiais, o nuo 1994 m. pradėjau dirbti Rytų Lietuvos kultūrinės veiklos centre ir kartu Vilniaus rajono laikraštyje „Vilnis“. Tai buvo mano „etatinio“ darbo pradžia. Dirbau ir mokiausi: iš vado-vėlių, dėstytojų ir kartu iš savo kolegų. 1997-aisiais atėjau į Mokytojų namus ir (vėl) paraleliai dirbau „Vorutos“ laikraščio redakcijoje. Šie metai man buvo įdomūs savo permainingumu. Idėjų turėjau, jėgų – daugiau nei dabar. 1997-ieji buvo lietuviškų mokyklų Vilniaus apskrityje kūrimosi metas. Daug teko apvažiuoti gražiojo Vilnijos krašto, bendrauti su mokytojais, moksleiviais, Vilniaus apskrities vadovais. Po šių kelionių „Vorutoje“ „guldydavau“ ne vien švente kvepiančius tekstus, bet tekdavo ir skaudulį išlieti, matant norą blokuoti gražias idėjas...

Mokytojų namai tuo metu man buvo, kaip gaivus pavasaris, reikėjo suktis su savo naujomis idėjomis, megzti naujus ryšius ir panaudoti esamus. Atrodo, kad viską kažkiek sekėsi derinti. Taigi, greičiausiai, tą pavasarį buvo gera, derlinga žemė – čia dirbu iki šiol. Ach, kaip būtų smalsu žinoti, kiek dar teks čia dirbti?... Gal yra toks šamanas, kuris galėtų į šį klausimą atsakyti?

Visoje savo veikloje stengiausi, kad nuo jos žmonėms būtų geriau. Juk mūsų, kultūrininkų, darbo esmė – padėti žmonėms bent kuriam laikui nupūsti kasdienybės dulkes, suteikti estetinį pasitenkinimą. Apie gražius dalykus stengiuosi ir dabar galvoti, juos taikyti dabartinėje savo veikloje.

Atradimai ir vertinimai. Ką reikia įtikti „masėms“?

Manau, kad pagrindinė mūsų problema ta, kad vertinimui nėra „lubų“. Mūsų veikla vertinama pagal skonį: vienam patiko, kitam – visiškai ne. Turi būti savotišku magu, nuspėjančiu ne vieną nuomonę. Kai kada nepataikai, tada skaudžiai atsiliepia. Na, negauni barti, bet kelias dienas vaikščioji nuleidęs galvą, net rankos nekyla imtis kito darbo. Visa laimė, kad tai būna laikinai. Pamišti tai, užkasi it karo kirvį ir vėl imiesi kitų darbų. Manau, šiai problemai nėra sprendimo būdų. Jų nebuvo ir anksčiau. Juk čia ne konservų fabrikas, kuriame yra akivaizdu, kad etiketė ne taip užklijuota ar dangtelis nelabai užsuktas...

Negalime stovėti rankų sudėję ir guostis, kaip buvo tada ir tada gerai, kai pačiam belikdavo tik padaryti, o pinigai bei kitos materialinės gerovės tau buvo klojamos ant stalo.

Mokytojų namai – ne mokslininkų kolektyvas, negalime atradimais pasigirti. Mes kiekvieną dieną kažką atrandame naujo. Svarbu laiku pamatyti ir tai, kaip naująjį atradimą įvertinti... ir suprasti...

Sėkmės Vilniaus mokytojų namams, o asmeniškai – su gražia, „neapvalia“ sukaktimi.

Edukologas Romas VOREVIČIUS

Vilniaus dienoraštis

(1915.XII. 26 – 1919.XI. 26)

Kun. Pranas BIELIAUSKAS

Tęsinys. Pradžia Nr. 23 2007

Ypač gražiai skambėjo „Marijos giesmė“, giedama keturiais balsais, nes visi buvo gerai susigiedoję per gegužines pamaldas Katedroje ir jau dauguma mintinai mokėjo. „Palengvink vergiją, pagelbėk žmonijai, išgelbėk nuo priešo baisaus“, – reikšmingai traukė.

Ties Katedra lenkai buvo bepradeda giedoti „Boże, coś Polskę“, tačiau lietuviai jų tą ne vietoje giedojimą nutraukė sava giesme „Prieš taip didį Sakramentą“, ir jie nutilo. E. E. Vileišienė kiek nervinosi, kėlė skandalą, bet vėliau, gal išvargusi, nurimo.

Vokiečių karo kunigas Hermanas²⁴⁴ buvo apsigyvenęs pas Romerienę Vilniuje. Jis, sako, būdamas Suvalkijoje varė tarp lenkų priešvokišką agitaciją. Buvo perkeltas į Molėtus ir ten nesiliovė agitavęs. Iškviestas į Vilnių ir areštuotas. Jau trys savaitės tupi kalėjime. Jis kalbėjęs, kad vokiečiai niekšiška elgiasi su žmonėmis. Jų laivynas yra silpnas. Revizijos metu radę pas jį neleistinus lenkų susirašinėjimus. Jo artimi lenkai nusiminę.

Birželio 11 diena. Turėjau savo rankose lenkų raštą su K. Michalkevičiaus ir kitų penkių kunigų parašais, kurį turėjo įteikti Francui Juozapui Izenburgui, kad prijungtų Lietuvą prie Lenkijos. Tai tau, kunigai nepolitikuoja!

Valdytojo buvo numatytos gegužės 20 d. visose Vilniaus bažnyčiose pamaldos Šv. Tėvo ir Lietuvos intencija. Matyt, endekams nepatiko, jos ir neįvyko. Dabar vėl suaukęs pas save klebonus įsakė atlaikyti pamaldas kitaip suformulavęs intenciją: „Od-prawić nabożeństwo na intencję Ojca Św., który pamięta o wszystkich narodach, dajmy na to, choćby o litwinach, dla których przysłał pieniądze“²⁴⁵.

Kažin iš kur Vilniaus kunigų seminarijai atsiųstas vagonas lašinių, apie 600 pūdų. Kai kas juokaudamas kalba, kad tuoj bus pamaldos ir už lašinius.

Sudaroma lietuviško laikraščio redakcija²⁴⁶. Šefas - A. Smetona, sekretorius – P. Klimas, bažnytinių reikalų - kun. dr. P. Bakšys, politikos – J. Šaulys, švietimo – M. Biržiška, dailės - A. Žmuidzinavičius, ekonomikos ir visuomenės – A. Stulginskis.

Liepos 3 diena. Vokiečiai karo reikalams plėšia varinį Katedros stogą. Uždengs toliu.

Lenkai slapta leidžia atsišaukimus.

Liepos 10 diena. Kunigas P. Dogelis veža atgal karo pradžioje ištremtuosius iš Kauno į Vilnių.

Liepos 13 diena. Šiandien yra atvykęs J. E. Seinų vyskupas Antanas Karosas²⁴⁷. Jis ir kunigas Juozapas Kukta pakviesti pas Izenburgą pietų.

Liepos 14 diena. I Vilniaus kapitulą su visomis ceremonijomis įvesdinami: pats Administratorius Kazimieras Michalkevičius, rektorius Jonas Ušila, seminarijos inspektorius Karolis Liubėnas²⁴⁸, Pranciškus Volodzka ir kun. Juozapas Kukta.

Šiandien mašinėle spausdinami Centro komitete kvietimai į Pasitikėjimo atstovus²⁴⁹. Gal netrukus susikurs Lietuvos Taryba! Iš griuvėsių išdygs tiek iškankinta nauja graži Lietuva. Nors daug metų buvo rusai užbruzguliavę jai burną, – ji neužduso. Sunkios letenos ją slėgė, – kibirkštis gyvybės neužgeso. Rusų valdžia ją parbloškė, lenkas trempė be pašigailėjimo ir niekino, F. Meškys šaukė²⁵⁰, kad Lietuva kartą mirusi daugiau nebeprisikels, – šiandieną kaip kūdikėlis mėgina savo kojomis žengti ir savo jėgomis krutėti, tačiau jos balso dar nesigirdi, visa daroma slapta nuo viešosios opinijos.

Kalbama, kad vyskupas E. Roppas bus paskirtas Rusijos katalikų bažnyčios metropolitu.

Liepos 17 diena. Lenkų būrys Katedro-

je gauda žmones ir agituoja neatiduoti vokiečiams šv. Kazimiero karsto, kurio nė nemane vokiečiai imti. Lenkė ponija siūlo man pradėti adoracijos pamaldas Šv. Kazimiero koplyčioje; vokiečiai, pamatę viešas pamaldas, neišdrįs artintis prie šventybių. Čia turėtų lietuviai su lenkais sutarti. Mat baimės būta dėl to, kad vokiečiai paėmė alavines vargonų dūdas bei altorių žvakides, vario indus, skardas. Kapitula buvo susirūpinusi ir slėpė, ką tik galėjo. Alavo „Lava-bo“²⁵¹, žvakides paslėpė. Prie krosnies ant grindų varinę skardą pridengė paprasta. Katedros išdinėje yra daug brangių meniškų monstrancijų, taurių ir kt. Ir tomis brangenybėmis susirūpinta. Reikėjo jas slėpti. Prelatas A. Savickis, aš ir zakristijonas Martynas Olchovskis, užsidarę Katedros duris, pradėjome slėpti. Ties Gerosios Vilties koplyčia išėmėme vieną grindų plytą. Iš karto atsidarė tuštuma, šulinys. Su vargu aš ten nusileidau, į tą pagrindį. Rūsysis, kaip vidutinis kambarys. Smėlio guburai. Keletu palaidotų žmonių likučiai. Ten ir sunėstos visos brangenybės ir suslėptos. Buvo įsakyta griežtai laikyti paslaptį.

Liepos 18 diena. Lenkai renka žmonių parašus ir kursto neduoti vokiečiams bažnytinių daiktų.

Sekmadienį kun. J. Kukta paskelbė Katedroje išsakyklos, kad šioje bažnyčioje nuo 6 iki 7 valandos vakaro bus adoracijos pamaldos. Truks tris dienas. Kokiu tikslu – nepaskelbta. Pirmadienį prasidėjo adoracijos pamaldos Šv. Kazimiero koplyčioje. Prie durų stovėjo pasikeisdamos ponios ir vis kvietė pasimeldus užėiti į zakristiją pasirašyti. Žmonės meldėsi ir pasirašinėjo ant tuščio, be jokio teksto, lapo. Praėjo trys dienos pamaldų, o dešimties tūkstančių parašų, kaip norėta, nesurinko. Vėl ponios prašo prailginti pamaldas keliomis dienomis. Aš atsisakiau. Jos nuėjo pas Valdytoją ir iškaulijo prailginti pamaldas iki penkių dienų. Ir lietuviai kai kas pasirašė.

Rugpjūčio 1 diena. Suvažiovo iš visų Lietuvos kampų šaukti atstovai.

Rugpjūčio 2 diena. Atvyko apie 20 atstovų. Pažangieji susirūpinę, kad jų mažuma. Sekretoriavo kun. P. Dogelis.

Rugpjūčio 12 diena. Antakalnio vaikų prieglaudoje šiandien vakarėlis. J. Talmontas perdarė lenkišką „Powrót taty“²⁵². Vaidino patys vaikai. Eilės ir dainos. Iš dainų labiausiai patiko J. Naujalio „Kur bėga Šešupė“. Kun. T. Baziui pritariant pianinu, „solistė“ padainavo pusę pirmo dainos posmo, o kitą pusę visi vaikai traukė unisonu. Žaidimai.

Toks vakarėlis davė progos vaikams varšą pasidarbuoti, antra vertus, per tokį vakarėlį jie pamato „lietuvius ponus“.

Rugpjūčio 18 diena. Vilniuje pradeda veikti kai kurie demokratai. Šiandien Varnų salėje jų susirinkimas. Kviečia liaudį. Nusiunčiau ir aš į tą demokratų susirinkimą Liudviką Kanapekaitę, zitię, ir porą tretininkų. Sakė, kad buvo vienas ponas akinuotas, vienas be akies (T. Lebedys), vienas šlubas – Meilus, iš viso 7 žmonės.

Rugpjūčio 22 diena. Kitas demokratų susirinkimas. Vadovas dr. Andrius Domaševičius, viena panelė ir kelios tretininkės. Daktaras labai karštai kalbėjęs (anot L. Kanapekaitės) apie trejopus rinkimus į seimą. Jie turi būti „tarpiški, betarpiški ir slapti“. Ragino nerinkti tų katalikonų, kurie tik tityba užsiima, o ne žmonių gerove. Reikia rinkti demokratų, jie žmonėms laisvę iškovoja.

Rugpjūčio 23 diena. Lenkų posėdžio metu staiga mirė miesto galva Michailas Venslavskis, vienas iš 44 pasirašiusių memorandumą, kuriame reikalaujama Lietu-

vą prijungti prie Lenkijos. Jo laidotuvių metu pasakymo pamokslo turinį nusirašiau. Visas pamokslas buvo prolenkiškas.

Vokiečių policija darė kratą pas lenkus kunigus Jurgį Sienkevičių, Šv. Jokūbo bažnyčios kleboną, J. Songiną, N. Diakovskį²⁵³ ir J. Olšanskį²⁵⁴. Sienkevičių policijoje sulaukė. Kalbama, kad pas jį rado slapto lenkų laikraščio 8 numerį, be to, rado jo vedamus slapto susirinkimų užrašus apie lenkų vidaus gyvenimą, ginčus, apie kun. K. Michalkevičių ir t.t.

Rugpjūčio 25 diena. Bendrabučio tarnaitė Noreikaitė šiandien meldėsi Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje. Prie jos priėjusi lenkė ponija kvietė ją prisidėti prie rekolekcijų, kurios bus toje bažnyčioje šiomis dienomis intencija, kad Dievas apšviestų lietuviams protą.

M. Venslavskio laidotuvių metu pasakytus pamokslos trumpai atpasakojęs raštu įteikiau Kun. P. Dogeliui. Tiesa, nieko nebuvo pasakyta prieš Katalikų Bažnyčios dogmas, užtat apie Lenkiją ir lenkus buvo pasakyta labai aštriai.

Lietuvaičių šv. Zitės draugijos juostų dirbtuvės apskaita nuo 1916 metų rugpjūčio 16 dienos iki 1917 metų rugsėjo 1 dienos:

1. Centro komitetas davė medžiagai – 109,56 markės.
2. Centro komitetas paskolino pinigų 1021 m.
3. Kun. P. Bieliauskas paskolino 1987,15 m.
4. Juostų parduota už 9913,19 m.
5. Privačiai parduota už 47937 m.
6. Paroda avansavo medžiaga – 5000 m.

Vokiečių markių - 18563,07.

Per tą laiką juostų išausta 3440 juostų.

25232 m 84 pf. sumai.

Kasdien dirbo nuo 7 iki 34 mergaičių. Parduota 2594 juostų. Mergaitės uždirbo nuo 1 iki 4,5 markės per dieną.

Gruodžio 12 diena. Suspenduoti a divinis²⁵⁵ ir iš vietų pašalinti kunigai, pasirašę raštą vokiečių valdžiai prieš lenkus: kan. J. Kukta, J. Bakšys, T. Brazys, J. Stankevičius ir A. Varnas. Nubaustieji padavė apeliaciją į Romą.

Gruodžio 14 diena. Zitiečių draugijos susirinkime nutarta pareikalauti Šv. Mikalojaus bažnyčios klebono, kad iš maldų būtų išmesti barbarizmai.

1918-ieji

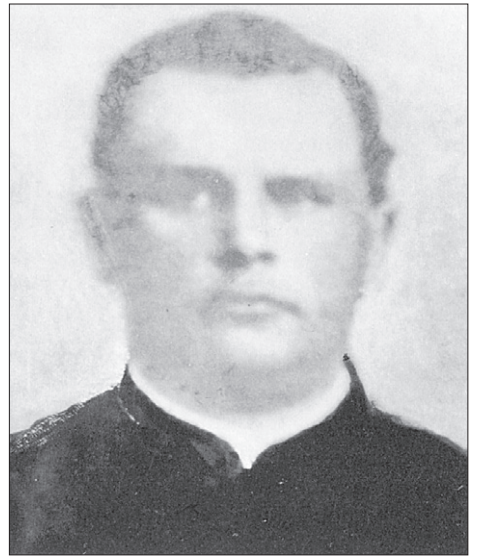
Sausio 15 diena. Šiomis dienomis Lietuvos Brastoje vyksta taikos konferencija²⁵⁷. Visa Lietuva nekantriai laukia, koks bus jos likimas. Daug kas pyksta ant Lietuvos Tarybos, atseit ji pardavusi Lietuvą vokiečiams – susisaistė su jais maito, geležinkelio, kariuomenės ir pinigų konvencijomis. Ypač šėlsta prieš A. Smetoną ir jo šalininkus. E. Vileišienė dėl tokio jų darbo noriai prisidėsianti net prie bolševikų, kad tik sugriautų šią Tarybą.

Vasario 1 diena. Zitiečių visuotiniame narių susirinkime nutarta parašyti raštą Jo Mylistai kun. M. Dabrilai dėl suspenduoto kun. dr. J. Stankevičiaus²⁵⁸. Šis raštas yra zitiečių archyve. M. Dabrilos laiškas - kun. T. Brazio gyvenimo aprašyme. Įdomus M. Dabrilos laiškas K. Michalkevičiui.

Kovo 4 diena. Šv. Kazimiero dieną prie Aušros Vartų (bendrabučio namai) įvyko Šv. Kazimiero knygyno atidarymas – pašventinimas.

Dalyvavo bene visi Vilniaus lietuviai inteligentai. Daug pasakyta kalbų. Surašytas ir visų pasirašytas atidarymo aktas, kuris dabar yra pas kun. P. Dogelį.

Išleista kun. T. Brazio 30 dainų rinkinėlis „Mūsų dainelės“ - pirmoji dalis.

Kun. dr. Juozas Bakšys

Vasario 16-ąją Kazimieras Bizauskas grįžęs iš posėdžio pasigyrė, kad pasirašė Lietuvos nepriklausomybės aktą. Baiminosis, kad vokiečiai neleis jo viešai skelbti, kad gali konfiskuoti laikraštį ir tarybininkus sudinti į kalėjimą.

Kovo 10 diena. Šv. Mikalojaus parapijos salėje kun. kan. J. Kuktos paskaita apie lietuvių sveikinimąsi. Salė pilna žmonių, daugiausia tarnaičių ir darbininkų.

Kovo 15 diena. Centro komitetas leido zitiētėms naudotis Aušros Vartų bendrabučio skalbykla.

Kovo 22 diena. Iš Rusijos grįžta daug tremtinių bei pabėgėlių. Jie atlieka „kvarantą“ Vileikoje²⁵⁹, netoli Vilniaus. Sako, jie ten labai skursta. Aš, kaip Greitosios pagalbos sekcijos narys (išdininkas), nuvykau jų aplankyti. Čia jų yra iš visų Lietuvos kampelių. Vieni prašo lietuviško laikraščio, kiti duonos, treči kunigo Velykinei išpažinčiai atlikti. Apie tai pranešiau Lietuvių Centro komitetui. Laikraščių nusiunčiau per zitiētę. Duonos pūdą pats buvau nusivežęs – išdalinau. Jie sumokėjo (pinigų turi) 12 rublių.

Kovo 24 diena. Vokiečiai laikraštyje „Wilnaer Zeitung“ paskelbė, kad jų pagalba atstatoma Lietuva, susijusi su Vokietija karine, maito, pinigine ir geležinkelių konvencijomis. Vieni patenkinti, kiti pyksta, kad Taryba sudarė konvencijas su vokiečiais. Nuotaikos vis dėlto geresnės negu anksčiau.

Šv. Mikalojaus salėje vyrų organizacijos nariams M. Biržiška remdamasis iškiliais užsilikusiais padavimais skaito paskaitą apie Lietuvos kalnus, piliakalnius, akmenis, ežerus, pelkes.

Važinėčiau į Vileiką pamaldas tremtiniam laikyti. Pasiėmiau visus bažnytinius daiktus, reikalingus mišioms, ir vyno į stiklinę ampulę išpyliau. Mišias belaukiant Radzevičius iš Grandavos, Onušiško²⁶⁰ parapijos atgrubusiomis rankomis nešė vyno ampulę aukoti. Ampulė išslydo iš rankų ir sudužo. Nežinojau ką daryti: nė mišias nutraukti, nė iš kur vyno gauti. Paliečiau eiti ieškoti vyno. Tuo tarpu iš mišiolio perskaičiau lietuviškai Evangeliją ir tol sakiau pamokslą, kol jis suradęs atnešė vyno ir mišias galėjau tęsti.

Balandžio 28 diena. Kun. dr. M. Reinio paskaita Zitiečių draugijos narėms. Po paskaitos eilės (7), dainos (6), zitiečių choras.

Gegužės 2 diena. Lietuviai ryžtasi viešai pasirodyti. Reikia pašventinti Lietuvos vėliavą. Tam reikalui sudaryta Šventės komisija projektui paruošti. Į ją įeina Steponas Kairys, Aleksandras Stulginskis, kun. Teodoras Brazys, Jonas Strazdas, Antanas Žmuidzinavičius, Janulaitienė, Kostas Daunoras, Pijus Grajauskas²⁶¹ ir kt. Svarstyti pateiktą biudžetą 10000 markių; Parapijų ir draugijų delegatų skaičius (iki 2500), butų, maisto, dekoracijų, choro paruošimo, vaidinimo; pamaldų klausimai.

Chorui vadovauti kviečiamas kun. T. Brazys. Pagrindinis choras vilniškis, kiti iš Panevėžio, Šiaulių, Kauno ir kt., iki 150 žmonių.

Tęsinys kitame numeryje

Baltarusijos Liaudies Respublikai – 90 metų

1918 m. kovo 25 d. paskelbta Minske

Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus sveikinimo žodis, pasakytas Baltarusijos Nepriklausomybės paskelbimo 90-mečio minėjime

Kalba Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus

Atkelta iš 1 p.

Laisva, nepriklausoma Baltarusija – tai mūsų šalies strateginis interesas. Ne tik dėl kultūrinių, istorinių elementų, kurie mums, be abejo, yra artimi ir svarbūs.

Laisva, nepriklausoma Baltarusija suteikia Lietuvai galimybę išsiveržti iš didžiųjų šešėlio ir kurti šiame „didžiųjų kryžkelių“ regione ne kažkieno slaptais ar pusiau slaptais susitarimais, o normaliu kaimynišku dialogu grįstus santykius.

Palyginkime, kaip skirtingai buvo sprendžiamas valstybės sienos klausimas su Baltarusija ir kita labai didele mūsų kaimyne. Praėjusiais metais Lietuvos ir Baltarusijos siena buvo galutinai demarkuota – normaliai, be įtampų, be kažkieno spaudimo. Gal todėl ir pats įvykis praėjo beveik nepastebėtas. O mūsų valstybės siena vakaruose iki šiol net nepradėta demarkuoti, nors tam, regis, nėra jokių rimtų kliūčių.

Su Baltarusija ne vieną klausimą išsprendėme štai šitaip: be įtampų, be bandymų paversti dvišalius interesus politika-vimo įrankiu. O ten, kur mūsų požiūriai išsiskyrė, nevengėme jų išdėstyti atvirai ir be apsimestinio meilikavimo.

Ir šiandien galiu pakartoti: didelį susirūpinimą mums kelia demokratijos padėtis Baltarusijoje. Mums nepriimtinas tas faktas, kad piliečiai gali būti persekiojami ir įkalinami dėl savo pažiūrų ar išsakytų kritikos žodžių valdžios adresu, ir raginame tokius veiksmus nutraukti.

Tačiau tikiu, kad šie skirtumai mums neužkerta kelio spręsti klausimų, susijusių su Lietuvos ir Baltarusijos likimu, su mūsų šalių nacionaliniu saugumu, nepriklausomybe ir tautos ilgalaikė gerove.

Prie Baltarusijos Liaudies Respublikos signatarų kapų Rasų kapinėse padėti vainikai ir gėlės

Baltarusijos Liaudies Respublikos 90-metis paminėtas Vilniuje

*Sveikina Lietuvos Seimo narys
Vaclavas Stankievičius*

*Baltarusijos Liaudies Respublikos
Prezidento Ivonkos Survilos vardu sveikina
Gudų kultūros draugijos Lietuvoje
pirmininkas Fiodoras Niunka*

*Tautinių mažumų ir išeivijos departamento
vardu sveikina Valentinas Stechas*

Kalba EHU profesorius Alies Smaliančuk

Šventės dalyviai Vilniaus gatvėse

Graiškų katalikų Šv. Trejybės bažnyčioje šv. Mišias už Baltarusiją aukoja tėvas Janas Daukšys

Lietuvos istorijos puslapis

Nepažintoji Birutė

*Inga BARANAUSKIENĖ, Vilnius**Tęsinys. Pradžią Nr. 5*

O Kęstučiui reikėjo Algirdo paramos, kad galėtų palikti Trakų kunigaikštystę Vytautui, gimusiam apie 1350 m. Apskritai, kadangi broliai iškart po perversmo buvo sutarę palikti valdas savo vaikams, reikėjo, kad būsimieji ipėdiniai išminktų tarpusavy sutarti. Jogaila su Vytautu, matyt, ir buvo auklėjami atitinkamai bei ilgainiui ištis labai susidraugavo.

Taigi apie 1352 m. Birutės gyvenimas daugmaž nusistovėjo: susitvarkė santykiai su dieverio šeima, Vytautas augo, gimė kiti vaikai... Aišku, už Trakų sienų vyko karas, ir jai nebuvo lemta išvengti jo tiesioginių smūgių.

1361 m. kovą Kęstutis pateko į Ordino nelaisvę. Šis įvykis buvo svarbus Birutei ne vien asmenine prasme, nes faktiškai ji turėjo perimti vadovavimą Trakų kunigaikštystei. Apie jos konkrečius veiksmus šaltiniai tyli – kryžiuočių metraštininkams Lietuvos vidaus reikalai apskritai nerūpėjo – vis dėlto yra keletas gana iškalbingų faktų. Pirmą, 1361 m. vasarą, Kęstučiui tebesant nelaisvėje, kryžiuočiai puolė Kauno apylinkes, bet – cituoju jų kronikininką Vygandą Marburgietį – „nieko ten nepasiekė“. Antra, tų pačių metų lapkritį Kęstučiui buvo organizuotas pabėgimas iš Marienburgo. Didžiausias nuopelnas, be abejo, buvo paties Kęstučio: jis sugebėjo slapta praardyti savo kameros sieną, patraukti į savo pusę kryžiuočių paskirtą tarną, jam padedant gauti žirgus bei Ordino riterio apsiaustą ir tokiu būdu persirengus išsprukti iš pilies. Tačiau Vygandas Marburgietis sako, kad pabėgusį Kęstutį pasitiko kažkokie lietuviai, kurie prieš tai, matyt, derybų dingstimi lankėsi Marienburge ir kad būtent jie jį palydėjo iš pradžią į Mazoviją, o paskui ir į Lietuvą. Tokio priedangos būrio pasirodymas rodo, kad pabėgimo planas buvo derinamas su Lietuvos puse ir turbūt net su pačia Birute. Galų gale, būtent jai teko spręsti, pritarti pabėgimo planui, ar rinktis mažiau rizikingą vyro išpirkimo kelią. Atitinkamai jai turėjo tekti ir dalis jo žygdarbio šlovės. Visuomenė galėjo palaikyti Birutę net savotiška Kęstučio gelbėtoja.

Antra vertus, turėjo paastrėti Birutės santykiai su posūniais, nes Vaidotas arba Butautas, pasinaudodami tėvo nelaisve, galėjo mėginti nušalinti pamotę nuo valdžios. Vis dėlto ilgainiui ši priešprieša sėkmingai, nors ir skausmingai, išsispirdė Birutės (o tuo pačiu ir Vytauto) naudai.

Vaidoto viltys tapti Kęstučio ipėdiniu sužlugo 1362 m. Jis nesusgebėjo apginti nuo kryžiuočių Kauno; pateko į nelaisvę ir buvo išpirktas, o tai Kęstučio pabėgimo fone atrodė apgailėtina. Galiausiai Vaidotas susitaikė su likimu, tapo Naugarduko kunigaikščiu ir, matyt, priėmė stačiatikišką krikštą, tuo atsisakydamas pretenzijų į Trakus.

Butautas buvo labiau užsispyręs, bet užsispyrimas pastūmėjo jį imtis neprotingų veiksmų. 1365 m. vasarą, naudodamasis tuo, kad Algirdas su Kęstučiu buvo išvykę į Volynę talkinti Liubartui, Butautas pabėgo pas kryžiuočius ir jiems padedant pamėgino užimti Vilnių. Lietuvai jo maištas kainavo Kernavės ir Maišiagalos piliis, bet apskritai Butautas patyrė nesėkmę, nes Vilnius nepasidavė. Galiausiai jam teko ieškotis prieglobsčio Vokietijos imperatoriaus dvare. Vis dėlto svarbiausia Butauto maišto pasekmė buvo ta, kad po jo Birutei nebereikėjo rūpintis dėl piktosios pamotės įvaizdžio. Ji tapo teisiąja puse, gal net savotiška heroje, nes kryžiuočiai tąkart net nebandė pulti Trakų.

Atitinkamai ir Vytautas tapo vieninteliu galimu Kęstučio ipėdiniu. 1368 m. jis pradėjo dalyvauti karinėse operacijose ir netrukus jose pasižymėjo.

Vytautas ir toliau draugavo su Jogaila, todėl net kai 1377 m. mirė Algirdas, atrodė, kad ir Birutė galės ramiai sulaukti senatvės Naujųjų Trakų Pusiasalio pilyje, į kurią Kęstutis neseniai buvo perkėlęs pagrindinę sa-

vo rezidenciją. Tačiau buvo lemta kitaip.

Nors iš pradžią Kęstutis uoliai rėmė Jogailą ir padėjo jam užgniaužti vyresniųjų Algirdaičių maištus, tarp dėdės ir sūnėno netrūkus ėmė bręsti konfliktas. Metraščiai apie jo pradžią pasakoja taip: didysis kunigaikštis Algirdas turėjo nelaisvą tarną Vaidilą; iš pradžią jis buvo tik kepėjas, bet paskui Algirdas jam leido sau patalą kloti ir vandenį padavinėti; paskui Vaidila jam dar labiau patiko, tad Algirdas davė jam valdyti Lydą ir padarė bajoru; po Algirdo mirties Jogaila jį dar labiau iškėlė ir net atidavė į žmonas savo seserį Mariją; Kęstučiui tai nepatiko.

Jį galima suprasti. Prasimušėliai retai kada būna geri žmonės – apsvaiginti staugaus iškilimo, jie ima pernelyg pasitikėti savimi ir nesiskaityti su aplinkiniais. Vėlesni įvykiai parodė, kad Vaidila nebuvo išimtis. Pykdamas ant Kęstučio, jis ėmė kurstyti Jogailą sudaryti su Ordinu prieš dėdę nukreiptą sąjungą.

Birutės pagrobimas

Ordinas taip pat siekė sukelti Lietuvoje vidaus nesantaiką. Kęstučio ir Jogailos vienybė buvo pavojinga, nes jie vėl pamėgino spręsti krikšto problemą. 1379 m. vasarą jaunesnysis Jogailos brolis Skirgaila vyko derėtis šiuo klausimu su Vokietijos imperatoriumi Vaelovu ir popiežiumi Urbanu VI, o rugsėjo 29 d. Trakuose kryžiuočiams teko sudaryti su Jogaila ir Kęstučiu sutartį, apribojusią karo veiksmus pagoniškoms žemėms.

Iš karto po sutarties sudarymo jie ėmėsi kiršinti Vilnių su Trakais. Jogailos motinai Julijonai buvo aiškinama, kad Kęstutis rengiasi iš jos sūnaus atimti valdžią, o pats Jogaila, pasitelkus Vaidilą, 1380 m. gegužės 31 d. medžioklės Dovydiškėse metu buvo įtikintas sudaryti slaptą prieš Kęstutį nukreiptą sutartį. Paskui informacija apie šią sutartį buvo nutekinta Kęstučiui, ir šis, be abejo, įsiuto.

Tuokart besiprieskiantį konfliktą prigesino Vytautas, atsisakęs patikėti Jogailos išdavyste. Ir iš tikrųjų Jogaila vargu ar planavo rimtai pakenkti dėdei. Kai 1381 m. I p. Kęstutis puolė Bajerburgą, Jogaila atsiuntė jam į pagalbą savo brolių Kaributą. Deja, pilis nebuvo paimta, ir Kęstučio nuotaika dėl to nepagerėjo.

Paskutinis lašas buvo Skirgailos elgesys. Mėgindamas užvaldyti Polocką, rėmusį savo ankstesnį kunigaikštį Algirdo sūnų iš pirmosios santuokos Andrių, 1381 m. rudenį Skirgaila pasitelkė Livonijos kryžiuočių pajėgas, ir mainais net padarė teritorinių nuolaidų. Taigi Kęstutis nusprendė, kad jaunieji Algirdaičiai pernelyg išismarkavo ir kad valstybės vadžias geriau bus perimti pačiam. 1381 m. rudens pabaigoje jis įvykdė perversmą.

Vytautas nebuvo sužavėtas tokiu tėvo poelgiu ir, regis, Birutė taip pat, mat užuot persikėlusį į Vilnių, ji liko Trakuose. Turbūt ir pats Kęstutis jautėsi pasielgęs nelabai teisingai, nes paliko Jogailai jo tėvoni-

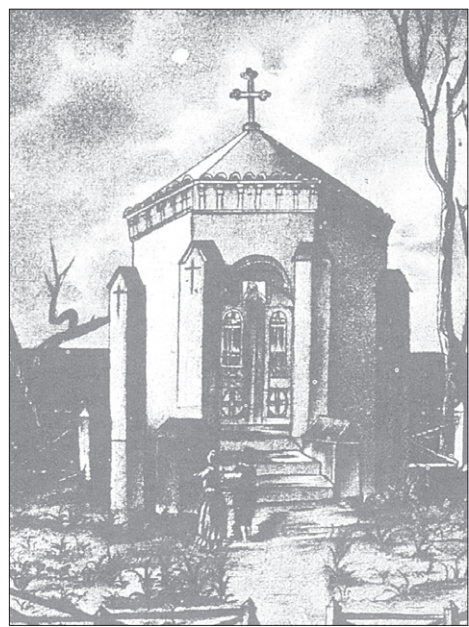
nę Krėvą bei Vitebsko kunigaikštystę ir neapribojo jo laisvės. Bet pasirodė, kad tai – fatališka klaida. Jogaila užsibrėžė žūtibūt susigrąžinti Vilnių ir atkeršyti dėdei.

Revanšas prasidėjo 1382 m. pavasario pabaigoje. Pirmiausiai maištą prieš Kęstutį pakėlė Severų Naugardą valdęs Kaributas. Įniršęs Kęstutis pakorė Vaidilą ir išžygiavo prieš sūnėną, reikalaujamas, kad Jogaila trauktų kartu. Šiam tai buvo proga sukkti į Vilnių.

O tuo tarpu Vilniaus miestiečiai, pasinaudoję Vytauto išvykimu į Trakus, birželio 12 d. užėmė pilis. Sostinė buvo perduota Jogailai ir Vytautui nepavyko jos atsiimti.

Lyg būtų maža bėdų, iš Prūsijos į Lietuvą įsiveržė Algirdaičiams į pagalbą skubantys kryžiuočiai. Birutei su Vytautu teko trauktis iš Trakų į Gardiną, kur įvyko paskutinis šeimos susitikimas. Iš Severų Naugardo atskubėjęs Kęstutis netrukus išskubėjo pagalbos į Žemaitiją, Vytautas liko telkti rėmėjų vietoje, o Birutė buvo išsiųsta į Brestą.

Metraščiai aiškina, kad tai buvo padaryta, pasitikint mozūrų kunigaikščiu Jonušu, kuris buvo Kęstučio ir Birutės žentas (vedęs jų dukterį Danutę). Tačiau Jonušui rūpėjo ne giminiški jausmai. Naudodamasis tuo, kad didžiumą karių Vytautas išsiavedė prie Trakų, jis maždaug rugpjūčio pra-

Birutės kalnas Palangoje

· Algirdaičiai nukankino Birutės dėdę Vidmantą ir kitą giminaitį Butrimą;
· Galop žuvo pati Birutė.

Šaltiniai tepasako, kad ji buvo nuskandinta. Iš konteksto galima spręsti, kad tai įvyko iki 1382 m. pb., tačiau aplinkybės lieka neaiškios. Vis dėlto Birutės nuskandinimas vargu ar galėjo būti egzekucija: Algirdaičiai neišdrįso surengti egzekucijos netgi Kęstučiui, o susidorojimas su Birutės giminaičiais ir kitais jos šalininkais tikriausiai įvyko jau po Vytauto pabėgimo ir buvo jo išprovokuotas. Taip pat neįtikėtina, kad Birutė būtų buvusi nuskandinta, užpuolus iš pasaly. Bet kuriuo atveju tai negalėjo įvykti Breste, kur ją saugojo atsidavusi igula. Vis dėlto, ruošdamasi Vytauto pabėgimui, Birutė galėjo išvykti į Žemaitiją, kur telkėsi dauguma jos šalininkų. Savo ruožtu Algirdaičių pajėgos galėjo jai pastoti kelią ties kuria nors brasta, ir Birutė galėjo nuskęsti per susirėmimą.

Jos amžinojo poilsio vieta esame įpratę laikyti Palangos piliakalnį – kaip liudija Strijkovskis, jau XVI a. jis buvo vadinamas Šventos Birutės kapu. Tačiau XIV a. pabaigoje lietuviai Palangą buvo apleidę, be to, XV a. III deš. ginčijantis dėl Palangos su Ordinu, Vytauto motinos palaidojimas taip pat nebuvo paminėtas. Tikriausiai Birutės atminimo vieta arba simbolinis kapas Palangoje atsirado jau pasibaigus karams su kryžiuočiais, kai žmonės vėl ėmė keltis į pajūrį.

Ieškant jos žūties vietos, dėmesį ypač traukia vienas iš viduramžių Žemaitijos centrų – Ariogala, šalia kurios esantis Gėluvos piliakalnis taip pat vadinamas Birutės kalnu. Verta paminėti, kad XVa. Malalos kronikos prieraše, iliustruojant lietuvių praktikuotą mirusiųjų deginimo paprotį, buvo paminėta, kad krikšto išvakarėse Ariogaloje buvo sudeginta kažkokia kunigaikštienė. Tiesa, ji laikoma Vytauto žmona, bet tai klaida, nes jokia Vytautienė krikšto išvakarėse nemirė, o 1418 m. mirusi Ona Vytautienė buvo palaidota Vilniaus katedroje. Legendoje nurodytas laikotarpis atitinka būtent Birutės mirtį.

Vis dėlto nuo kategoriškų pareiškimų tenka susilaikyti, mat Lietuvoje yra apie keturiasdešimt su Birutės vardu susijusių toponimų. Be to, jos mirtis labai anksti apaugo įvairiais gaudais. Štai 1416 m. Konstančos bažnytiniam susirinkime kryžiuočiams prikišus Jogailai dėdės ir dėdienės nužudymą, Lenkijai ir Lietuvai atstovaujanti delegacija paprieštaravo, kad Birutė po vyro mirties dar ilgai gyvenusi, mirusi garbingai, ir jos kapas esą didžiai garbiamas. Nors šis pareiškimas prieštarauja paties Vytauto liudijimui apie motinos mirties aplinkybes, jį reikia laikyti pirmąja užuomina apie Birutės kultą.

Taigi kodėl Birutė tapo šventąja? Atsakymas paprastas. Nors ir neišlaikiusi jaunystėje dievams duotos priesaikos, savo šeimai Birutė buvo ištikima iki galo. Matyt, todėl religijų kaitos epochoje ji ir tapo orientyru. Antra vertus, didelę reikšmę turėjo ir jos sūnaus Vytauto pasiekimai, ypač užbaigtas karas su Ordinu, bet tai jau kita istorija.

Per Lietuvą 1988 metais žengė Persitvarkymo sąjūdis

Dr. Juozas ČAPLIKAS, Vilnius

Tęsinys. Pradžią Nr. 4

Tironiškojo režimo ideologija ir praktika daužoma iš visų pabūklų, nuo pjedestaltų verčiamos kitos Kremliaus dievybės, tačiau ir savo krašte matydami dar nemaža stalinistų įsitikiname, kaip tykiai tūždami jie ilgisi autokratijos kumščio, patiriame jų „kultūros lygį“. Tyliai ir kukliai ant Lietuvos atgimimo altoriaus mes dedame Just. Marcinkevičiaus, A. Maldonio, V. Bubnio „Piemenėlių mišias“... St. Kašausko kovingos publicistikos knygą „Tiesos sakymas“, analitinius V. Kubiliaus, A. Zalatoriaus, A. Krasnovo, V. Sventicko straipsnius. Mūsų pirmojoje diskusijoje dėl Lietuvos istorijos mokymo atsiskleidė ne vien humanitarinio lavinimo spragos, kartu su žymiausiais istorikais, autoritetingais švietimo specialistais garsiai prabilome apie Lietuvos istorijos „baltas dėmes“, pseudomokslines koncepcijas ir atviras falsifikacijas, palietėme neužsitraukusias ir neužgijusias žaizdas.

Pranešėjas pažymi, kad mūsų veiklą perorientuoti į ramesnį, tradicinį kelią buvo suinteresuotos įtakingos vadovaujančio partinio aparato jėgos. Jos ilgėte ilgėjosi idilijos – kad riedėtume tykaus pseudopersitvarkymo pabėgiais, reflektuotumėme, diskusijas nukreiptume abstraktaus intelektualumo vėžėmis, iš visų jėgų siekdami nepastebėti, kad ideologinė situacija respublikoje smarkiai atsiduoda pelėsiams. Ir tai vyko pasiruošimo konferencijai išvakarėse! Matėme, kaip persitvarkymas Lietuvoje atsimušą į guminę aparato sieną. Ilgų stagnacijos metų suformuotas mūsų respublikos aparatas ir griozdiškas jo štabas vis labiau pats save kompromituoja.

Draugo A. Jakovlevo vizito metu „didžiausieji Sąjūdžio rėmėjai“, nors ir laukė su saldžiu širdžių virpuliu, neišgirdo iš TSKP CK sekretoriaus lūpų nė vieno teiginio ar abejonės visaliaudinio Sąjūdžio būtinybe mūsų respublikoje. Daugelį oficialių ELTOS pranešimų, derintų ir sankcionuotų, tenka nuolat papildyti kita informacija, diametraliai prieštaraujančia anksčiau skelbtai. Kur čia yra principinė pozicija ir kur - laviravimas baiminantis visuomenės reakcijos, bijant liaudies balso? Taip atsitiko su nuogastavimais ir pagraudinimais, kad Sąjūdis žengia ne visai gera linkme. Argi šiandien mes stovėtume prietarybų valdžios griuvėsių įeigu grupei asmenų rugsėjo 28 d. būtų leista susirinkti į mitingą? Dabar tenka griežtai smerkti milicijos darbuotojus ir konstatuoti: šis incidentas apskritai nebūtų įvykęs, jei ne partinės vadovybės ir partinio aparato daugumos bandymai remtis draudimais, vengti sunkaus, tačiau būtino dialogo su visuomene.

Pabaigoje pranešėjas pateikė žiupsnelį statistikos. Įvyko septyni atviri partiniai susirinkimai ir devyni partinio biuro posėdžiai. Aktyviai dirbo visi, tačiau ypač didelė parama buvo V. Petkevičiaus, V. Bubnio, A. Čekuolio, V. Daunio, M. Karčiausko iniciatyvos ir patarimai. Ko dabar laukia Lietuva? Darbo. Dorumo. Išminties (t. p., L. 31, 33, 35, 38, 39).

1988 m. mitingo pasekmės ir rezultatai

Rašytojų pasisakymuose buvo griežtai kritikuojami sustabarėję partiniai veikėjai. Kalbėjęs A. Pocius nurodė, kad „per tuos keturis dešimtmečius neturėjom normalios valdžios: iš pradžių paranojiškas Stalino diktatūros ir represijų laikotarpis, po to sekė Chruščiovo voliuntarizmas, Brežnevo stagnacija, Černenkos senatviškas marazmas. Pagaliau blykstelėjo ryškesnė prošvais-tė: M. Gorbačiovo asmenybė teikia vilčių, bet būdami daug kartų pamokyti, atsargiau švaistomės optimistinėmis prognozėmis ir

Jono ČESNAVIČIAUS nuotr.

vadovaujamės liaudišku posakiu: pažiūrėsim, kai dugną dėsime“. Ant liaudies pečių užgula dviguba našta: tos klaidos bei kvailystės, kurias pridarė centro valdžia, o pas-kui savo dalį dar pridėda ir respublikos valdininkai.

Kalbėjęs L. Jacinevičius labai taikliai pasakė, kad demokratijos priešininkai bijo ne pačios demokratijos šiandieninio lygio, o jau nesustabdomo veiksmo, kai vieno klausimo sprendimas velka iš paskos kitus, dar svarbesnius klausimus. Kalbėjęs J. Būtėnas sakė, kad mačiau vėliavos iškėlimą 1939 m., kuomet buvo grąžintas Vilnius. Tada tokio triukšmo nebuvo. Sveikinu Sąjūdį. Pagaliau ir mano V. Kudirka išvys šviesą po 50 metų „Vyturio“ leidykloje. Pirmą kartą leidykla paprašė rankraščio (t.p., L. 138-140).

Priimtame nutarime sakoma, kad reikia pritarti susirinkimo nuomonei skubiai sušaukti bendrą ir atvirą Lietuvos kūrybi-nių sąjungų partinių organizacijų susirin-kimą. Jame detalčiai išanalizavus ideologi-nę ir kultūrinę situaciją bei persitvarkymo eigą respublikoje siūlyti sušaukti neeilinį partijos suvažiavimą, skirtą jos statuso, įsta-tų patikslinimui ir vadovybės rinkimams.

Tikslinga paminėti 1988 m. rugsėjo 28 d. Vilniuje Gedimino aikštėje įvykusį valdžios nesankcionuotą Lietuvos laisvės lygos organizuotą mitingą, kuriame dalyva-vo apie 4 000 žmonių. Vidaus reikalų or-ganai panaudojo smurtą prieš dalyvius. LLL mitingas buvo skirtas Ribentropo - Mo-lotovo paktą 49-osioms metinėms. Liudininkų parodymais, „į Gedimino aikštės rajo-ną 16.30 įvažiavo spec. represiniai daliniai, šarvuočiai, gaisrinės mašinos, milicijos ko-lonos, matėme kaip guminėmis lazdomis daužė nėsčią moterį, kaip daužė jauną vyrą su kelerių metų vaiku ant pečių“ (9 para-šai) (LYA, F. 177, Ap. 271, B. 237, L. 26-27). Į LKP CK pasipylė daug laiškų, ku-riuose buvo smerkiamas brutalus susido-rojimas su mitingo dalyviais.

„Lietuvos persitvarkymo Sąjūdžio rėmi-mo grupė, - rašoma laiške, - smerkia spe-cialių pajėgų veiksmus žiauriai išvaikant mitingo dalyvius“. Kitame laiške Kelių sta-tybos, remonto ir eksploataavimo tresto dar-buotojai pritaria Sąjūdžio reikalavimui, kad atsistatydintų Vidaus reikalų ministras Li-sauskas. Prisijungiamo prie Sąjūdžio viešai pareiškto nepasitenkinimo R. Songaila (8 parašai). Lietuvos persitvarkymo Sąjūdžio

grupė „Muzika“ rašo, jog jie pasipiktinę to-kiu susidorojimu su mitingo dalyviais. Mi-nimas incidentas – politinis, už kurį atsa-kinga politinė valdžia – LKP CK 1-asis sek-retorius R. Songaila (t. p., L. 37, 40, 49).

1988 m. spalio mėn. įvykęs LKP CK 14 plenumas iš pareigų atleido R. Songailą ir pirmuoju sekretoriumi išrinko A. Brazaus-ką. Plenumė kalbėjęs J. Avyžius pasakė, kad A. Brazauskas turės pakankamai dvasios stiprybės ir išminties vest Respubliką sun-kiu persitvarkymo keliu, nepaisydamas ja-me pasitaikančių kliūčių.

Vilniaus m. Lenino r. spalio mėn. vyku-siame LKP partinio – ūkinio aktyvo susi-rinkime kalbėtojai akcentavo, kad persitvar-kymas laužo pasenusias normas, sustabar-jusį biurokratinį valdymo aparatą, dogmati-nį mąstymą ir skatina ieškoti naujų sprendi-mų (LYA, F. 3435. Ap. 71, B. 3, L. 12).

Mokslų akademijos ataskaitinis susirinkimas

1988 m. spalio mėn. 29 d. įvyko Lietu-vos Mokslų Akademijos ataskaitinis susi-rinkimas. Pranešėjas V. Lazutka pažymėjo, kad mokslui iškeltas uždavinys įveikti at-silikimą daugelyje lemiamų sričių. Ypač tai pasakytina apie visuomenės mokslus, kurie labiausiai nukentėjo nuo asmenybės kulto, biurokratinio vadovavimo metodų, dogma-tizmo ir nekompetentingo kišimosi į jų rei-kalus. Akademijos mokslininkai aktyviai pri-sideda prie viešumo ir demokratijos išplėti-mo ne tik Akademijos, bet ir visos respubli-kos gyvenime. Nemažai Akademijos darbu-tojų dalyvauja Persitvarkymo Sąjūdyje.

Susirinkime kalbėjusi J. Gagilienė tei-giamai įvertino šio kolektyvo darbą. Džiu-gina, kad Akademijos jaunimas parodė sa-vo pilietinę brandą, aktyviai dalyvaudamas ne tik Akademijos, bet ir respublikos gyve-nime. Jo iniciatyva įkurtas ekologijos klu-bas „Žemyna“, kuris tapo ekologinio judė-jimo avangardu. MA jaunimas suvaidino svarbų vaidmenį įkuriant Lietuvos persi-tvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinę grupę, to-liau vystant jos veiklą, aktyviai prisideda prie grupių, remiančių LPS grupių kūrimo institutuose, dalyvauja žygiuose per Lietu-vą, Baltijos žiedas, Ignalinoje „Gyvybės žie-das“ (LYA, F. 1233, Ap. 2, B. 105, L. 2-3).

1988 m. pabaigoje KGB struktūros, mė-gindamos pakenkti Sąjūdžiui, daug dėme-sio skyrė tautinių santykių supriešinimui.

Įkuriamos radikalios komunistinės ir anti-lietuviškos grupuotės „Jedinstvo“ ir kt. Šios organizacijos turėjo tapti Sąjūdžio atsvara ir atitinkamai paveikti visuomenės nuomo-nę, ypač tarptautinę opiniją. Saugumiečiai taip pat veikė prieš lietuviškas organizaci-jas stengdamiesi jas skaldyti, didinti vidinę įtampą, skatinti nesutarimus. Tačiau tauti-nis judėjimas buvo toks stiprus, o sovietinė sistema tokia pakrikusi, kad KGB pasieki-mai šioje srityje buvo minimalūs (A. Anu-šauskas „Lietuvos Sąjūdis ir valstybės idea-lų įgyvendinimas“, 1980. P. 263). Pažymė-tina, kad jau 1989 m. pr. buvo pradėta ruoš-tis veikti ypatingomis sąlygomis. Tų metų balandžio mėn. KGB Lietuvos skyrius pir-mąjį kartą paskelbė mokymus pagal „visiš-ką kovinį parengimą“. Pagal plk. E. Baltino pasirašytą planą buvo numatyta derinti veiks-mus su Vidaus reikalų ministerija pagal ma-sinių neramumų slopinimo planą „Metelj“.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas

1988 m. spalio mėn. 22-23 d. įvyko Lie-tuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas. Į jį atvyko daugiau kaip 1100 delegatų iš įvairių Lietuvos kampelių. Pirmajam posėdžiui pirmininkavo Just. Marcinkevičius ir Meilė Lukšienė. Žodį tarė Just. Marcinkevičius sakydamas, kad susi-rinkome čia todėl, kad visų bendrom pastan-gom Sąjūdis žengtų tiesos ir teisybės link, įtvirtindamas idėjų, minčių ir įsitikinimų įvai-rovę kaip visuomenės laisvo vystymosi pa-grindą. Lietuvos persitvarkymo Sąjūdis for-muoja ir kuria save kaip demokratinį visos tautos, visos liaudies judėjimą, išaugantį iš mū-sų istorijos ir ne taip tolimos praeities, iš švie-siausių nacionalinio gyvenimo tradicijų. A. Brazauskas vyriausybės vardu pasveikino su-važiavimo dalyvius. Deja, sakė jis, vertinant Sąjūdį buvo klaidų ir LKP CK sprendimuo-se. Tačiau paskutiniuose biuro posėdžiuose buvo duotas naujas, objektyvus įvertinimas. Lietuvių tautinės savimonės atgimimas ne-duoda jokio pagrindo kitų tautų atstovų neri-mui, o juo labiau nepasitikejimui lietuvių tau-ta. Išties mūsų tautos gyvenimo šimtmečiai – geriausias argumentas, kad lietuviai nori ir moka gražiai bendrauti su visais, kad gerbia jų kalbą ir istoriją, nacionalinę mokyklą ir kultūrą, tradicijas ir gyvenimo būdą („Atgi-mimas“, 1988 m. lapkričio 4 d.).

Tęsinys kitame numeryje

Vakarų srities „Jūros“ štabo žūtis

Soc.m.dr. laisvės kovų dalyvis Juozas PARNARAUSKAS, Vilnius

Šiomet sukanka 55-eri metai nuo paskutinio Vakarų srities „Jūros“ štabo žūties. Kadangi 1949-1952 metais mokytojauju Kelmės rajone ir apie tą tragediją girdėjau, o vėliau teko dirbti buvusiam KGB (dabar Lietuvos Ypatingasis Archyvas) ir ten aptikau medžiagos apie minėtojo štabo žūtį.

1953 m. sausio 17 d. Kelmės rajono Pužukų kaime, Kazio Ruko sodyboje žuvo Antanas Bakšys, Aleksas Jurekūnas ir Elena Gendrolytė-Jurekūnienė. Žuvo visa Vakarų srities ir „Jūros“ štabo valdžia. Tai buvo Vakarų srities, kaip organizuotos partizaninės kovos, pabaiga. Dar ilgai kovojo pavieniai partizanai bei nedideli atskirų būrių daliniai. Kas buvo tie partizaninės kovos didvyriai, net dešimtais partizaninio karo metais kovoję su raudonaisiais okupantais? O jie juk buvo.

Antano Bakščio ir šeimos gyvenimo kelias

Antanas Bakšys-Arvydas, Klajūnas, Germantas, Keleivis, Senis, gimęs 1923 m. birželio 13 d. Raseiniuose, batsiuvio ir siuvėjos šeimoje. Po šešerių metų jie susilaukė dukrelės Zitės (gimė 1929 03 19). Antanas nuo vaikystės buvo gabus menui: labai gražiai piešė, pjaustė iš medžio figūrėles. 1941 m. baigė Raseinių gimnaziją. Norėjo tęsti mokslus, bet užgriuvo 1941 m. dviejų grobuonių – rudojo ir raudonojo – karas. Antanas įsidarbino Raseinių apskrities viršininko sekretoriumi, bet patriotinė širdis nerimo. 1944 m. jis įstojo į generolo P. Plechavičiaus rinktinę, mokėsi karinio meno Marijampolėje. Rudajam okupantui išvaikius P. Plechavičiaus kariūnus, Antanas grįžo į Raseinius. Į juos atslinkus raudonajai okupacijai, 1944 m. rudenį pradėjo mokytojauti Gervinių pradinėje mokykloje. Vėliau kartu su tėvais persikėlė į Anžilių kaimą ir į mokyklą eidavo kasdien beveik 10 kilometrų. Atėjus žiemai su sesute apsigyveno prie mokyklos pastato įrengtame butelyje. Zita šeimininkavo ir mokėsi Betygalos gimnazijoje. 1944 m. gruodžio 23 d. mirė tėvas. A. Bakšys persikėlė mokytojauti į Mininių pradinę mokyklą. Raudonųjų okupantų čekistai, vykdydami savo įkūrėjo F. Dzeržinskio priesaką, kad „čekistas be agentūros – ne čekistas“, Lietuvėlėje tuojau pat iš tautos atplaišų surezgė agentūros tinklą, o atvykęs iš Rusijos čekistinis generolas Bartašiūnas įveisė stri-

Žuvusiųjų kūnai (A. Jurekūnas, E. Jurekūnienė, A. Bakšys)

byną. Kadangi J. Paleckui žodis „istrebitel“ nepatiko, tai sugalvojo lietuvišką pavadinimą „liaudies gynėjas“, tačiau taip byloje rašė tik KGB tardytojai, o lietuviai tuos okupanto išperėtus tautos naikintojus vadino stribais. Taigi Antanas pajuto, kad čekistiniai šnipai jau įtaria jo ryšį su partizanais. 1945 m. kovą jį suėmė. Suėmė, bet jis dingo. Sesuo Zita ir motina lankėsi Šiluvos, Kauno, Marijampolės bei Raseinių strībų ir kagėbistų įstaigose ieškodamos sūnaus ir brolio, bet niekur nerado. Žinoma, lietuviai dar nežinojo raudonojo okupanto „humanistikumo“ ir, kad „rojaus“ šalyje žmonės dingsta be pėdsakų... Tačiau tą karčiąją tiesą sužinojo bei sužalotais tardymo metu savo kūnais greitai pajuto visa Lietuva. Ėjo mėnuo po mėnesio. Apie Antaną – jokios žinios. Tik po pusmečio artimieji gavo A. Bakščio laiškėlį su Marijampolės ir Kybartų antspaudais. Tada sužinojo, kad Antanas buvo įkalintas Vokietijoje kaip karo belaisvis, bet jam bylos, kad jis vokiečių kareivis, nesudarė. Todėl įsodino į traukinį ir su apsauga išvežė į Rusiją. Pakeliui jam pavyko sutikti dorą žmogų, kuris pažadėjo išsiųsti jo laišką Lietuvoje. Antaną nuvežė prie Tu-

los, į lagerį. Čia buvo kasamos akmens anglys; darbo sąlygos neįsivaizduojamai sunkios. Maistas nepaprastai blogas. Kaliniai masiškai mirdavo. Mirusiųjų vietoje atveždavo kitus. A. Bakšys labai nusilpo. Likimo draugai jam patarė į maisto produktus iškeisti labai gerus batus. Iškeitęs ir turėdamas normaliesnio maisto Antanas atsigavo. Jam pavyko išsiųsti laišką namiškiams. Sesuo Zita gavusi laišką sužinojo adresą ir pradėjo siųsti maisto siuntinius. Netikėtai Antanui nusišypsojo laimė – „nacionalnikas“ paprašė A. Bakšį nupiešti revoliucinius plakatus ir net portretus nemirtingųjų Spalio šventei. Nupiešė ir gavo ne tik maisto, bet ir pinigų. Tada Antanas ir dar trys draugai pradėjo rengti planą, kaip ištrukti iš to mirtingojo pragaro. Pavyko. Už tvoros – visi išsiskirstė pavieniui, nes taip saugiau. Tai buvo A. Bakščio planas. Nupėdino vargšas klipatą į geležinkelio stotį, iš kurios traukiniai važiuoja į Vakarus. Ir tai vagono užkaboriuose, tai garvežio kūriko padėjėju dirbdamas pasiekė Kauną. Ten nebesislapstydamas nusipirko bandelių. Tai buvo pirmasis kartas, kai nereikėjo slėptis. Sustiprėjęs pėsčias patraukė Raseinių link. Vis pavėžinamas sunkvežimių, pagaliau juos pasiekė. Buvo sulysęs, panašus į skeletą. Raseiniuose prisiglaudė pas dorą, gerąsi gydytoją Lazauską. Po kiek laiko bėglys sustiprėjo. Geradarių dėka A. Bakšys išigijo ne tik karinį pažymėjimą, bet ir pasą. 1946 m. rudenį, kai trūko mokytojų (jie jau „mokytojavo“ Sibiro katorgoje) jis įsidarbino Raseinių gimnazijoje fizinio parengimo mokytoju dieninėms ir vakarinėms klasėms. Tuomet mieste bei mokyklose kūrėsi antisovietinės pagrindinės organizacijos. Tai OS – organizacinis sektorius ir VS – veikiantis sektorius. Patriotiškoji A. Bakščio nuostata neleido jam būti nuošalyje. Jis užmezgė ryšius su pagrindžiu. 1947 m. čekistinė agentūra ir tautos padugnės Antaną įskundė. KGB jį suėmė, žiauriai tardė bei išsuko dešinę ranką. Tačiau įskundimuose nebuvo konkrečių įkalčių. Be to, įvyko atsitiktinumas – komunistams statomam Boriso Dauguviečio spektakliui „Nauja vaga“ reikėjo dekoracijų piešėjo. Ir Antanas su skaudančiąja ranka, slėpdamas ašaras, piešė. Jam vėl leido dirbti mokytoju, tačiau buvo sekamas kiekvienas jo žingsnis. 1947 m. lapkričio 17 d. suimamas A. Bakščio bendradarbės sūnus Feliksas Tiškus. Antanas suprato – išmušė jo likimo valanda; naktį patraukė į partizanų gretas. Sesuo Zita rašė, kad po kiek laiko nuvykusi į susitikimą, tiesiog nustebo, pamačiusi jį žvalų, drąsų ir gerai nusiteikusį. Kad Zita susitinka su broliu ir partizanais, šnipai tai netrukus pastebėjo. 1948 m. rugsėjo 4 d. gimnazijoje ją suima. Liko vienas tuščias Raseinių gimnazijos abiturientės suolas...

Po žiaurių tardymų, kankinimų Zita Bakšytė ir motiną 1949 m. kovą išvežė į Taišeto lagerį, jas vieną nuo kitos atskirdami 200 kilometrų. Tik po Kremliaus tiro no mirties 1954 m. Zitai leido nuvykti pas motiną. Jos į Lietuvą sugrįžo tik 1966 m. Jos sūnelis Antanas jau buvo žuvęs. A. Bakšienė mirė eidama 92-uosius metus 1987 m., kai Lietuvėlė vėl rengėsi atsitiešti, ir mirė sūnaus kapo neradusi, ant jo kapo nepaverkusi...

A. Bakšys-Klajūnas partizanavo Kęstučio apygardoje, kuri bazavosi Raseinių, Jurbarko, Kelmės, Tauragės, Pagėgių, Šilutės rajonuose. Man dirbant mokytoju Paprūdžių mokykloje Kelmės rajone, teko 1951 ir 1952 m. susitikti su Keleiviu (tada tiek ir nežinojau). Perdaviau jam žiūronus, medicininį švirkštą, adatas ir vaistų. Tada mano matytas Keleivis buvo vidutinio ūgio, stambokas, juodais plaukais ir barzdele, gražia Lietuvos kareivio-partizano uniforma. A. Bakšys – Senis buvo įžvalgus politikas. Suprato, kad ginkluota kova, neremia ma didžiųjų valstybių, silpsta. Jis numatė kitą kovą su okupacija, neginkluotą. 1952 m. A. Bakšys – Senis parengė „Vyčių Sąjungos“ programą ir įstatus. Minėtosios sąjungos turinio ir veiklos būdų aiškinimui pradėjo leisti laikraštėlį „Vyčių keliu“, kurio išėjo tik du numeriai. Žuvo leidėjas. Bet „Vyčių Sąjungos“ idėjos rado atgarsį tarp patriotų, nes man teko aptikti suimtųjų, KGB tardymo protokoluose kaltinamųjų už priklausymą „Vyčių Sąjungai“. A. Bakšys – Senis 1951 m. gegužę, kaip Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Prezidiumo tarybos narys, žuvus Vakarų srities vadovybei, paskiriamas Vakarų srities vadu, o A. Jurekūnas-Valeras – „Jūros“ štabo viršininku.

Valeras – „Jūros“ štabo vadas ir Balandė

Kitas įžymus partizanas, žuvęs Pužukų kaime K. Ruko sodyboje 1953 m. sausio 17 d., buvo Aleksas Jurekūnas-Aras, Marius, Gintaras, Raganius, Valeras. Aleksas gimė 1923 m. Buvo šiaulietis, dantų technikas bei LLA narys. 1944 m. rudenį kartu su broliu studentu Jonu traukėsi Vokietijos link, bet sustojo Žemaitijoje, Raudgirio miške, netoli Kražių. Šiauliuose okupantai nužudė jų motiną. Brolis Jonas Rautgirio miške persišaldė ir susirgo. Partizanai jam pagamino pasą Jono Donskio vardu. Buvo gydomas Romainiuose. Ten ir mirė. Aleksas buvo išsilavinęs, aukšto ūgio, lieknas, labai stiprus fiziškai bei labai gražus vyras. Per 9-erius partizanavimo metus kovose užsigrūdinęs ir sumanus karys. Sėkmingai dalyvavo daugelyje mūšių su okupantų kariuomene ir stribais. Visada būdavo rimtas, mažakalbis, reiklus sau bei savo pavaldiniams. Jis su savo komanda 1947-1951 m. daug kartų užeidavo pas mano būsimosios žmonos tėvus Notėnų kaime. A. Jurekūno-Valero būryje 1949-1950 m. partizanavo Kražių gimnazijos mokinys, mano klasiokas Stasys Gedvilas-Benamis. Vėliau jis tapo Vakarų srities „Jūros“ štabo narys. 1951 m. vasarį žuvus Vakarų srities „Jūros“ štabo vadovybei, Aleksas buvo paskirtas jo vadu.

Trečioji Pužukų tragedijos dalyvė buvo Elena Gendrolytė-Jurekūnienė. Jos slapyvardžiai: Balandė, Balandė, Žibutė, Androlija. Elena gimė 1924 m. stambaus, patriotiško ūkininko šeimoje. Be jos šeimoje augo dar dvi dukros Janina ir Viktorija. Gendrolių sodyba buvo prie Ančios upės kranto, Skaudvilės valsčiuje. Tėvas Kazimieras Gendrolis (1884-1973) buvo labai patriotiškos orientacijos, apsiskaitęs žmogus. Jam rūpinantis jų namuose buvo įkurta pradinė mokykla. Valstybinių švenčių metu aukštame kiemo kleve visada plevėsuodavo trišpalvė. Jų namuose vykdavo pavasarininkų, šaulių susirinkimai bei vakaronės. 1941 m. Elena baigė Kelmės gimnaziją. Mokytojavo Junkilų (Užvenčio valsčius), Šaltinių, Linkaučių ir kitose mokyklose. Kadangi būdavo sekama, todėl dažnai keisdavo darbo vietas. 1948 m. išvežė į Sibirą tėvus. Elenos sesuo Janina kurį laiką dirbo buhalterė Kelmės taupomojoje kasoje, bet buvo areštuota bei nuteista 10 metų kalėjimo. Tada Eleną pradėjo kviešti į Kelmės

Nukelta į 14 p.

Sodyba Pužukų kaime, kurioje 1952 m. buvo įsikūręs Jūros srities štabas. Slėptuvė buvo išaiškinta 1953 m. sausio 17 d.

Bunkerio Pužukų km. Maketas. Autorius J. Urbonas. Kelmės krašto muziejus

Rytų Lietuvos švietimo istorija**Jašiūnų valsčiaus lietuviškos mokyklos (1939–1944 m.)*****Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Antanas LESYS, Vilnius****Tęsinys. Pradžia Nr. 4*

Jašiūnų pradžios mokykla buvo aplankyta ir 1943 m. lapkričio 2 d.. Pagal tikrinimo apyskaitą jai priklausė jau 3 namai ir klasių kambarių jau buvo 4 (bendras grindų pl. - 165,38 m²). Dalis patalpų buvo užimtos vokiečių kariuomenės reikalams, todėl mokykla dirbo dviem pamainom. Mokslo pradėjo 1943 m. rugsėjo 16 d. Dirbo 4 mokytojai (3 moterys ir 1 vyras). Mokykloje mokėsi 240 vaikų (I skyriuje - 149 mok., II sk. - 35 mok., III sk. - 24 mok., IV sk. - 14 mok., V sk. - 11 mok., VI sk. - 7 mok.). Iš jų 132 berniukai ir 108 mergaitės. Mokinių tautybė: lietuvių - 200; lenkų -10; rusų - 30 mokinių.

1944 m. tarybinė valdžia pradėjo likviduoti lietuviškas mokyklas Vilniaus krašte, ir ši lietuviška mokykla buvo uždaryta.

Mokykloje mokytojų: Juozas Matkevičius, Aleksas Borodičius, Matilda M. Minailienė, Vanda Daukšaitė. Vedėju buvo ir Antanas Cironka.

Archyvo dokumentuose yra išlikęs Juozo Matkevičiaus prašymas, rašytas 1940 m. kovo 5 d. Pradžios Mokyklų Departamento Direktoriui, kad jam pripažintų mokytojo cenzą: „*Esu baigęs Mokytojų seminariją; du Dvasinės Kunigų seminarijos filosofijos kursus ir kaip minėtos seminarijos auklėtinis pusę metų studijavęs Vytauto Didžiojo universitete, Teologijos-Filosofijos fakultete teologiją*...> *Prašau įskaityti ir tarnybą 5-kis mokytojavimo metus, prie lenkų valdžios nuo 1930. X. 1 d. iki 1935.VI. 10 d. ir pripažinti atitinkamą mokytojo laipsnį. Kartu pažymiu, kad lenkų valdžios švietimo organai atleido mane iš tarnybos todėl, kad nelaikiau praktikos egzaminų, kurių laikyti mano nuomone nebuvo prasmės, nes prisitaikantieji mokykloje prie lenkinimo politikos lietuviai mokytojai ir išlaikė tuos kvotimus buvo iš tarnybos atleisti*”.

J. Matkevičius buvo baigęs Švenčionių mokytojų seminariją. Į Dvasinę kunigų seminariją Vilniuje jis įstojo 1935 m. rugsėjo 26 d. Joje jis išbuvo vienerius metus. Savo gyvenimo aprašyme (1940 m. balandžio 20 d.) jis pažymi, kad: „*Baigiant 1935-36 akademinius mokslo metus, dėl platesnio lietuvių klierikų draugystėje, lietuviškose pramogose ir išvykose pasirodymo lietuvių, lenkų klierikų buvau įskųstas ir vadovybės priverstas seminariją apleisti. Kada jau bet kokiam lietuviškam darbui ir studijoms tęsti lenkai galimybę atėmė (nes buvo prasi-dėjęs didžiausio persekiojimo ir visko, kas lietuviška, likvidavimo laikotarpis), nuo apleidimo seminarijos datos iki 1937 m. rugsėjo 21 d. pasilikau padedamas broliams fizinio darbo dirbti ir gilindamas lotynų kalbos žinias, namuose, o 1937 m. rugsėjo 21 d. pabėgau į Nepriklausomą Lietuvą ir įstojau į Dvasinę kunigų seminariją Kaune tęsti toliau pradėtų studijų, kurioje išbuvau virš pusantrų metų. <...> Atgavus Vilnių ir Vilniaus sritį, 1939 m. gruodžio 1 d. buvau atkeltas į Vilniaus atgautą sritį. Pavesta man Jašiūnuose I Vilniaus (buv. Val-kininkų apskr. Šalčininkėlių valsč.) ant lenkiškų pagrindų įkurti lietuvišką II laipsnio pradžios mokyklą, ką kitų mokytojų padedamas sėkmingai ir įvykdžiau*”.

J. Matkevičiui teko vadovauti Jašiūnų mokyklai ir pačiu niūriausiu jos istorijoje vokiečių okupacijos laikotarpiu. Jis savo mokiniams aiškino lietuvių papročius, tradicijas ir šventes.

Leonas Kurklėnas (Kurklinskas) - lietuvis, 20 - ties metų amžiaus, nevedęs. Mokytojas pirmus metus, nuo 1939 m. lapkričio 1 d. Mokėsi Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Buvo baigęs humanitarinio tipo licėjų. Sumaniai mokykloje vesdavo lietuvių kalbos pamokas ir skirdavo daug pastangų lietuvių kalbos mokymui.

Jašiūnų II pradžios mokykla

Mokykla lankyta 1940 m. balandžio 19 d. Mokykla buvo Jašiūnų geležinkelio stoties rajone - Jašiūnų vasarvietėje. Mokyklos anksčiau patalpoje mokėsi 33 mokiniai (II skyriuje - 14 mok., III sk. - 10 mok., IV sk. - 9 mok.). Mokyklos vedėjos ir mokytojos pareigas ėjo Elena Kymantaitė. Mokykloje taip pat dirbo mokytoju straipsnyje minėtas L. Kurklinskas, anksčiau dirbęs Jašiūnų kaimo mokykloje, mokytojavo Aleksandras Sulikovskis.

Mokykla buvo tikrinta ir 1943 m. lapkričio 10 d. Tuo metu buvo nauja mokyklos vedėja ir mokytoja Elena Babrauskaitė. Tikrinimo apyskaitoje tada buvo pažymėta, kad mokykla nuomavo du medinius pastatus, specialiai jai pritaikytus. Buvo 2 klasės (bendras grindų pl. - 65,6 m²). Mokytojams gyventi buvo skirtas 1 kambario butas (grindų pl. - 36 m²). Mokykloje buvo 2 krosnys. Nebuvo viryklės.

Mokslo metai prasidėjo 1943 m. rugsėjo 16 d. Buvo dėstoma lietuvių ir lenkų kalbomis. Mokykloje buvo I - V skyriai, kuriuose mokėsi 55 mokiniai (I sk. - 18 mok., II sk. - 8 mok., III sk. - 11 mok., IV sk. - 10 mok., V sk. - 8 mok.). Iš jų 27 berniukai ir 28 mergaitės. Dėl įvairių priežasčių mokyklos nelankė 12 mokyklinio amžiaus vaikų. Pagrindinė priežastis - neturtingi tėvai. Ši mokykla veikė iki 1944 m. vasaros.

Elena Kymantaitė lietuvių tautybės. Ji tuo metu buvo mokyklos vedėja ir mokytoja, 21-nerių metų amžiaus, netekėjusi. Mokytojavo pirmus metus nuo 1940 m. vasario 16 d. Buvo baigusi mokytojų seminarijos 2 kursus. Mokėjo ir lenkų kalbą. Inspektorius pažymėjo, kad E. Kymantaitė: „*Sugeba vaikus įtraukti į darbą. Vaikai lietuvių kalbos pakankamai pramokę per porą mokslo mėnesių. Nuoširdi kasdieniniame mokymo ir auklėjimo darbe, rodo reikiamos iniciatyvos*”.

Kaniūkų pradžios mokykla***Kaniūkai - gyvenvietė Šalčininkų rajone. Kaimas priklauso Gerviškų seniūnijai.****Malvina Ramaškaitė. Kaniūkų pradžios mokyklos mokytoja*

Mokykla (Stasylų pšt.) tikrinta 1940 m. Mokyklos medinis pastatas buvo nuomojamas. Jame vienoje klasėje (grindų pl. 35 m²) mokėsi I - IV skyrių mokiniai. Mokykloje buvo 2 krosnys, 1 viryklė.

Mokyklą inspektorius apylankė ir 1943 m. Jo apyskaitoje pažymėta, kad mokyklos nelankė 50 mokyklinio amžiaus vaikų.

Malvina Ramaškaitė - lietuvis, mokyklos vedėjos ir mokytojos pareigas ėjo nuo 1939 m. sausio 1 d. Ji gimė 1910 m. lapkričio 11 d. Krivilių kaime, Varėnos II valsčiuje, Trakų apskrityje. Jos tėveliai buvo mirę, ji neturėjo jokio kilnojamojo turto ir buvo netekėjusi. Pradžios mokyklą baigė Vilniuje. 1927 m. baigė Mokytojų seminarijos Lietuvių Švietimo „Ryto“ draugijos Vilniuje

2 kursus. Nuo tų metų iki 1939 m. pradėjo laisvai samdoma mokinti vaikus. Mokėjo gerai lietuvių, lenkų, gudų ir rusų kalbas. Turėjo polinkį literatūrai, muzikai, dainavimui.

Pilakainių pradžios mokykla***Šiuo metu Pilakainio kaimas priklauso Jašiūnų seniūnijai. Jame-67gyventojai.***

Mokykla (Jašiūnų I paštas, iki Jašiūnų II glž. st. - 10 km.). Ji lankyta ir tikrinta 1940 m. sausio 30 ir birželio 6 dienomis. Buvo įsteigta išnuomotoje troboje, kuri statyta 1918 m., o vėliau pastate, kuris - statytas 1939 m. Mokykla buvo geros būklės. Joje - 2 klasės (bendras grindų pl. - 91 m²). Turėjo 2 ha savo žemės, kurie buvo toliau nuo mokyklos namo. Sausio mėnesį mokykloje mokėsi 98 mokiniai (I skyriuje - 50 mok., IV sk. - 48 mok.). Daugelis iš jų buvo lietuviai. Mokslo metai prasidėjo 1939 m. gruodžio 1 d. Mokslo dalykų dėstymas iš pradžių vyko lenkų, o vėliau ir lietuvių kalba.

1943 metais lapkritį buvo 3 klasės (bendras grindų pl. - 88 m²) ir 3 krosnys. Mokykloje mokytojais dirbo: lietuvis Jonas (Juozas) Dremza (vedėjas), Alina (Albina) Pekarskaitė, Liucija Godliauskienė, Antanas Zakoštavičius.

Poškiškių pradžios mokykla***Poškiškių gyvenvietė - tarp Čiužakampio ir Stasylų kaimų. Kaimas, kuriame 111 gyventojų, priklauso Gerviškų seniūnijai.***

Mokykla (Stasylų paštas, iki Stasylų glž. st. - 1 km.) aplankyta 1940 m. sausio 31 ir gegužės 18 dienomis. Ji buvo įsteigta išnuomotame mediniame pastate, statytame 1923 m. Vėliau mokykla turėjo dar kitą savo medinį pastatą, statytą 1937 m. I - VI skyrių mokiniai mokėsi 3 - jose klasėse. Mokykla turėjo savo aikštę (1000 m²), 1 ha žemės sklypą, 2 malkines, šulinį, išvietę.

Gegužės mėnesį mokykloje buvo (I skyriuje - 58 mok., II sk. - 37 mok., III sk. - 27 mok., IV sk.-12 mok., V sk.-19 mok., VI sk.- 20 mok.). Mokykloje mokytojav: Eugenijus Lapas, Viktorija Urbanavičienė, Liudvika Ziskauskienė.

Eugenijus Lapas - lietuvis, dirbo mokyklos vedėju nuo 1940 m. sausio 1 d. Mokykla 1940 m. gegužės 18 d. aplankyta Jašiūnų valsčiaus mokytojų susirinkimo, kuris įvyko šioje mokykloje, proga. E. Lapas vedė parodomąją lietuvių kalbos pamoką V - VI skyrių mokiniams ir dainavimo pamoką. Buvo skaitomas, verčiamas ir atpasakojamas straipsnelis. Tam reikalui mokytojas turėjo tam tikrą metodą. Inspektorius apyskaitoje pažymėjo, kad pamoka vaikams buvo įdomi, gyva, visi atsakinėjo lietuviškai, gyvai darbe dalyvavo. Dainavimo pamoka taip pat buvo labai gyva ir įdomi. Mokiniai gerai dainavo liaudies ir karines daineles. „*Mokytojas Lapas yra pedagoginiame darbe gabus ir mokyklą tvarko rūpestingai*”.

E. Lapas buvo 21-erių metų amžiaus. Mokytojavo pirmus metus. Buvo baigęs Tauragės gimnaziją. Mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų kalbą. Silpnai kalbėjo vokiškai.

Rudnios pradžios mokykla***Rudnios kaimas dabartiniu metu priklauso Gerviškų seniūnijai. Jame-27 gyventojai.***

Rudnios (Jašiūnų I paštas, iki Jašiūnų II glž. st. - 11km) tikrinta 1940 m. birželio 5 d. Ji buvo įsikūrusi senoje, medinėje, iš-

Juozas Jonys. Buvęs Rudnios pradžios mokyklos mokytojas

nuomotoje troboje. Aliejiniais dažais buvo nudažytos pastato lubos, langai ir durys. Prie jo buvo mokyklinė aikštelė (15×15 m). Įstaiga žemės sklypo neturėjo. Mokyklą išlaikė Švietimo ministerija. Mokykloje buvo 60 mokinių (I skyriuje - 55 mok., IV sk.- 5 mok.). Jie mokėsi 1 klasėje (grindų pl. - 31,25 m²). Tuo metu mokytojavo ir vedėjos pareigas ėjo Antanina Černienė.

Mokyklą inspektorius apylankė ir 1943 m. lapkričio 5 d. Tuo metu joje buvo ne tik klasė, bet ir vieno kambario butas (grindų pl. - 19,1m²) mokytojui gyventi, 2 krosnys, 1 viryklė. Mokslo metai prasidėjo 1943 m. rugsėjo 20 d. Tuo metu mokykloje buvo 29 mokiniai (I skyriuje - 10 mok., II sk.-15 mok., III sk.- 4 mok.). Iš jų - 14 berniukų ir 15 mergaičių. Mokytojavo ir vedėjo pareigas ėjo Juozas Jonys. Mokytoja dirbo ir Katrė Daukšaitė.

Antanina Černienė – lietuvis, mokytoja nuo 1916-ųjų metų. Rudnios pr. mokykloje - nuo 1940 m. kovo 16 d. Jai tuo metu buvo 40 metų. Mokėsi mokytojų seminarijoje. Antrojo kurso nebaigė, nes ištekėjo. Vėliau tapo našle. Mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų, rusų kalbas.

Juozas Jonys, Jono – lietuvis, gimęs 1901 m. spalio 11 d. Alytaus apskrityje, Rudnios valsčiuje, Dubičių kaime. Tėvai: Jonas Jonys ir Marijona Kaziukonytė. Kaimo pradžios mokyklą baigė 1916 m. Iki 1921 m. gyveno pas tėvus, padėdamas jiems dirbti ūkio darbus ir kartu privačiai ruošėsi įstoti į vidurinę mokyklą. 1923 m. baigė Lietuvių Švietimo „Ryto“ Draugijos trimetę Koedukacinę Mokytojų Seminariją Vilniuje. 1925 m. ten pat baigė tos pačios draugijos laikomos Mokytojų Seminarijos keturis kursus. Tais pačiais metais Švietimo Valdyba J. Joniui pripažino pradžios mokyklos mokytojo cenzą. 1927 m. Valstybės Egzaminų Komisijoje prie Vilniaus Mokyklinės Apygardos Kuratorijos išlaikė metodinių ir pedagoginių dalykų egzaminus. Nuo 1925 metų iki 1936 m. mokytojavo „Ryto“ draugijos mokyklose: Bieliūnuose (Benekainių vls.), Naujadvaryje (Eišiškių vls.), Lašėkuose (Varanavo vls.), Kargauduose (Rodūnios vls.), Užublendžiuose (Maišiagalos vls.), Jundiliškėse (Mokiškių vls.), ir kt. 1942 m. jis rašė: „*Lenkų valdžia uždarė mano vedamą mokyklą, o mane suėmė ir uždarė kalėjiman, kur išsėdėjau 3 mėnesius. Grįžęs iš kalėjimo, lygi 1939 m. dirbau tėvų ūkyje. Žlugus lenkų valstybe, 1939 m. pradėjau dirbti mokytojo darbą, kurį ir tebedirbu iki šios dienos*”.

1942 m. išklaušė Švietimo Valdybos suorganizuotus lituanistinius pradžios mokyklų mokytojams kursus Vilniuje ir išlaikė baigiamuosius egzaminus.

Tęsinys kitame numeryje

Mažoji Lietuva

Pirmajam „Pagalbos“ redaktoriui 140 metų

Endrikis Šadagys
(1867-1911)

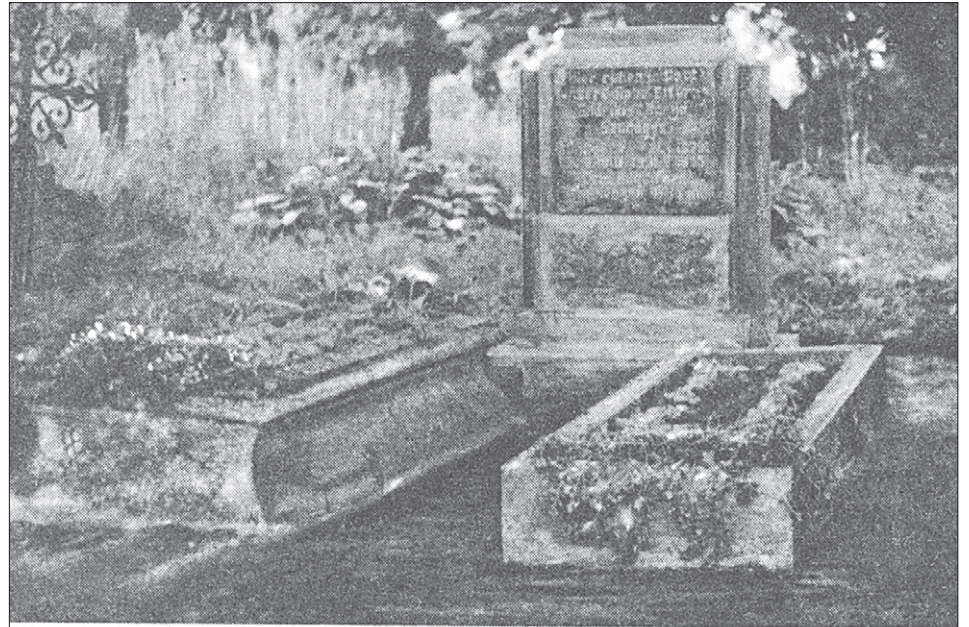
Sukako 140 metų, kai Uogalių kaime (Kintų parapija, Šilutės aps.) 1867 metų gruodžio 10 dieną gimė Endrikis Šadagys, Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjas, lietuvių kultūros ir spaudos darbuotojas. Mokėsi Kintų triklasėje liaudies mokykloje (tuo metu tėvai gyveno Suvernuose), vėliau lavinosi savistoviai. Įvairiai vertėsis 1899 metais jau gyvena Vilkyčiuose. Netrukus vedė Mariją ir persikėlė į jos namus Lankupiuose (Klaipėdos aps.). Nuo 1901 metų dirbo laiškanešiu („gromatnešiu“) ir ūkininkavo. Kaip Prūsijos valdininkas negalėjo viešai dalyvauti tautiniame lietuvių judėjime, bet daug prie jo prisidėjo. Rėmė „Lietuvinių susivienijimą Prūsijoje“, „Sandorą“, „Apžvalgą“ ir kt. Laikraščių „Nauja lietuviška ceitunga“ ir „Aušra“ priedo „Namų prietelius“ (1899) leidimo iniciatorius ir bendradarbis (manoma, kad „Namų prietelis“ ir redagavo, nors juo rašėsi pats Enzys Jagomastas), redagavo „Sandoros“ draugijos laikraščio „Pagalba“ pirmuosius tris numerius (įskaitant 1904 rugsėjo 16 dienos pavyzdinį („probos“) ir spalio 7, 14 dienos). Jį pakeitė Priekulės ant-rasis kunigas Vilius Gaigalaitis. E. Šadagys išspausdino (ir platino) įvairių atviru-

kų, laiškelių ir palaimos užrašų lietuvių kalba, prekiaavo lietuviškomis knygomis. Jo nusistatymas: „Ką kitos tautos tur, galim ir mes turėti“. 1895 metų balandžio 3 dieną nesėkmingai su Vėveriškių Jokūbu Brožaičiu (1867-1928) ir Sudmantų Jonu Birškumi (1873-1959) bandė Klaipėdoje įkurti „Vytauto“ kultūros ir švietimo draugiją kaip atsvarą Tilžės „Birutei“. Nepaisant to, jis aktyviai dalyvavo kitos, tais pačiais metais spalio 12 d. susikūrusios, „Klaipėdos apskrities lietuvių konservatorių draugijos“ veikloje.

Nepavyko įkurti ir religinės kultūros bei švietimo „Lietuviškos evangeliškos brolių draugijos“ (1900) bei „Lietuviškos vidujos pasiuntinystės draugijos“ (1903). Tokiu būdu tikėjosi šviesti lietuvininkus ir platinti krikščionybę. Jam kaip ir daugeliui to krašto liuteronų rūpėjo krikščionybė, o kartu su ja stiprino ir tautinį susipratimą. Rašė įvairius pasiskaitymus, publikavo liaudies dainas ir pats eiliavo, nors kūryba buvo menkavertė, bet E. Šadagio užrašų knygoje (didžioji teksto dalis 1881-1882 m.) liko lietuvių poetų, kaip Jurgio Zauerveino, Viliaus Bruožio, Ksavero Sakalausko-Vanagėlio, kūrinių ir liaudies dainų nuorašų. Kaupė knygas (biblioteka išsibarstė), jas ženklino savo nuosavybės įrašais.

Mirė 1911 metų rugpjūčio [enciklopedijose neteisingai nurodytas liepos mėnuo] 11 dieną Lankupiuose. „Pagalbos“ redaktorius V. Gaigalaitis išspausdino nekrologą „Lankupilse pasimirė 11. Augustą „Sandoros“ mielas ir stropus Draugas Endrikis Szadagys, 44 Metū senas. ... Kunigas Gaigalaitis laikė jam jo Nameliuose Atsisveikinimo Mišę iš Žodžių Apr. Jono 2, 18: ...“ („Pagalba“, 1911, nr. 8, p. 112). Nekrologus išspausdino beveik visi laikraščiai: „Apžvalga“, „Birutė“, „Nauja lietuviška ceitunga“ ir kt. Netrukus „Kaimynė“ Mažosios Lietuvos poetas Kristupas Lekšas išspausdino eilėraštį „Atsiminimui Endrikio Šadagio“.

Algirdas ŽEMAITAITIS

Šadagio kapas Lankupių kapinėse (1988 m. nuotrauka)

Šadagio gyvenamasis namas Lankupiuose (1988 m. nuotrauka)

Vakarų srities „Jūros“ štabo žūtis

Soc.m.dr. laisvės kovų dalyvis Juozas PARNARAUSKAS, Vilnius

Atkelta iš 12 p.

kagėbyną. Kai ketvirtą kartą įsakė atvykti į tardymą, ji pasitraukė pas partizanus. Tai buvo 1950 m. Tų pačių metų susišaudyme su priešais Raudgirys Elenai buvo peršauta koja. Gydytis prisiglaudė pas Antaną Gudmoną Vėgelinės kaime, Kelmės rajone. Pasveikusi ir atitinkamai persirengusi nuvyko į Kelmę nusipirkti vaistų ir kitokių daiktų. Likimo pirštas – netikėtai susitiko seniai pažįstamą (kai mokytojavo Junkilų mokykloje) buvusią šaulę Petronėlę Milišauskaitę-Šimkienę. Energingą, drąsą, patriotišką moterį. Elena jai pasakė, kad jau nebe mokytoja, o partizanė ir Petronėlę paprašė atvykti pas A. Gudmoną. Tai buvo 1950 m. gegužė. Petronėlė netrukus atvyko. Netoli A. Gudmono namų, krūmuose, ją sustabdė trys partizanai. Jai pažįstamas buvo tik Valeras. Jis jos paprašė skubiai atvežti kunigą bei paaiškino, kad reikia sutuokti jaunųjų porą. A. Gudmonas su Petronėle nuvažiavo ir atvežė kunigą (iš kur ir koks kunigas buvo atvežtas, 1953 m. balandžio mėnesio kagėbistų tardymo protokole (B. Nr. 27372/3) nėra nurodyta (tardomieji, matyt, nepasakė, o sutuoktieji Elena ir Valeras jau buvo žuvę). Sutuoktuvėse dalyvavę 4 civiliai žmonės buvo nuteisti po 25-erius metus kalėjimo, bet Kremliaus žmogžudys Stalinas nuo 1953 m. kovo, matyt, jau buvo pragare ir visus nuteistuosius naujasis vadovas po 5-erių metų juos paleido.

Valero bunkerio tragedija

Ūkininko Kazimiero Ruko sodyboje Pužukų kaime, už 6 km nuo Kelmės, buvo įrengtas bunkeris. Jo sūnus Stasys Rukas savo atsiminimuose teigia, kad jis buvo įrengtas 1949 m. O KGB sudarytoje byloje įrengimo data nurodoma 1947 m. Bunkerio matmenis yra aprašęs Rimantas Serva („Kelmės kraštas“, 2003-01-18). Slėptuvė buvo įrengta daržinėje. Jos plotas – 7,5 kvadratiniai metrai, aukštis – 2 metrai. Įėjimas uždengtas medine dėže su žemėmis. Vėdinimo angos užmaskuotos šieniu. Bunkerio apšvietimas - elektra iš akumuliatoriaus. Ten buvo ir štabo spaustuvė, aprūpinta spausdinimo įranga. Buvo rašomoji mašinėlė, rankinės spausdinimo staklės, daug šrifto. Radijo aparatas. Bunkerį rengė A. Bakšys – Senis, K. Kybartas ir Elena Gendrolytė-Balandė. Genė Rukaitė grįžusi iš Sibiro Janinai Gendrolytei sakė, kad čekistai ir stribai net keturis kartus darė kratą, bet bunkerio nerado. Penktasis - buvo lemiamas. Dar ir šiandien neaišku, kiek deka? Bunkeryje 1952 m. rudenį lankėsi K. Labanauskas – Justas. Kelmės KGB „Valero“ būriui sekti 1952 m. sutelkė būrį agentų: Birutę, Ančią, Saulę, Rūtą, Tigrą, Kostą. 1952 m. rugpjūtį buvo užverbuotas agentas slapyvardžiu Apuokas. Jis anksčiau buvo kolchozo sandėlininkas, už grū-

dų vogimą buvo teisiamas, tačiau sutikęs dirbti KGB agentu, nuo bausmės buvo atleistas. Kad įtikinamesnis atrodytų jo slapstymasis, KGB davė automatą ir jis besislapstydamas net bunkerį buvo išsikąs. Apuoko užduotis – užmegzti ryšį su Valeru. Jau 1952 m. rudenį KGB nustatė, kad Valero slėptuvė yra tarp Kelmės ir Kražių teritorijų. Agentas Apuokas įgijo net kai kurių partizanų ryšininkų bei rėmėjų pasitikėjimą. Tyliai (taip buvo rašoma KGB ataskaitose) 1952 m. spalį suimamas Janaučiaus kaimo gyventojas Antanas Jankauskas. Bet jis KGB žinių nepateikė bei pasislėpė. Tačiau KGB agentas Apuokas per jį palaikė ryšį su Valeru, bet jo slėptuvės nežinojo. Agentai – Laimutė, Špulka, Fric, Birutė, Aleksas gyveno Valero veikimo rajone. Jiems KGB davė užduotį – per Valero rėmėjus ir ryšininkus - įsiūlyti jį jo būrį, „kaip ginkluotą ir nuo teisėsaugos besislapstantį“ Apuoką. Kas ir kiek sužinojo apie Valero slėptuvę, Kelmės KGB 1953 m. ataskaitoje neradau. A. Jankauskas 1952 m. rudenį apsigyveno „Valero“ bunkeryje. 1953 m. sausio 17-osios rytą K. Ruko sodybą apsupo gausus kagėbistų ir strībų būrys. Kaip toliau vyko minėtosios dienos įvykiai, parašė Stasys Rukas, kalbėjęs Archangelsko lageryje kartu su Antano Jankausko broliu Zigmū Jankausku, kuriam brolis, sausio 17-ąją buvęs bunkeryje, viską papasakojo. S. Rukas ir Z. Jankauskas iš lagerio

grįžo 1956 m., o A. Jankauskas - 1958 m. Jis 1989 m. gyveno Panevėžyje. S. Rukas parašė apie Pužukų tragediją. Jo pasakojimu, įvykiai bunkeryje klostėsi taip: partizanai, supratę, kad išsigelbėjimo galimybės nėra, sunaikino dokumentus, pinigus, sudaužė spausdinimo įrangą bei sulankstė ilgavamzdžius ginklus. A. Jankauskui A. Bakšys pasakęs: „Tu – jaunas, pas mus esi visai neseniai. Gal tavęs nesusaudys. Tau suteikiu pasirinkimo laisvę“. Tada uždegė popierius. Pirmasis nusišovė A. Bakšys – Senis. Po to Balandė paprašė savo vyro A. Jurkūno-Valero, kad ją nušautų. Paskutinis nusišovė Valeras. A. Jankauskas buvo sumintas gyvas. Praėjo jau daug metų, ir šiandien niekas neabejoja, kad tada buvo išdavystė. Laimingi buvo areštuotieji. Pužukų tragedija sutapo su netrukus prasidėjusiais pakitimais Kremliuje. Mirė Stalinas. Visi bunkeryje žuvusiųjų partizanų giminės buvo nuteisti Stalino rango teismo. Po penkerių – aštuonerių metų visi iš lagerių buvo paleisti. Kelmės krašto kraštotyros muziejuje yra Pužukų bunkerio maketas. Įvykio vietoje dar yra ta pati daržinė. Atgavus nepriklausomybę Rukų sodyboje pastatytas paminklas su atitinkamu įrašu, liudijančiu tautos patriotų didvyriškumą. Tik retai čia lankosi mokiniai su savo istorijos mokytojais. Laisvė Lietuvai neatėjo be tautos patriotų aukų. Amžina garbė jiems. „Kas negina Laisvės, tas nevertas jos“ - toks buvo Žemaičių apygardos partizanų šūkis. Ar tikrai dabar gyvena šio šūkio dvasia mūsų mokyklose, mūsų tautiečių sąmonėje ir veikloje.

Okupuotoji Lietuva: 1940-1944 m.

Baltarusių padėtis ir veikla nacistų okupuotoje Lietuvoje 1941–1944 metais

Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius*Tęsinys. Pradžią Nr. 1**Marjanas Piaciukievičius*

1942 m. kovo 17 d. muziejų aplankė Ostlando reicho komisariato kultūros ir švietimo skyriaus vadovas dr. H. Stegmanas. Jį lydėjo LGS švietimo vadybos generalinis tarėjas Pranas Germantas ir Aukštųjų mokyklų departamento direktorius dr. Antanas Juška. Svečiai susipažino su muziejaus veikla ir iš klausė darbuotojų pageidavimą. Tuo metu buvo aktualus patalpų klausimas ir muziejus siekė gauti kelis kambarius iš šalia esančio Pedagoginio instituto.³² 1944 m. sausio 27 d. Gudų muziejus iš Aušros vartų gatvės persikėlė į naujas patalpas Šv. Onos g. Nr. 4.³³

BNK pastangomis 1943 m. liepos mėn. Vilniuje, Trakų g. Nr. 8 buvo atidarytas baltarusių knygynas. BNK planavo, jog jis veiks kaip BMD padalinys ir ilgainiui taps svarbiu tautinės kultūros centru, tačiau dėl sovietų sugrįžimo knygynas nespėjo išplėtoti savo veiklos. Čia buvo parduodamos baltarusiškos knygos, spauda, kanceliarinės prekės. Pirmasis baltarusių knygynas Vilniuje buvo įsteigtas 1907 m. Lenkijos valdymo laikais dėl didelių mokesčių buvo priverstas nutraukti savo veiklą.³⁴ Neoficialus knygynas veikė ir BNK patalpose, įsikūręs viename kambaryje. Juo naudojosi BNK nariai ir kiti Vilniaus baltarusiai, kartais atvykdavo gudų atstovai iš Baranovičių, Naugarduko, Pastovių ir kt. Baltarusijos miestų. Juos labiausiai domino nesovietiniai vadovėliai, kurių tada labai trūko. BNK veikiančiu knygynėliu rūpinosi gudų mo-

kytojų seminarijos studentas Ivanas Bogdanovičius. Už knygas gauti pinigai buvo perduodami BNK.³⁵

BNK rūpinosi ir religiniais tautiečių reikalais. 1941 m. rugpjūčio 15 d. komitetas išsiuntė laišką popiežiui Pijui XII prašydamas paskirti gudams katalikams du vyskopus Baltarusijoje ir arkivyskupą Vilniaus arkivyskupijai, į Vilniaus seminarijos mokyimo programas įtraukti baltarusių kalbos, literatūros ir istorijos dėstymą, ruošti kunigus Vakarų Baltarusijai, įsteigti baltarusišką leidyklą religinės literatūros leidimui. BNK siūlė kun. A. Stankievičių paskirti vyskupu Minske. Tačiau šie BNK siūlymai ir prašymai liko nerealuoti.³⁶ 1942 m. gegužės 10 d. pradėtos laikyti pamaldos baltarusių katalikams Šv. Mikalojaus bažnyčioje Vilniuje. Kiekvieną sekmadienį ir švenčių dienomis kunigas A. Stankievičius sakydavo gudams pamokslus jų gimtąja kalba. Šioje bažnyčioje taip pat buvo organizuojamos tradicinės piligrimų kelionės po Vilniaus Kalvarijas. BNK prašė valdžios LGS baltarusiams paskirti atskirą vyskupą, kuris būtų Vilniaus vyskupo M. Reinio pagalbininkas ir vadovautų baltarusių katalikų sielovadai, be to, stačiatikių cerkvėse įvesti pamaldas baltarusių kalba.³⁷ Vilniaus dvasinėje seminarijoje 1943-1944 m. studijavo 12 baltarusių klierikų. Juos mokė ir globojo žinomas gudų veikėjas kunigas A. Stankievičius.³⁸ Dėl labai sustiprėjusio partizanų veikimo Baltarusijos generalinėje srityje 1943-1944 m. dalis baltarusių inteligentų ir administracijos darbuotojų iš Baltarusijos pasitraukė į Vilniaus miestą ar sritį (pvz., į Naująją Vilnią iš Mogiliovo buvo atkeltas Medicinos institutas). Tuo būdu baltarusių tautinis judėjimas pasipildė naujais žmonėmis ir galėjo dar labiau suaktyvinti savo veiklą.

Lyginant su Antrojo pasaulinio karo išvakarėmis, baltarusių tautinis, kultūrinis gyvenimas bei švietimas išgyveno pakilimą. Jiems vokiečių valdžia siūlė aktyviau įsijungti ir į vietinės administracijos veiklą. Dėl baltarusių atgimimo nukentėjo lenkų tautiniai interesai. Daugelyje Vilniaus apygardos vietovių, neturėdami galimybės leisti savo vaikus į lenkiškas mokyklas, tėvai siūsdavo atžalas į baltarusišką bei lietuvišką mokyklą. Ašmenos ir Svyrių apskrityse nemažai administracijos tarnautojų lenkų buvo pakeisti gudais. Vis dėlto ir patys vokiečiai pastebėjo nepakankamą gudų politinį aktyvumą, tautinį sąmoningumą, inteligentijos ir vadovaujančių kadro trūkumą. Nacių bandymas priešpastatyti baltarusius lietuviams ir lenkams apribojant

Dr. Vincentas Žukas-Hryškievičius

pastarųjų įtaką buvo mažai efektyvus.³⁹ Nepaisant tam tikros konkurencijos, gudų santykiai su lietuviais ir lenkais Vilniaus apygardoje netapo tokiais priešiškais kaip lietuvių-lenkų santykiai. 1943 m. spalio mėn. įvyko slaptos baltarusių politikų derybos su lenkų pagrindžio Vilniaus apygardos vadovybės atstovais. Baltarusiai prašė lenkų paremti jų siekius kurti Baltarusijos valstybę, federaciniais ryšiais susietą su Lenkija, tačiau pastarieji tokiai pozicijai nepritarė, motyvuodami išpareigojimais 1921 m. Rygos sutarčiai ir Lenkijos rytinių sienų neliečiamybe. Dalis katalikų tikėjimo baltarusių Vilniaus srityje įstojo į AK būrius ir dalyvavo kovose su vokiečiais, lietuvių policija bei sovietiniais partizanais. Stačiatikių tikėjimo baltarusiai labiau rėmė sovietinius partizanus ir buvo priešiški tiek okupacinei valdžiai, tiek ir AK partizanams.⁴⁰ Vilniaus krašto gudų religinis-politinis susiskaldymas buvo gana ryškus. Stačiatikiai linko prie rusų ir sovietų, katalikai rėmė lenkus, o gudų inteligentija buvo provokiškos orientacijos.

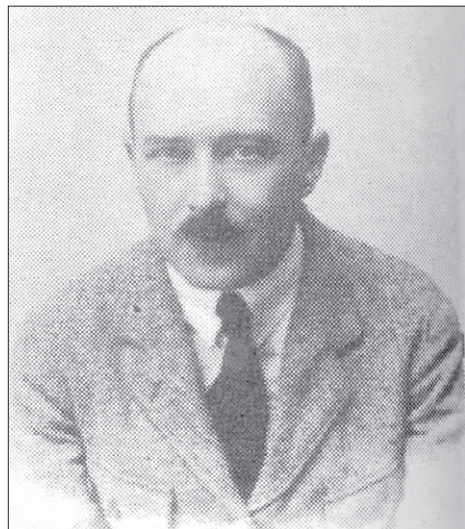
1 Ziemie polnočno-wschodnie w ramach Ostlandu (Šiaurės rytinės žemės Ostlando sudėtyje). Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau LCVA), f. R-601, ap. 1, b. 30, l. 2.

2 J. Wolkonowski, ZWZ-AK a problem mniejszości etnicznych na Wilenszczyźnie, *Opor wobec systemów totalitarnych na Wilenszczyźnie w okresie II wojny światowej*, Gdansk, 2003, s. 38.

3 1942 m. LGS gyventojų surašymo duomenys pagal tautybes, LCVA, f. R-743, ap. 5, b. 46, l. 103; Vilniaus miesto policijos vado 1941 10 22 d. raštas Vilniaus m. vokiečių policijos vadui, ibid., f. R-689, ap. 1, b. 231, l. 3 a. p.

4 Istorinė pažyma apie BNK veiklą Vilniuje 1919-1938 m., LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26495/3, t. 2, l. 187-192.

5 Die Frage der Weissruthenen in Ostlitauen (Baltarusių klausimas Rytų Lietuvoje), be datos, LCVA, f. R-680, ap. 1, b. 2, l. 1; BNK Vilniuje 1943 01 29 d. raštas Vilniaus miesto apygardos Kultūros ir švie-

Antonas Luckievičius

timo skyriaus vadovui Krausei, LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 731, l. 11, 7; Vilniaus apygardos gyventojų skaičius 1942 05 27 d. surašymo duomenimis, LCVA, f. R-743, ap. 5, b. 46, l. 431; L. Jašinauskas, *Nacių švietimo politika okupuotoje Lietuvoje (1941-1944 metais)*, Kaunas, 2005, p. 54.

6 Baltarusių klausimas Rytų Lietuvoje, be datos, LCVA, f. R-680, ap. 1, b. 2, l. 1; BNK Vilniuje 1943 01 29 d. raštas Vilniaus miesto apygardos komisariato Kultūros ir švietimo skyriaus vadovui Krausei, ibid., f. R-614, ap. 1, b. 731, l. 11, 7.

7 1941 07 09 pranešimas iš SSRS Nr. 17, Bundesarchivabteilung Potsdam (toliau BAP), R58/214, S. 112-115.

8 Vilniaus m. komisaro 1942 07 20 d. pranešimas, Latvijos valstybinis istorijos archyvas (Latvijas valsts vestures arhivs, toliau LVVA), f. P-1018, ap. 1, b. 33, l. 261.

9 A. Stankievičiaus 1945 01 03 d. parodymų stenograma, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-12505, l. 180-189; S. Hrynkievičiaus 1944 10 10 d. tardymo protokolas, ibid., b. 26495/3, t. 2, l. 16.

10 Weissruthenische Lehrerkursus zu Wilna (Baltarusių mokytojų kursai Vilniuje), LCVA, f. R-641, ap. 1, b. 1, l. 171; ibid., l. 163; *Bielaruski Holas*, 6 savaitė 1942, Nr. 2; Sprawozdanie za listopad 1943 r., LCVA, f. R-601, ap. 1, b. 46, l. 6, 7.

11 BNK 1941 09 24 d. posėdžio protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26495/3, t. 3, l. 58-59.

12 *Bielaruski Holas*, 19 savaitė 1943, Nr. 11(55).

13 P. Sergijevičiaus 1952 09 18 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26495/3, t. 2, l. 121.

14 *Bielaruski Holas*, 25 cėrvėnia 1943, Nr. 25(69).

15 I. Šutovičiaus 1944 11 21 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-10305, l. 21.

16 Vilniaus gudų gimnazijos direktoriaus 1941 10 10 d. raštas Vilniaus miesto apygardos komisariui, LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 700, l. 410.

17 L. Jašinauskas, *op. cit.*, p. 65, 75, 196.

18 *Bielaruski Holas*, 7 studnia 1944, Nr. 1(97).

19 *Bielaruski Holas*, 12 listapada 1943, Nr. 45 (89).

20 Vilniaus miesto komisaro 1942 07 20 d. pranešimas apie kultūros politiką ir mokslą, LVVA, P-1018, ap. 1, b. 33, l. 261.

21 BNK Vilniuje 1943 01 23 d. raštas Vilniaus miesto apygardos komisariato kultūros ir švietimo skyriaus vadovui, LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 731, l. 13, 14.

22 Aus der Taetigkeit des Weissruthenischen Nationalkomitees in Wilna (iš Baltarusių nacionalinio komiteto Vilniuje veiklos), LCVA, f. R-641, ap. 1, b. 2, l. 138.

23 *Bielaruski Holas*, 1 savaitė 1942, Nr. 1.

24 BNK 1942 05 12 d. raštas Vilniaus miesto apygardos komisariato kultūros referentui Krusei, LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 731, l. 2, 42-43.

25 L. Jašinauskas, *op. cit.*, p. 55.

26 Sprawy narodowosciowe (Tautiniai reikalai), Archiwum Akt Nowych w Warszawie (toliau AAN), sygn. 202 III-73, l. 42.

27 Baltarusiško gyvenimo Vilniuje žinios, LCVA, f. R-641, ap. 1, b. 1, l. 163.

28 BMD pirmininko S. Hrynkievičiaus 1942 04 25 d. raštas Vilniaus miesto apygardos komisaro kultūros referentui Krusei, ibid., f. R-614, ap. 1, b. 731, l. 1; ibid., l. 34, 35; *Bielaruski Holas*, 6 savaitė 1942, Nr. 2.

29 M. Piaciukievičiaus 1952 08 12 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26495/3, t. 1, l. 32.

30 *Bielaruski Holas*, 30 vierasnia 1943, Nr. 39 (83).

31 Ibid., l. 163; BNK 1943 01 29 d. raštas Vilniaus miesto apygardos Kultūros ir švietimo skyriaus vadovui, LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 731, l. 15.

32 *Bielaruski Holas*, 2 krasavika 1942, Nr. 6.

33 *Bielaruski Holas*, 4 lutaha 1942, Nr. 5 (101).

34 *Bielaruski Holas*, 23 lipnia 1943, Nr. 29 (73); LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 731, l. 15, 16.

35 I. Bogdanovičiaus 1952 09 03 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26495/3, t. 1, l. 231-234.

36 A. Stankievičiaus 1949 07 01 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-12505, l. 90; Vilniaus baltarusių katalikų laišką popiežiui, ibid., l. 223-27.

37 Ibid., l. 164; BNK Vilniuje 1943 01 29 d. raštas Vilniaus apygardos komisariato kultūros ir švietimo skyriaus vedėjui, LCVA, f. R-614, ap. 1, b. 731, l. 19, 20; *Bielaruski Holas*, 7 traunia 1942, Nr. 11.

38 LCVA, f. R-601, ap. 1, b. 46, l. 60.

39 M. Wardzyska, *Polityka narodowosciowa Trzeciej Rzeszy w Generalnym Komisariacie Litwy, Pamięć i sprawiedliwość*, t. XXXVI-II, 1995, s. 114.

40 J. Wolkonowski, ZWZ-AK ir etninii mažumų problema Vilniuje, *op. cit.*, p. 95, 96.

*Pabaiga**Nuotr. iš Aleksandro Adamkavičiaus asmeninio archyvo*

Užsienio lietuvių rėmimo centras – tavo kelias į Tėvynę

„Vorutos“ pokalbis su Užsienio lietuvių rėmimo centro direktoriaus pavaduotoja Aldona KODYTE*Atkelta iš 6 p.*

Žinoma, laukiamo bendruomenės dėmesio, nes bendruomenė turi informuoti, ar tas žmogus yra lietuvių kilmės, turi išanalizuoti. Reikia pateikti savo kopiją. Konkursas vyksta visą mėnesį nuo rugsėjo pirmos. Dokumentus mes pateikiame centro pašalpių skirstymo tarybai, kurią surado Švietimo centro, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento, Pasaulio lietuvių bendruomenės ir Grįžimo centro atstovai. Atsižvelgiama į mokslo ir socialinius kriterijus.

Šiais metais Kalėdų senelis atnešė lėšų papildomai, kadangi rudens sesijoje buvo 186 pretendentai, tačiau ne visų dokumentai buvo tvarkingi, trūko pažymų iš universiteto, tad 159 gavo studijų ir 79 socialines pašalpas.

Koks turi būti vidurkis?

Ministro įsakymu yra nurodyta, kad studentai remiami iki 3MGL. Lietuvoje MGL yra 130 litų. Jei studentas mokosi nuo 9 iki 10 balų, žinoma, jis gaus 390 Lt, jeigu nuo 8 iki 9 - 260 Lt. 130Lt gauna visi, kurie neturi akademinių skolų. Studijuojantys fizinius ir techninius mokslus gauna šiek tiek, didesnę pašalpą, bet ne daugiau nei 3 MGL, didesnė yra 10, 20 Lt., daugiau nei humanitarai. Studijuojantys magistratūroje dažnai jau turi darbą, todėl jiems mokama mažesnė pašalpa negu bakalaurams.

Ar daug yra magistrantų?

Daugiausia magistrantų yra iš Lenkijos,

iš Baltarusijos – 3, iš Moldovos, Ukrainos jau baigė. Iš Ukrainos viena mergaitė, studijuoja Dailės akademijoje, iš viso baigė magistrantūrą 10. Iš Lenkijos studijuoja magistrantūroje apie 30, jei ne daugiau. Baigiasi semestras, kas turės akademinių skolų, šį semestrą negaus pašalpų.

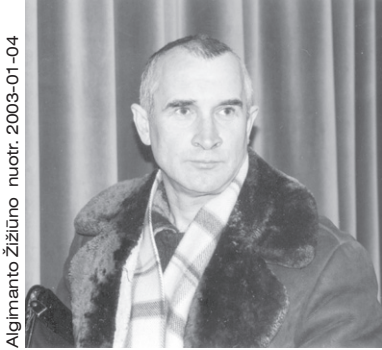
Mūsų organizacija yra visuomeninė. Mes atsiskaitome už kiekvieną centą. Mus labai liūdina, kai įstoja, o po to neišlaiko egzaminų. Dabar studentai jau labai rimtai žiūrį į mokslus, bet vienas kitas pasitaiko.

Ar yra tokių studentų magistrantų, kurie iš karto įstoja į doktorantūrą?

Yra, bet labai nedaug. Į aspirantūrą vie-

nas ketina stoti iš Ukrainos, viena mergaitė iš Lenkijos ir psichologiją. Mes doktorantų neremiam. Galbūt vėliau bus priimtas kitas įstatymas. Yra norinčių, bet kadangi reikia mokėti už mokslą, tai ne visi išgali. Yra daug medikų, kurie 6 metus mokosi, baigia, dirba ir Kaune, ir Vilniuje. Kiekvienas kaip geba, taip susitvarko. Yra labai gabių, kurie galėtų studijuoti doktorantūroje. Mes kelsime klausimą dėl paramos aspirantams.

Ačiū už pokalbį*Kalbėjosi**Aleksandras ADAMKAVIČIUS*

Pro memoria**„Liūdesy – vienatvės paukšti, aplankyk mane“****Atsisveikinant su žurnalistu ir rašytoju Algiu Šumsku (1955-2008)**

Algimanto Žilinsko nuotr. 2003-01-04

Daugelį metų šalia jautėme kuklaus kūrėjo traktiečio Algio Šumsko pečių: redakcijose, įvairiuose renginiuose bei susitikimuose, kuriuos reikėjo aprašyti, papasakoti skaitytojams.

Klausėmės įdomių jo pasakojimų, patarimų, šmaikščių pastabų, dalijomės kūrybiniais sumanymais. Algis rašė ir rašė, turėjo daug kūrybinių planų. Ir staiga jis išėjo... *Atleisk už mano nebūtį – atėjau, nuėjau, nutolau...* tokią eilutę parašė viename savo eilėraštyje. Kukliai atėjo, paslapčia kūrė ir tyliai išėjo. Algis nesaugojo savęs, netausojo sveikatos, kūrė nuostabius eilėraščius ir svajojo. O svajonėse gyvenimas gražesnis... Galbūt šiame kasdienių rūpesčių, nepriteklių ir kitų blogybių užgožtame pasaulyje jam buvo per ankšta:

*Pasvyra būties šviesa
Vos tik meilė užgula langus
Ir tyliai gula į dangų
Pailsusi žodžio tiesa*

Į nuolat rašančiųjų plunksnos brolių gretas atėjo tyliai, bet buvo pastebėtas kolegų, redaktorių ir skaitytojų. Jo profesionalūs straipsniai nuolat buvo spausdinami „Galvės“, „Trakų žemės“, „Vorutos“ laikraščiuose, „Lietuvos ryto“ dienraštyje, eilėraščiai – savaitraštyje „Literatūra ir menas“, Trakų literatų kūrybos almanachuose ir kituose leidiniuose.

Turėdamas žurnalistinį išsilavinimą (1986m. baigė Vilniaus universiteto žurnalistikos specialybę) Algis mokėjo įtaigiai papasakoti apie bet kokią įvykį, bet mieliausia jo tema buvo apie statybas, istorinių statinių restauravimą, nes turėjo sukaupęs didelę patirtį dirbdamas Vilniaus restauravimo treste. Teko restauruoti net Kremliaus rūmus Maskvoje.

Algis gimė 1955 m. sausio 3 d. Eišiškėse. Jo tėvas buvo Antrojo pasaulinio karo dalyvis ir žuvo Eišiškių rajone eidamas tarnybines pareigas. Motina Mikalina visą amžių dirbo siuvėja Trakų įmonėje „Žuvėdra“. Turėjo seserį Janiną. 1979 metais susituokė su Alma Pakulyte, tačiau 1983 metais išsiskyrė.

1972 metais baigė Trakų antrąją vidurinę mokyklą ir tais pačiais metais buvo pašauktas į sovietų armiją atlikti karinės tarnybos. Tarnavo Archangelske ir Maskvoje. Dirbo Vilniaus universiteto spaustuvėje ir kartu neakivaizdžiai baigė žurnalistikos studijas Vilniaus universitete.

Mėgo statybas, jas išmanė, nes

Vilniaus restauravimo tresto Trakų statybos aikštelėje dirbo garsaus restauratoriaus Zigmo Markevičiaus brigadoje. Apie tai jis yra parašęs savo apybraižose, kurios buvo išspausdintos „Trakų žemėje“ 2006-2007 metais.

„Vorutos“ ir „Trakų žemės“ laikraščiuose yra išspausdinęs daug knygų recenzijų. Kaip pavyzdį nurodome recenziją apie Edmundo Malūko istorinį romaną „Istorinės ir detektyvinės peripetijos romane „Karalienė Bona“.

Išvaikščiojęs Trakus supančius miškus žinojo, kur auga grybai ir net vėlyvą rudenį ateidavo su pilnu krepšiu: *Aš verkiau, kai skaištų vasaros rytą, / Iš pievų, laukų man motina nešė riešukėmis žemuogių... / Taip aš supratau savo Laimę.*

Prie savo buto Trakuose, mažičiame žemės lopinėlyje, užsiaugindavo gražiausių pomidorų, agurkų bei kitų daržovių. Daržą trėsdavo iš ežero atsineštu dumbliu.

Algis buvo talentingas kūrėjas, puikus draugas, mokėjo šeiminkauti, deja, nemokėjo savo spalvingo iliuzijų pasaulio paversti laimę nešančia tikrove, apsaugoti ją nuo gyvenimo negandų.

Velionį palydint į paskutinę kelionę susikeitė mėnesiai ir viduržiemį suspindo pavasariška saulė. Tokio dangaus dėmesio, Algi, buvai vertas...

Žibuoklės
Dan
Gu
Mi
Pražydo
Surinko debesis
Ir jūrą
Lig paskutiniojo lašelio
Pravirkdė savo
Giesmėje.

Pašarvotas Trakų laidojimo biure Maironio gatvėje.

Mons. Vytautas Pranciškus Rūkas ir Trakų Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčios dek. kleb. teol. dr. Valdas Girdžiūšas už velionio vėlė aukojo šv. Mišias. Į paskutinę kelionę naujose Trakų kapinėse palydėjo mons. V.P. Rūkas. Beje, Algis vaikystėje ir jaunystėje artimai bendravo su monsinjoru.

Liko neišleistos jo knygos: novelių knyga, erotikos romanas, kurio ištraukas 2007 metais spausdino „Trakų žemė“. Vis norėjo, kad „Vaga“ išleistų... Neišleido...

...Palydėję Algi į naująsias Trakų kapines prie Serafiniškių, jo kolegose Trakų kibininėje, apie kurią jis ne kartą rašė, suvalgę gedulingus pietus kiekvienas tarė prisiminimų žodžius...

Sudie, ALGI...

Aleksandras ADAMKAVIČIUS,
Rasa JUNEVIČIŪTĖ,
Reda SADOVSKAJA,
Kęstutis PETKŪNAS,
Vytautas ŽEMAITIS,
Juozas VERCINKEVIČIUS

Mieli laikraščio „Voruta“ skaitytojai ir prenumeratoriai,

prašome pasinaudoti savo teise paaugoti mūsų įstaigai iki 2 proc. Pajamų mokesčio sumos pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymą.

Įmonės rekvizitai:

Viešojo įstaiga „Vorutos“ fondas.

Adresas: Trakai, Naujoji g. 16 LT-21111

Įmonės kodas: 181392738.

Prašymus (FR0512) prašome siųsti el. paštu: vmi@vmi.lt arba laišku į Valstybinės mokesčių inspekcijos skyrių pagal gyvenamąją vietą bei galima nuvykti į VMI pagal gyvenamąją vietą ir prašymą pateikti vietoje.

„Vorutos“ redakcija

„Vilnijos“ suvažiavimas**Maloniai kviečiame dalyvauti iškilmingame****„Vilnijos“ draugijos suvažiavime,****kuris skirtas 20-ties metų veiklai paminėti**

Draugija yra visuomeninė organizacija. Jos aktyviausieji nariai jau du dešimtmečius, nesitikėdami jokio atlygio, rūpinasi Vilnijos krašto lietuviškų mokyklų kultūrine ir švietėjiška veikla bei etninių žemių lietuvių prigimtinės, lietuviškos tapatybės išsaugojimu.

Draugijos valdyba yra parašiusi daugybę raštų, rezoliucijų, nutarimų apie lietuviškų mokyklų sunkią dalį Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose, apie šių rajonų valdininkų Lietuvos Respublikos įstatymų nepaisymą, apie čia pat, už sienos, savose žemėse gyvenančių lietuvių skaudžias problemas. Mes darome tai, ko nepadarė pareigūnai už panašų darbą gaudami didžiulius atlyginimus. Į mus kreipiasi paramos ir pagalbos Lydos, Apso, Rodūnės ir kiti paribio lietuviai... Lietuvos laisvė džiaugiamės jau 18 metų, tačiau nesidžiaigiame mūsų aukščiausios valdžios veiksmais, kuriems Lietuvoje nerūpi...

Maloniai kviečiame dalyvauti Šv. Mišiose už Vilnijos krašto gyvuosius ir mirusius lietuvius, kurios vyks balandžio 12 d. 9.00 val. Šv. Mikalojaus bažnyčioje.

**„Vilnijos“ draugijos valdyba
PROGRAMA**

11.00 – Atidarymas

11.10 – Draugijos veiklos apžvalga – Kazimieras Garšva („Vilnijos“ draugijos pirmininkas)

11.30 – Vilnijos krašto švietimo pokyčiai ir problemos – Algimantas Masaitis („Ryto“ draugijos pirmininkas)

11.45 – Lietuvių globa etninėse žemėse – Nijolė Balčiūnienė („Vilnijos“ draugijos pirmininko pavaduotoja)

12.00 – „Vilnijos“ draugijos Kauno skyriaus veikla – Alfonsas Petrukevičius (Kauno skyriaus pirmininkas)

12.10 – „Vilnijos“ draugijos Šalčininkų skyriaus veikla – Vidmantas Žilinskas (Šalčininkų skyriaus pirmininkas)

12.20 – Eugenija Bulotienė – nuo Vilnijos krašto išeivių

12.30 – Rezoliucijų pristatymas ir aptarimas

12.40 – Pasisakymai (iki 5 min.):

14.00 – Koncertas: „Padainuokime drauge“. *Dainas veda Irena Bražėnaitė ir Rimantas Klimas.*

Brangūs parapijiečiai!

Trakai nuo senų laikų garsėja kaip Lietuvos valdovų miestas, su išpuilingu gamtovaizdžiu, apsuptas tyvuliuojančių ežerų, besipuikuojantis didinga pilimi, grafo Tiškevičiaus rūmais, **Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto pastatyta bažnyčia (1409 m.)**, kurioje yra pirmas Lietuvoje popiežiaus karūnuotas Dievo Motinos Švč. M. Marijos stebuklingas paveikslas (1718 m.).

Kas metai bažnyčia yra vis gausiau lankoma mūsų šalies ir užsienio turistų, organizuojami kultūriniai renginiai ir tarptautiniai koncertai, kurie reprezentuoja ne tik bažnyčią, mūsų miestą, bet ir Lietuvos valstybę, tačiau bažnyčios estetinė išvaizda yra apgailėtina.

2009 m. kartu švęsime bažnyčios 600 metų jubiliejų. Tai yra architektūros paminklas, kuris reikalauja daug investicijų. Lietuvos Respublikos Vyriausybė skyrė restauravimo – remonto darbams dalį lėšų atlikti būtinus remonto darbus pagal paminklų apsaugos normų reikalavimus ir jau vyksta restauravimo darbai.

Tačiau ir pati parapijos bendruomenė, visuomenė ir geros valios žmonės yra kviečiami savo aukomis paremti šioje šventovėje vykstančius remonto darbus. Paaugoti galite atėję į bažnyčią; prisidėti prie organizuotai renkamų aukų pagal kaimų, miesto gatvių ir daugiabučių namų sąrašus; pervesti auką į nurodytą parapijos banko sąskaitą.

Mūsų protėviai, nepaisant praužusių karų ir įvairiausių negandų, išsaugojo mums šį brangų palikimą, o mūsų pareiga palikti jį gražų ateinančioms kartoms.

Už Jūsų auką, kilnią ir dosnią širdį nuoširdžiai dėkoju. Telaimina Jus Dievas !

Kun. dek. teol. dr. Valdas GIRDŽIŪŠAS

Trakų parapijos klebonas

Trakų Švč. M. Marijos Apsilankymo parapija

I.K. 191306965

Adresas: Trakai, Sodų g. 8

A/s LT 39 4010 0427 0009 1486

NORD/LB Lietuva

Banko kodas 40100

Voruta

Visos prekių ženklų teisės saugomos

Prenumeratos indeksas 0135

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubnys, Dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, G. Paviržis, dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

Ieva Jankutė, Lietuva
Tadas Stomma, JAV
Marija Remienė, JAV
Bronius Saplys, Kanada

Spaudos radijo ir televizijos remimo fondas
Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje

9 771392 067018

© Voruta 2008. Visa medžiaga (rašiniai) pateikta laikraštyje „Voruta“ yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.

© Voruta, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Devynioliktiesi leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvicienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius. Tiražas 1000 egz.

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: voruta@voruta.lt. Interneto svetainė: <http://www.voruta.lt>

Redakcija: Aleksandras Adamkavičius, Martynas Buivis, Vita Tadarovskienė, Albina Trečiokienė, Gražina Zaleckytė, Birutė Žemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius